

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYA BİLİM DALI

**ELEŞTİREL JEOPOLİTİK BAĞLAMDA TÜRKİYE’NİN SURİYE’YE
DÜZENLEDİĞİ HÂREKATLAR (2016 – 2020) : GAZETELERİN ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa NAİR

Ankara, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYA BİLİM DALI

**ELEŞTİREL JEOPOLİTİK BAĞLAMDA TÜRKİYE’NİN SURİYE’YE
DÜZENLEDİĞİ HÂREKATLAR (2016 – 2020) : GAZETELERİN ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa NAİR

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Mutlu YILMAZ

Ankara, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYA BİLİM DALI

**ELEŞTİREL JEOPOLİTİK BAĞLAMDA TÜRKİYE’NİN SURİYE’YE
DÜZENLEDİĞİ HÂREKATLAR (2016 – 2020) : GAZETELERİN ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Mutlu YILMAZ

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1. Prof. Dr. Mutlu YILMAZ**
- 2. Dr. Öğr. Üyesi Merve ALTUNDAL ÖNCÜ**
- 3. Dr. Öğr. Üyesi Burcu GÖKÖZKURT**

Tez Savunması Tarihi:

13/09/2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Mutlu YILMAZ danışmanlığında hazırladığım “**Eleştirel Jeopolitik Bağlamda Türkiye’nin Suriye’ye Düzenlediği Harekâtlar (2016 – 2020) : Gazetelerin Analizi (Ankara,2024)**” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

30/11/2024

Mustafa NAİR

ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans tezi, “Eleştirel Jeopolitik Bağlamda Türkiye’nin Suriye’ye Düzenlediği Harekâtlar (2016 – 2020): Gazetelerin Analizi” başlığı altında Türkiye’nin Suriye’ye yönelik askeri harekâtlarının eleştirel jeopolitik perspektiften incelenmesini amaçlamaktadır. Bu çalışmada Türkiye’nin 2016-2020 yılları arasında gerçekleştirdiği harekâtların medya yansımaları ve gazetelerdeki temsilleri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Bu tezin hazırlanmasında bana yol gösteren değerli bilgi ve deneyimlerini paylaşan danışmanım Sayın Prof. Dr. Mutlu YILMAZ’a en içten teşekkürlerimi sunarım. Onun rehberliği ve desteği olmadan bu çalışmayı tamamlamak mümkün olmazdı. Ayrıca bu süreçte bana her zaman destek olan ve yanımda olan aileme ve sevgili eşim Meltem ÖCALP NAİR’e sonsuz teşekkürlerimi iletmek isterim. Onların sabrı, anlayışı ve teşviki bu zorlu yolculukta bana güç verdi. Eşim Meltem’in sevgisi ve desteği her an yanımda hissettiğim en büyük motivasyon kaynağı oldu. Bu tezi onlara ithaf etmekten büyük bir onur duyuyorum.

Mustafa NAİR

Ankara, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER.....	II
TABLolar LİSTESİ	V
GÖRSELLER LİSTESİ.....	VI
HARİTALAR LİSTESİ	VII
KISALTMALAR.....	VIII
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı ve Araştırma Soruları	4
1.2. Çalışmanın Yöntemi	5
1.3. Çalışmanın Gerekçesi ve Önemi.....	8
1.4. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	8
İKİNCİ BÖLÜM	12
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	12
2.1. Jeopolitik.....	12
2.1.1. Jeopolitiğin Unsurları	16
2.1.1.1. Jeopolitiğin Sabit Unsurları.....	16
2.1.1.1.1. Devletin Coğrafi Konumu	17
2.1.1.1.2. Devletin Coğrafi Bütünlüğü ve Sınırları	17
2.1.1.1.3. Devlet Kaynakları ve Devletin Büyüklüğü	18
2.1.1.2. Jeopolitiğin Değişen Unsurları.....	18
2.1.1.2.1. Politik Yapı	18
2.1.1.2.2. Askeri Yapı	19
2.1.1.2.3. Nüfus Yapısı.....	19
2.1.1.2.4. Bilimsel ve Teknolojik Yapı	20
2.1.1.2.5. Kültürel Yapı.....	20
2.2. Jeopolitik Teoriler.....	20
2.2.1. Klasik Jeopolitik Teoriler	21
2.2.1.1. Biyolojik Devlet Teorisi	22
2.2.1.2. Deniz Hâkimiyet Teorisi	23
2.2.1.3. Kara Hâkimiyet Teorisi.....	25
2.2.1.4. Hava Hâkimiyet Teorisi	27
2.2.1.5. Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi.....	30
2.2.2. Modern Jeopolitik Teoriler	32
2.2.2.1. Tarihin Sonu.....	32

2.2.2.2.	Medeniyetler Çatışması.....	34
2.2.2.3.	Büyük Satranç Tahtası	37
2.3.	Eleştirel Jeopolitiğin Ortaya Çıkmasında ve Gelişmesinde Etkili Olan Düşünce Akımları	39
2.3.1.	Postmodernizm	39
2.3.2.	Post-yapısalcılık	40
2.3.3.	Feminizm	42
2.3.4.	Küreselleşme	43
2.3.5.	Risk Toplumu	45
2.3.6.	Oryantalizm	47
2.3.7.	Konstrüktivizm	49
2.3.8.	Kolonyalizm ve Postkolonyalizm.....	52
2.3.9.	Frankfurt Okulu ve Eleştirel Teori	53
2.3.10.	Yapısöküm.....	55
2.4.	Eleştirel Jeopolitik	57
2.4.1.	Eleştirel Jeopolitiğin Kaynağı	59
2.4.2.	Eleştirel Jeopolitiğin Kapsamı.....	61
2.4.3.	Eleştirel Jeopolitiğin Amacı	62
2.4.4.	Eleştirel Jeopolitik ile Klasik Jeopolitik Arasındaki Farklar.....	64
2.4.5.	Eleştirel Jeopolitiğin Türleri.....	66
2.4.5.1.	Formel Jeopolitik.....	66
2.4.5.2.	Pratik Jeopolitik.....	67
2.4.5.3.	Popüler Jeopolitik.....	68
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		72
3. SURİYE VE TÜRKİYE’NİN SURİYE’YE DÜZENLEDİĞİ HAREKÂTLAR ...72		
3.1.	Suriye’nin Jeopolitik Önemi	72
3.1.1.	Suriye’nin Türkiye Açısından Önemi	74
3.2.	Suriye Tarihi	75
3.2.1.	Osmanlı Öncesi Suriye	75
3.2.2.	Osmanlı Dönemi’nde Suriye	77
3.2.3.	Fransız Dönemi’nde Suriye	80
3.2.4.	Suriye Arap Cumhuriyeti	82
3.2.4.1.	Arap – İsrail Savaşında Suriye	83
3.2.4.2.	Suriye’de Askeri Darbeler.....	84
3.2.4.2.1.	General Hüsnü el Zaim Darbesi	84
3.2.4.2.2.	Albay Sami El Hinnavi Darbesi	86

3.2.4.2.3. Albay Edip Çiçekli Darbesi.....	87
3.2.4.2.4. Albay Faysal el-Atasi Darbesi.....	89
3.2.4.2.5. Yarbay Abdülkerim Nahlavi Darbesi.....	90
3.2.4.2.6. Albay Ziyad Hariri Darbesi.....	92
3.2.4.2.7. General Salah Cedit Darbesi	93
3.2.4.2.8. Hafız Esad Darbesi.....	95
3.2.4.3. Hafız Esad Yönetimindeki Suriye.....	96
3.2.4.4. Beşşar Esad Yönetimindeki Suriye	97
3.2.4.5. Arap Baharı ile Birlikte Suriye İç Savaşı	100
3.3. Suriye İç Savaşını Fırsat Bilen ve Türkiye’nin Toprak Bütünlüğünü Tehdit Eden Terör Örgütleri.....	102
3.3.1. Demokratik Birlik Partisi (PYD).....	102
3.3.2. Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD).....	103
3.4. Türkiye’nin Suriye’ye Düzenlediği Askeri Harekâtlar.....	108
3.4.1. Fırat Kalkanı Harekâtı (24 Ağustos 2016)	108
3.4.2. İdlip Operasyonu(8 Ekim 2017).....	110
3.4.3. Zeytin Dalı(Afrin) Harekâtı (20 Ocak 2018).....	113
3.4.4. Barış Pınarı Harekâtı (9 Ekim 2019).....	115
3.4.5. Bahar Kalkanı(İdlip) Harekâtı (10 Şubat 2020)	118
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	120
4. ARAŞTIRMA BULGULARI	120
4.1. Gazetelerin Analizi	120
4.2. Suriye’ye Yapılan Harekâtlar Öncesi Türkiye Haberlerinin Eleştirel Jeopolitik Yaklaşım Çerçevesinde Değerlendirilmesi	121
4.3. Haberlerle Oluşturulan Tasavvurlar.....	141
4.3.1. Suriye’nin Toprak Bütünlüğü Tasavvuru	141
4.3.2. Suriye’nin Stratejik Açıdan Önemlidir Tasavvuru.....	143
4.3.3. Terör Tehditi Tasavvuru.....	144
4.3.4. Suriye Halkının Güvenliğini Sağlama Tasavvuru	146
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	149
5. SONUÇ	149
KAYNAKÇA.....	153
ÖZET	176
ABSTRACT	178

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Klasik Jeopolitik ile Eleştirel Jeopolitik Arasındaki Farklar: 24

Tablo 2: IŞİD Terör Örgütünün Adının Değişim Süreci ve Aktif Olduğu Dönemler..... 103

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1: 13.01.2016, Yeni Şafak.....	122
Görsel 2 : 13.01.2016, Milliyet.....	122
Görsel 3 : 25 Ocak 2016, Milliyet	123
Görsel 4 : 27 Ocak 2016, Star.....	123
Görsel 5 : 11 Şubat 2016, Star	124
Görsel 6 : 16 Şubat 2016, Hürriyet	126
Görsel 7 : 2 Mayıs 2016, Habertürk	128
Görsel 8 : 8 Ekim 2017, Türkiye Gazetesi	133
Görsel 9 : 15 Ocak 2018, Haber Türk	136
Görsel 10 : 7 Ocak 2019, Sözcü	138
Görsel 11 : 29 Eylül 2017, Sabah	143
Görsel 12 : 29 Eylül 2017, Akşam.....	143
Görsel 13: 16 Ocak 2019, Yeni Birlik.....	144
Görsel 14 : 02 Ocak 2019, Yeni Birlik.....	145
Görsel 15 : 15 Ocak 2019, Sabah	145
Görsel 16 : 23 Ocak 2016, Milliyet	147
Görsel 17: 15 Ocak 2018, Akit.....	147

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Harita Mackinder'in Kalpgâh Haritası.....	26
Harita 2 : Harita Spykman'ın Kenar Bölge Haritası	31
Harita 3 : Harita Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası.....	38
Harita 4 : Harita Suriye Arap Cumhuriyeti : Ülke Sınırları ve İdari Birimler	73
Harita 5 : Fırat Kalkanı Harekâtından Sonra Bölgedeki Güncel Durum	110
Harita 6 : İdlip Operasyonu Sonrası Bölgede Kurulan Gözlem Noktaları.....	112
Harita 7 : Zeytin Dalı Harekâtından Sonra Bölgedeki Güncel Durum	115
Harita 8 : Barış Pınarı Harekâtından Sonra Bölgedeki Güncel Durum.....	117
Harita 9 : Bahar Kalkanı Harekâtından Sonra Bölgedeki Güncel Durum	119

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AK Parti : Adalet ve Kalkınma Partisi

AKH: Suriye Adalet ve Kalkınma Hareketi

BAC : Birleşik Arap Cumhuriyeti

BM : Birleşmiş Milletler

BOP : Büyük Ortadoğu Projesi

BP: Bass Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CIA : Central Intelligence Agency

İİD : Irak İslam Devleti

İŞİD/DAEŞ: Irak ve Şam İslam Devleti

İGAB: İdlip Gerginliği Azaltma Bölgesi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

NATO : Kuzey Atlantik Asamblesi

ÖSO: Özgür Suriye Ordusu

PKK: Kürdistan İşçi Partisi

PYD: Demokratik Birlik Partisi

SSNP : Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

YPG: Halk Koruma Birlikleri

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Devletlerin politika programlarında tek bir anlayışla hareket ettikleri düşüncesi günümüz dünyasında oldukça sığ bir anlayıştır. Bu politikaların ortaya çıkmasında ve belirlenmesinde birçok değişken etkisini göstermektedir. Bu değişkenlerin en önemlilerinden bir tanesini de kuşkusuz coğrafyadır. Coğrafya içerisinde yer alan jeopolitik kavramı 19. yüzyılda temelleri atılmış ve jeopolitik konulu çalışmalar neticesinde coğrafya içerisindeki anlam değişikliklerini de beraberinde getirmiştir. Düşünce merkezine insanın var olduğu mekânı ve kimliği yerleştiren jeopolitik, günümüz güç kavramı üzerinde tanımlamalar yapmış ve devletler arasındaki güç mücadelelerine farklı anlamlar katarak gelişmesine yardımcı olmuştur.

Klasik jeopolitik düşüncenin etkisi Kara Hâkimiyet Teorisi'nden başlayarak Soğuk Savaş dönemine kadar güçlü bir biçimde devam etmiştir. Bu dönem boyunca coğrafi konumun ve stratejik bölgelerin uluslararası ilişkilerdeki önemi vurgulanmıştır. Yani klasik jeopolitik düşünce, uzun bir süre boyunca dünya siyasetini şekillendirmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte jeopolitik düşüncede önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle devletler iktidarlarını sahip oldukları ideolojilere göre kullanmaya başlamış ve politikalarını bu ideolojiler doğrultusunda şekillendirmiştir. Yeni kurulan dünya düzeninde devletler hem kendi varlıklarına yönelik tehditleri tespit etmeye hem de kendi lehine olacak sonuçlara ulaşmak ve hedeflerine varabilmek için çaba göstermiştir. Jeopolitik kavramı, yalnızca coğrafi özelliklere ve haritalara bakmakla sınırlı kalmayıp dünya siyasetini şekillendiren unsurları anlamak için toplumların ilişkilerini, ekonomik güç dengelerini, askeri stratejileri ve teknolojik gelişmeleri de göz önünde bulundurmaya başlamıştır(Baydili, 2020: 1).

Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin ilerlemesiyle birlikte tüm coğrafyalar artık erişilebilir hale gelmiştir. Bu durum, jeopolitiğin sadece klasik anlamda kalmadığını ve harita üzerindeki bir konumdan ibaret olmadığını gösterir ayrıca jeopolitiğe yeni bir boyut kazandırır. Klasik jeopolitikten farklı olarak eleştirel jeopolitik mekân kavramını daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirir.

Klasik jeopolitiğin eleştirel bir yaklaşımı olan “eleştirel jeopolitik,” sadece mevcut dünya düzenini sürdürmekle değil, aynı zamanda bu düzenin nasıl değişebileceği veya dönüştürülebileceği konusunda da düşünmektedir. Yani bu yaklaşım, statükoyu sorgulayarak daha adil ve sürdürülebilir bir dünya düzeni arayışındadır. Eleştirel jeopolitik, dünya politikasını anlamak için içinde yaşadığımız bu karmaşık dünyayı ele alır. Böylece dünyanın belirsizliklerini ve karmaşıklıklarını kabul eder ve bu temelde yeni teoriler geliştirmeye çalışır.

Frankfurt Okulu’nun eleştirel düşüncesinden ilham alan eleştirel jeopolitik teori, klasik jeopolitik teorilerinin içeriği ve yöntemleri konusunda eksiklikler olduğunu ifade ederek bu eksikliklerin kökenlerini incelemeyi amaçlar. Yani eleştirel jeopolitik, dünya politikasını daha derinlemesine anlamak için geleneksel yaklaşımları sorgular ve alternatif bakış açıları sunar. Bu yaklaşım için mekân ve kimlik gibi kavramların nasıl oluşturulduğuna dair açıklamalar yapmak önemlidir. Klasik jeopolitiğin bir eleştirisi olan eleştirel jeopolitik var olanın kurgulardan ibaret olduğunu ve bu kurgunun nasıl meydana getirildiğini açığa çıkarmak ister. Eleştirel jeopolitik, sınır kavramını detaylı bir şekilde ele alır. Bu yaklaşım sınırların yalnızca coğrafi faktörlerle belirlenmediğini savunur. Aslında devletlerin kültürel, ideolojik ve tarihsel etkenlerle şekillenen sınırları vardır ve bu etkenler coğrafi sınırların ötesine uzanır. Devletlerin coğrafi, maddi ve kültürel unsurları da jeopolitik unsurlar olarak değerlendirilmelidir.

Eleştirel jeopolitik çalışmalarda, egemenliğin meşrulaştırılması noktasında söylemler önemli bir rol oynar ve bu süreçte çeşitli ideolojiler için önemli işlevler üstlenir. Söylemler arasında ideolojilerin nasıl aktarıldığı ve gizlendiği toplumsal gerçekliğin süreç içerisinde nasıl kurgulandığını ve nasıl ifade edildiğini anlama noktasında kritik bir önem taşır. Toplumlar söylemlerle dünyayı anlamlandırır bu sebeple söylem, fikirlerin ve ideolojilerin şekillenmesinde ayrıca günlük yaşantıda önemli bir rolü vardır. Eleştirel jeopolitik perspektiften bakıldığında, söylemler nesnel bilgiye katkı sağlamaz; aksine belirli toplumsal gruplara hizmet eder ve belirli bakış açılarını ve yorumları meşrulaştırmayı kolaylaştırır. İdeolojiler söylemlerle topluma verilen mesajların etkili olması noktasında önemli bir yere sahiptir. Eleştirel jeopolitik, özellikle söylemlerin ve temsillerin analizine odaklanır. Bu analiz, "neden" sorusundan ziyade "nasıl" sorusuna yanıt arar. Detaylı bir analiz yapılmasını gerektiren “nasıl” söylemi net sınırlardan ziyade belirgin sınırları olmayan bir alandır(Baydili,2020:2).

Bu veriler doğrultusunda eleştirel jeopolitik yaklaşımının yeni bir teori olarak kabul edilemeyeceği sonucuna varabiliriz. Yani bu perspektif, geleneksel düşünce kalıplarının ötesine geçerken aynı zamanda kökleri derinlere uzanan bir alanı temsil eder. Bir dönem dünya genelinde yaygın olarak kullanılan jeopolitik anlayış, Nazi Almanyası'na verdiği katkılardan dolayı bilimsel çevreler tarafından dışlanmış ve Soğuk Savaş dönemi sonrasında bu eski jeopolitik anlayış eleştirel bir perspektifle yeniden gündeme gelmiştir. Eleştirel jeopolitik, jeopolitiğin bilimsel olarak kanıtlanmamış öğretilerini reddeden bir yaklaşım olarak öne çıkmış ve Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya genelinde yenilikçi bir alan olarak kabul edilmiştir. Bu çalışmada, eleştirel jeopolitiğin sunduğu yeni bakış açılarına odaklanılarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 2016 ve 2020 yılları arasında Suriye'ye düzenlediği harekâtlar öncesinde ulusal gazetelerde nasıl ele alındığı incelenmiştir.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu çalışmanın amacı, kitle iletişim araçlarında sıkça karşılaştığımız ve yaşamımızı etkileyen unsurların, yeni algılar oluşturmak ya da var olan algılarımızı güçlendirmek, yönlendirmek veya kendi gerçekliklerini bize aktararak benimsetmek amacı taşıdığını ortaya koymaktır. Ayrıca verilerdeki ele alınan konuların benzerliği ne sıklıkla aktarıldığı ve bu aktarımları yaparken kullanılan mecraların rastgele belirlenmiş olmadığı devamlı olarak etkileyici mesajlarla karşı karşıya kaldığımızı vurgulamak da çalışmanın bir diğer amacıdır.

Eleştirel jeopolitik içerisinde söylemler, egemenliğin meşrulaştırılması sürecinde birçok ideolojinin önemli bir işlevi halini alır. İdeolojilerin söylem içerisinde nasıl sunulduğu ya da nasıl saklandığı boyutu önemlidir. Çünkü gerçeklerin toplumsal süreçler içinde nasıl kurgulandıkları ve söylemsel olarak nasıl ifade edildikleri bu şekilde anlaşılabilir. Toplumlar söylemler aracılığıyla dünyayı anlamlandırır. Kısacası söylem, ideolojilerin yeniden üretiminde ve günlük ifadelerde vazgeçilmez bir rol oynamaktadır. Söylemdeki mesajın belirli bir yönde kodlanmasını sağlayan ideolojilerin yarattığı etkidir. Eleştirel jeopolitiğin dikkat çektiği nokta söylemlerin ve temsillerin analizi konusudur. Buradaki amaç, “neden” söylemine karşılık olarak, daha derin bir analiz gerektiren “nasıl” politikasını yönlendirmektedir.

Bu çalışmanın odak noktası, Türkiye’nin Suriye’ye düzenlediği harekâtların öncesi dönemde basın, iktidar ve bürokratların ifadelerinin ne derece uyumlu olduğudur. Çalışma ile Suriye’ye düzenlenen harekâtların kitle iletişim araçlarında, özellikle Türkiye’de yayım hayatını sürdüren gazetelerde nasıl ele alındığını ve harekâtların iç ve dış kamuoyuna nasıl sunulduğunu harekât öncesinde dönemin siyasileri ve bürokratları tarafından aktarılan bilgilerin gazetelerde nasıl yer aldığı bu sunumların özel bir amaç taşıyıp taşımadığı analiz edilmiş ve sonuçların neler olabileceği değerlendirilmiştir.

Çalışmanın odaklandığı tasavvur oluşturma süreci, medya aracılığıyla öteki kimliğinin inşa edilmesiyle gerçekleşir. Günümüzde toplumsal gerçekliklerin medya aracılığıyla oluşturulduğu sunulduğu ve kullanıldığı bir gerçektir. Medyada yaratılan öteki tasavvurları, toplumları ya da nesneleri bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde değersizleştirebilir. Medyanın sergilediği tavır ötekinin nasıl şekil alacağı noktasında belirleyici bir rol oynar. Eleştirel söylem analizi, medyada yer alan bilgilerin ve görüşlerin olayları nasıl şekillendirdiğini açıklar (Van Dijk, 1999: 370).

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma, Suriye'ye yönelik askeri harekâtların gazetelerde nasıl sunulduğunu eleştirel söylem analizi ve göstergebilim analizi yöntemleri ile inceleyen nitel bir araştırmadır. Çalışmanın amacı harekâtlar öncesi dönemin eleştirel jeopolitik bakış açısıyla nasıl ele alındığını ve sunulduğunu ortaya koymaktır. Bu araştırma, nitel verileri değerlendirerek açıklama ve tasvir yapma üzerine yoğunlaşmaktadır.

Nitel bakış açısı kullanılan bu çalışmada Suriye'ye düzenlenen harekâtların insan psikolojisi ve algısı üzerindeki oluşturduğu etkiler analiz edilirken aynı zamanda bu operasyonların insanlar tarafından kabul ya da ret sürecinin nasıl işlediği de ele alınmaktadır. Nitel araştırma yöntemi, sosyal bilimler alanında araştırma yapan kişilerin toplumsal olayları ve olguları analiz ederek kuram oluşturabilecekleri veri türleri ve toplama yöntemleri sunar (Küçük, 2016:105). Bu çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemleri kullanılmış ve söylem analizi ve göstergebilim analiz tekniklerine başvurulmuştur. Sosyal bilimler alanında çokça kullanılan bir teknik olan söylem analizi eleştirel jeopolitikte de kullanılarak görünenin arkasındaki gerçeklerin ortaya çıkarılmasını amaçlar. Göstergebilim ise haberlerde kullanılan görsel öğeleri yorumlayarak bu görsellerin arkasındaki anlamı çözmeyi hedefler. Bu nedenle söylem

analizi ile görsel içerik analizi arasındaki ilişki, disiplinler arası bir entegrasyon örneği olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmanın yöntem ve tekniklerini açıklamak gerekirse ilk olarak elde edilen bulguların incelenme sürecinde eleştirel söylem analizi ve göstergebilim analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışma konusunun duyarlılığı ele alındığında toplumsal ve iletişimsel boyutlarının etkisini değerlendirebilmek için en uygun yöntemlerin eleştirel söylem analizi ve gösterge bilim analizi olduğunu sonucuna varılmıştır. Sosyal bilimler alanında giderek kullanımı daha yaygın hale gelen söylem analizi, eleştirel jeopolitik araştırmalarda en etkili yöntem olarak kabul edilmektedir. Eleştirel jeopolitik, dünya görüşlerini ve gerçeklikleri söylemler aracılığıyla şekillendiren bir yaklaşımı benimser. Bu bağlamda, kimlikler, mekânlar ve diğer kavramsal yapılar söylem analizi yöntemiyle incelenir (Müller, 2011: 2). Eleştirel jeopolitikte devlet liderlerinin faaliyetlerinin toplum tarafından kabul edilebilir olması söylemler yoluyla gerçekleştirilir. Bu söylemler muhatap aldığı kesimi etkisi altına alıp belirli bir yöne iletme amacı taşır(Ó Tuathail ve Agnew, 1992: 192-193). Bu sebeplerle çalışma için en uygun yöntemin eleştirel söylem analizi ve göstergebilim analizi olduğu sonucuna varılmıştır.

Eleştirel söylem analizi bir yöntem olarak 1970'lerde ortaya çıkan eleştirel dilbilim çalışmalarının bir uzantısı olarak gelişmiştir (Evre, 2009: 134). Sosyal bilimlerde sıkça başvurulmuş bir yöntem olan söylem analizi(İnal, 1996: 107); metinleri, konuşmaları veya yazılı ifadeleri inceleyerek içerdikleri anlamları ve yapıları çözümlemeyi amaçlar. Genellikle dilbilim, iletişim, antropoloji ve psikoloji gibi alanlarda kullanılır. Yani bir metni parçalara ayırarak içindeki örüntüleri ve anlamı anlamaya çalışmak diyebiliriz. Bu yöntemde kitle iletişim araçlarıyla iletilen mesajlar, yalnızca bir haber metni değildir, kitle iletişim araçlarının yapılarına göre analizler yapılır. Söylem analizi yaparken

metinler çeşitli sosyo-kültürel ve bilişsel bağlamlar içinde incelenir (Sözen, 1999: 124).Van Dijk metinlerin anlamlarının bağlam ile birlikte oluştuğunu belirterek, metinlerin bağlamlarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini savunur (Van Dijk, 2003: 17-18). Bu yüzden medya ve iletişim araçlarında yer alan sözlü ve yazılı metinlerdeki ideolojileri anlamak amacıyla kullanılan söylem analizi, geleneksel yöntemlerden farklı bir yaklaşım sunar.

Eleştirel söylem analizi yapanlara göre dil iktidarı elde edebilmek için kullanılan bir araçtır. Toplum üzerindeki iktidarı sürdürebilmek için yalnızca dil ve eylemleri değil, aynı zamanda metinleri ve konuşmaları da kontrol etmek gerekir. Bu yüzden dil önemlidir. Söylemin kökünde dil vardır ve dilin önemi artmıştır. Bir söylemin güçlü olması söylemi oluşturan ideolojiye bu ideojilerin nasıl aktarıldığıyla ilişkilidir. Bu durum da söylemlerdeki içeriklerin nasıl kontrol altında tutulduğuyla ilgilidir. Medya, oluşturduğu içeriklerle sosyal ilişkiler parantezinde yeniden şekillendirdiği simgesel bir metin oluşturur. Medya metnlerinin gerçek dünyayla medya dünyası arasındaki bağına incelemek, toplumsal iktidar mücadelelerini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir.

Bu çalışmada 2016 ve 2020 yıllarında yayım hayatını sürdüren gazete haberleri eleştirel jeopolitik bağlamda incelenmiştir. Çalışmada Milliyet, Hürriyet ve Haber Türk gazetelerinin tercih edilmesinin nedeni, ana akım gazeteler olmalarıdır. Yeni Şafak, Sabah, Akşam, Star, Akit ve Türkiye Gazetesi 'nin seçilme sebebi dönemin hükümeti olan Ak Parti'ye yakın yayın organları olmasıdır. Bunun yanında Sözcü ve Yeni Birlik gazeteleri dönemin muhalefetine yakın olduğu için tercih edilmiştir. Gazete incelemelerinde tarih sınırlamamız çalışmayla paralel olarak 2016 yılının ocak ayından başlayıp 2020 Aralık tarihine kadar olan dönemi kapsamaktadır. Hükümet üyelerinin ve dönemin bürokratlarının Suriye konusunda kamuoyunu ikna etmek için neler yaptığını ve nasıl bir süreçten geçtiğini daha iyi kavrayabilmek amaçlanmıştır.

1.3. Çalışmanın Gerekçesi ve Önemi

20.yüzyılın sonlarında ortaya çıkan eleştirel jeopolitik perspektif, uluslararası eylemlerin ve kuruluşların açıkça görünen amaçlarının ötesinde gizli amaçlara hizmet ettiğini iddia eder. Bu yaklaşım, gerçekliğin söylem ve tasavvurlar aracılığıyla inşa edildiğini ileri sürmekte ve görünenin arkasında duran gerçeği gün yüzüne çıkarmayı amaçlamaktadır. Gerçekliğin inşasında söylemlerin ve tasavvurların büyük bir rol oynadığına inanan bu bakış açısı, Suriye’ye düzenlenen operasyonlarda medyada yer alan söylemleri analiz ederek bu söylemlerin ardındaki gerçekliği ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Günümüze kadar eleştirel jeopolitik bakış ile ülkemizde yapılan çalışmalar salt bir film, ders ya da spesifik bir alanla ilgiliyken; bu araştırma gibi bir dönemi ele alan ve bu dönemdeki verileri iletişim ve sosyoloji boyutları ile değerlendiren araştırmalar son derece azdır. Eleştirel jeopolitik, içerisinde sosyoloji, psikoloji, iletişim gibi birçok alanı kapsayan bir bakış açısıdır. Bu nedenle eleştirel jeopolitik araştırmalarının sosyolojik ve iletişimsel boyutlarının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu araştırma ile özellikle popüler jeopolitik alanda sosyoloji ve iletişim açısından bir analiz yaparak disiplinler arası bir iş birliği ile söylem analizinin gerçekleştirebileceğinin ortaya konulması araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

1.4. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Çalışma planlanırken konu içeriğine uygun bir evren ve örneklem amaçlanmıştır. 2010 yılında başlayan Arap Baharı ile halkın ayaklandığı Suriye’de iç karışıklıklar artmış ve bunu fırsata çeviren terör örgütleri Suriye’nin kuzeyinde terör koridoru 4 oluşmuştur. Bu durum Türkiye’nin güneyinin sınır güvenliğinde tehdit oluşturmıştır. Bu tehditlerin giderek artmasına bağlı olarak hükümet söylemlerinde ve yazılı basında soruna ilişkin eleştiriler başlamış iç ve dış kamuoyunda hareketlerin meşruluk zemini oluşturulmaya

alışılmıştır. Buna göre alışma 24 Ağustos 2016 tarihi ile Suriye'nin kuzeyine başlatılan ilk harekat olan Fırat Kalkanı Harekatı'nın başlaması ile 5 Mart 2020 Bahar Kalkanı Harekatı ile son bulan tarih aralığını kapsamaktadır. Yazılı basının çeşitlilik arz etmesi nedeniyle araştırmanın ana rneklemi olarak çalışmanın ele aldığı dönem içerisinde faaliyette bulunan gazeteler analiz konusu olmuştur.

Araştırmanın veri toplama aracı literatür ve kaynak taraması ile sınırlandırılabilir. Çalışmamızda öncelikle eleştirel jeopolitik konusuna değinilecektir. Bu konuya değinilirken konunun literatür taraması yapılarak açıklanmaya çalışılacaktır. İzleyen süreçte 2016 ve 2020 yılları arasında Suriye'ye düzenlenen harekatlar ve bu dönemde hem iktidara yakın hem de karşıt görüşlü gazetelerin konuyu ele alış biçimleri ve kamuoyunda oluşan kanaatlere değinilerek konuyla ilgili oluşturulan sorulara cevaplar aranıp bir sonuca varılacaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden göstergebilim analizi ve söylem analiz teknikleri kullanılmıştır. Söylem analizi ile bizlere gösterilmeye çalışılanın altındaki ze değinilmeye çalışılmaktadır. Göstergebilim yöntemiyle de gazetelerde kullanılan görsel öğeler ve yazılar yorumlanarak içerindeki ze inmek amaçlanmaktadır.

Çalışma tasarlanırken konu içeriğine uygun bir evren ve örneklem seçilmesi hedeflenmiştir. Çalışmanın odak noktası, Arap Baharı ile halkın ayaklandığı ve i karışıklıkların arttığı Suriye'de kaos ortamını fırsata çevirmek isteyen terör rgtleri Suriye'nin kuzeyinde terör koridoru oluşturma çabası içerisine girmiştir. Bu durum Türkiye'nin güneyinde sınır güvenliğinde tehdit oluşturmuştur. Bu tehditlerin giderek artmasına bağlı olarak dönemin siyasilerinin ve bürokratlarının söylemlerinde ve yazılı basında soruna ilişkin eleştiriler başlamış i ve dış kamuoyunda harektlerin meşruluk zemini oluşturulmaya çalışılmıştır. Buna göre çalışmanın evreni, Suriye'nin kuzey bölgesine yönelik 24 Ağustos 2016'da başlayan ilk askeri harekât olan Fırat Kalkanı

Harekâtı 'nın başladığı tarih ile 5 Mart 2020'de sona eren Bahar Kalkanı Harekâtı 'nın sonlandığı tarih aralığını içermektedir. Yazılı basının çeşitlilik arz etmesi nedeniyle araştırmanın ana örnekleme olarak çalışmanın ele aldığı dönem içerisinde faaliyette bulunan gazeteler analiz konusu olmuştur.

Çalışmanın içeriği giriş dâhil beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü oluşturan giriş kısmında araştırmanın amacı, yöntemi, konusu, önemi ve sınırlılıkları hakkında bilgiler verilmektedir. Kavramsal çerçeveden oluşan ikinci bölümde ise jeopolitik kavramı incelenmiştir. Jeopolitik faktörler incelenerek hem değişen hem de sabit unsurlara vurgu yapılmıştır. Jeopolitiğin işlevlerini inceledikten sonra tarihsel olarak büyük yankı uyandıran klasik jeopolitik teorilerine odaklanılmıştır. Jeopolitik alanında ilk olarak kabul edilen Biyolojik Devlet yaklaşımından başlayarak Deniz Hâkimiyet Teorisi, Kara Hâkimiyet Teorisi, Hava Hâkimiyet Teorisi ve Kenar Kuşak Teorisi gibi kavramlar ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu teorilerin açıklanmasının ardından, modern jeopolitik teorilere geçiş yapılmıştır. Büyük Satranç Tahtası, Medeniyetler Çatışması ve Tarihin Sonu gibi modern teoriler açıklanmıştır. Devamında üçüncü bölümün ikinci kısmında eleştirel jeopolitik ele alınmıştır. Bu kısımda eleştirel jeopolitik anlayışa sahip sosyal bilimcilerin öne sürdüğü görüşlere yer verilmiştir. Eleştirel jeopolitik düşüncenin amaçlarının açıklandığı bu bölümde klasik jeopolitik ile eleştirel jeopolitik arasındaki farklar özetlenerek daha iyi anlaşılması hedeflenmiştir. Bu bölümün son kısmında ise eleştirel jeopolitiğin gelişimine katkı sağlayan düşünceler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Eleştirel jeopolitik teorinin ortaya çıkıp gelişmesinde yalnızca tek bir etki alanından bahsetmek mümkün değildir. Farklı alanlarda gerçekleşen değişimler ve dönüşümler gelişmeye etki etmiştir. Bu alanların başlıcaları toplumsal algının değişmesi ve teknolojinin getirdiği modern iletişim araçlarıdır. Modernizmin ardından postmodernizme geçiş ile insanların tek tip bir yapıdan kurtulup modernliğin baskıcı düzeninden uzaklaşarak aydınlanma düşüncesine farklı bakış açıları geliştirmesine yol

açmıştır. Bu geçiş, bireylerin kimliklerini daha özgürce ifade etmelerine ve çeşitlilik içinde anlam arayışlarına olanak tanımıştır. Yapısalcılık ve post-yapısalcılık kavramlarının da incelenmesi yer verilen bu bölümde eleştirel jeopolitiğin ana kaynaklarından olarak kabul edilen Frankfurt Okulu'na ve Eleştirel Teori 'ye de değinilmiştir.

Suriye ile ilgili bilgilerin aktarılması ile başlayan üçüncü bölümde, Suriye'nin tarihi, stratejik önemi ve jeopolitik özellikleri ele alınmıştır. Suriye'nin darbeler ile geçen tarihi sonrasında yönetim geçmişine değinilmiş Suriye'nin günümüzde neden terör ihraç eden bir konuma ulaştığı konusunda aktarımlarda bulunulmuştur. Devamında Suriye İç Savaşı sonrasında Suriye topraklarında ortaya çıkan terör örgütlerinin Türkiye topraklarını tehdit etmesi sebebiyle hangi sınır ötesi harekâtları yaptığına değinilmiştir. Dördüncü bölümde ise Suriye'ye düzenlenen harekât öncesi gazete haberleri incelenerek eleştirel jeopolitik – popüler jeopolitik bağlamda haberler analiz edilmeye çalışılmıştır. Böylece söylemlerin ve görsellerin altındaki var olan gerçeğe ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ele alınan söylemlerin tam anlamıyla aktarabilmek amacıyla ara ara gazete haberlerinin görsellerine yer verilmiştir. Son bölümde ise araştırmanın sonuç kısmına yer verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Jeopolitik

Jeopolitiğin ne anlam ifade ettiğini anlamak için çeşitli tanımlamalara bakmadan önce kelime olarak ne anlama geldiğine değinmek başlangıç için bize yol gösterecektir. Jeopolitik, coğrafya ve siyasetin kucaklaştığı bir terimdir. Jeopolitik, “geo” yani toprak ve “politieia” yani politika kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir kavramdır. Bu terim; devletlerin sınırları, kaynakları, stratejik konumları ve uluslararası ilişkileri gibi faktörleri içeren bir alanı ifade eder(Yılmaz, 2009:3). Siyasi coğrafyanın içerisinde doğan jeopolitik kavramı basit anlamda politika ve coğrafya arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Politik olmasından dolayı siyaseti, devleti ve onun temel yapı taşı olan devlet unsurlarını içerirken; coğrafi olmasından dolayı ise coğrafi bölgenin fiziksel özelliklerini, üzerinde yaşamını sürdüren halkı, coğrafi bölgenin içerisindeki askeri, ekonomik ve ticari faaliyetleri gibi birçok faktörü içermektedir(Demirdöken, 2019:9). Jeopolitiğin barındırdığı bu unsurlar kavramın ne kadar karmaşık ve kapsamlı bir yapıda olduğunu bizlere göstermektedir.

Jeopolitik, 19. yüzyıldan Soğuk Savaş’ın sona erdiği döneme kadar etkinliğini korumuş Soğuk Savaş’ın bitmesiyle devletlerin mevcut siyasi ve güç dengeleriyle birlikte değişime uğramıştır. Frederic Ratzel, siyasi coğrafyanın temellerini atan bir bilim adamıdır. Onun çalışmaları, jeopolitik kavramının doğuşuna ve gelişimine öncülük etmiştir. Ratzel, coğrafi alanın siyasi ve stratejik önemini vurgulamıştır. Özellikle “lebensraum” (yaşam alanı) ve “raum” (alan) kavramları, jeopolitiğin temel taşlarından biri olarak kabul edilir(Yatin,2009:25). Bu kavramlar ile toprak genişlemesinin ulusal güç ve etki alanını artırabileceğini ifade etmiştir. Yani jeopolitik düşünceye bu açıdan önemli bir katkıda bulunmuştur. Ratzel’in görüşü, devletin canlı organizma gibi ele alınabileceği

ve bu organizmanın toprak, halk ve siyasi fikirlerden oluştuğu yönündedir. Ratzel, bu üç ögenin bir araya gelerek devletin “yaşam alanını” oluşturduğunu savunmuştur. Kısacası devletin sınırları içindeki coğrafi alan, halkı ve siyasi düşünceleri bir bütün olarak devletin yaşam alanını şekillendirdiğini ve bu alanların toplamı da devletin yaşam alanını meydana getirmekte olduğunu ifade etmiştir (Yatin, 2009: 37). Ratzel’e göre devletin beslendiği güç bu yaşam alanıdır. Yaşam alanı ne kadar büyük olursa devletin uluslararası arenada o kadar güç sahibi olabileceğini savunur. Yani bir devletin üzerinde kurulduğu toprak parçası ne kadar büyükse devlet de o kadar güçlüdür (Günel, 1997: 19-20). Ratzel’den sonra gelen bilim insanları ise jeopolitik kavramını farklı açılardan tanımlamışlardır. Bu bilim insanlarının başlıcaları; İsveçli coğrafyacı ve siyaset bilimci Rudolf Kjellen, İngiliz jeopolitikçi ve stratejist Sir Halford Mackinder, Fransız coğrafyacı ve insan coğrafyasının öncülerinden Paul Vidal de La Blache, Amerikalı denizci ve deniz gücünün önemini vurgulayan stratejist Alfred Thayer Mahan, Amerikalı coğrafyacı ve jeopolitik analizleriyle tanınan Nicholas John Spykman’dır.

Dünya üzerinde güç ve iktidar savaşlarının arttığı 19. yüzyılın sonlarında anlam ve etkinlik bakımından güç kazanan jeopolitik terimi ilk kez 1899 yılında İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellen’in ‘Ymer’ adlı dergideki yazısında kullanılmıştır (Tezcan ve Taşar, 2002:14). Kjellen, Ratzel gibi devleti canlı bir organizma olarak görür ve bu teoriyi daha da ileri taşır. Ona göre, bu organizma bilinçli bir varlıktır. Ratzel’in yaşam alanının içinde yaşayan bireyleri devletten ayrı olarak değerlendirmesini eleştirmiştir, devlet içerisinde bireyin ayrı düşünülmemeyeceği ve devletin de bireyler gibi akıllı bir organizma olduğunu ifade etmiştir (Baydili, 2020: 15).

Jeopolitik alanda bir bilim oluşturma fikri ise ‘Kara Hakimiyet Teorisi’ nin sahibi ve 1904 yılında ‘Tarihin Coğrafi Esasları’ kitabını yayınlayan İngiliz jeopolitikçi Sir Halford Mackinder tarafından ele alınmıştır. Kara Hakimiyet Teorisi’nde Mackinder, jeopolitik anlamda dünyada var olan güç dengesinin iki kutuplu olacağını ifade etmiştir.

Ayrıca Kara Hakimiyet Teorisi'nde coğrafyanın insan faaliyetleri üzerindeki etkisine karşı çıkmış ve yalnızca coğrafyanın yeterli olmadığını savunan İngiliz jeopolitikçi Sir Halford Mackinder, asıl önemli olanın askeri ve siyasi güç olduğunu da vurgulamıştır (Ulaş, 2011: 43). Böylece Mackinder, coğrafi faktörlerin yanı sıra güç dengelerini de göz önünde bulundurarak jeopolitik analizler yapmış ve bu görüşleriyle disiplinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Mackinder'e göre her devletin gelişimi aynı değildir çünkü devletlerin sahip olduğu kaynaklar ve zenginlikler eşit değildir. Bu da sonuç olarak adaletsizliğe sebep olmaktadır. Adaletsizlik ise peşinden savaşları getirmektedir. Bu savaşların ortaya çıkmasını engellemek için eşitlik ve özgürlük gibi temel ülkelerin iktisadi ve coğrafi etkenlerle birlikte ele alınıp dünya devletlerine kaynakların eşit bir şekilde dağıtılması gerektiğini ve bunun için devlet üstü bir yapının gerekliliğini savunur (Ulaş, 2011: 36).

Jeopolitik kavramının gelişimini etkileyen bir diğer bilim insanı ise Alman Karl Ernst Haushofer'dır. Alman Haushofer jeopolitiği içinde yaşanan coğrafyanın ve tarihî süreçlerin etkisiyle değişen devletin, üzerinde bulunduğu mekân ile ilişkisi olarak tanımlamıştır (Baydili, 2020: 16). Haushofer, jeopolitik kavramını sistematik bir şekilde geliştirerek normatif bir bilim dalı olarak ele almıştır (Teschke, 2006: 327). Bu düşünce Hitlerin ideolojik bakış açısını şekillendirmiş ayrıca Almanya'ya da Ratzel'in Organik Devlet düşüncesinin uyarlanması sağlamıştır (Artar ve Baysoy, 2020: 9).

Yukarıda tanımlamalar yapan bilim insanları kendi dönemlerinde etkili olan jeopolitik bir bakış açısını savunmuşlardır. Fakat küreselleşen dünyada koşulların değişmesi, teknolojik değişimler ve medya kanallarının çeşitlenmesi günümüz jeopolitik anlayışının da değişmesine sebep olmuştur. Bu sebepler sonucunda koşullara uygun yeni tanımlamalar ortaya çıkmıştır. Günümüzde farklı jeopolitik anlayışları ortaya koyan başlıca bilim insanları; Yves Lacoste, Gearóid Ó Tuathail, Peter Taylor gibi isimler olmuştur.

Eleştirel jeopolitik yaklaşımın ortaya çıkmasında öncülük eden Virginia Teknik Üniversitesi coğrafya Profesörü Gearóid Ó Tuathail'in tanımlarını inceleyecek olursak; klasik jeopolitiği coğrafya unsurunu önemli bir dış politika faktörü olarak görüp ve bu sayede kendisini diğer dış politika faktörlerinden ayıştıran bir politik realizm türü olarak tanımlar.

Jeopolitik kavramının askeri, akademik, siyasi vb. alanlarda kullanılması, dünyadaki dengelerin ve ihtiyaçların değişmesi bu kavramın tek bir uygun tanımının yapılması engeller (Karabulut, 2013: 28). Jeopolitik kavramını açıklamak için yapılan tanımlamalarda neredeyse hepsinde geçen üç kavram bulunur. Bunlar: coğrafya, devlet ve politikadır. Bu üç temel unsur jeopolitiği anlamak için yeterlidir(İlhan, 1993: 6).

Soğuk Savaş sonrası Jeopolitik kavramının en fazla önem kazandığı dönem olmuştur. Bu dönemde jeopolitik kavramında yapısal anlamda farklılıklar ortaya çıkmıştır. Coğrafi anlamda daha modern açıklamaların yanında artık kültürel yapıya ağırlık verilmeye başlanmıştır. Örneğin; Zbigniew Brzezinski, Nicholas J. Spykman, Alfred Mahan gibi klasik jeopolitik teorisyenler klasik süreçte jeopolitiği devletlerin coğrafi özelliklerini siyasetle ilişkilendirerek topraksal genişlemeyi ve fethi bir hayatta kalma sorunu olarak ele alırken Gearoid Ó Tuathail, Simon Dalby, John Agnew ve Klaus Dodds gibi teorisyenler ise bir yandan jeopolitiğin coğrafi alanın siyasi pratikle ilişkisine odaklanırken diğer yandan dünya siyasetinin nasıl inşa edildiğini, temsil edildiğini ve meşrulaştırıldığını ele alır (Baydili,2020:18). Bu araştırmacıların ortak özellikleri jeopolitik kavramını bir söylem olarak ele almalarıdır(Yeşiltaş, 2016).

Sonuç olarak, jeopolitik kavramının tanımı ve içeriği zamanla evrimleşmiştir. İlk ortaya çıktığında daha fazla toprak elde ederek güçlü olunabileceği tezi II. Dünya Savaşına kadar geçerliliğini korumuştur. Ancak II. Dünya Savaşından sonra Hitler Almanya'sının daha fazla toprak elde etme düşüncesiyle 80 milyon kişinin ölümüne

sebepl olması jeopolitiğinin bu anlayışının terkedilmesine sebepl olmuştur. Fakat Soğuk Savaş döneminden sonra tekrar küllerinden doğan jeopolitik kavramı bu sefer coğrafi yapıya değil kültürel yapıya, iktidar ve medya söylemlerine ağırlık vermiştir.

2.1.1. Jeopolitiğinin Unsurları

Jeopolitiği daha iyi anlamak için sınırlarla ilgili belirli görüşlere sahip olmamız gerekmektedir. Bu sınırları belirlerken jeopolitiğinin değişen ve değişmeyen unsurları şeklinde bir değerlendirme yapmak yol gösterecektir. Mekân, güç ve zaman jeopolitiğinin genel unsurları arasındadır(İlhan, 1993: 7). Jeopolitiğinin sabit unsurları, mekâna dayanan unsurlardır. Bu unsurlar devletlerin; diğer devletler ile sınırları, dünya üzerindeki coğrafi konumu, yüzölçümü ve coğrafi bütünlük şeklinde incelenebilir. Değişen unsurlar, diğer bir ifadeyle beşeri unsurlar ise devletin zamanla değişebilen özelliklerini ifade eder. Bunlar iktisadi, politik, askeri ve sosyal unsurlardır(İlhan, 1993: 7).

2.1.1.1. Jeopolitiğinin Sabit Unsurları

Jeopolitiğinin sabit unsurları denildiğinde aklımıza devletlerin coğrafyaya dayalı özellikleri gelmektedir. Bu özellikler devletlerin sahip olduğu dünya üzerindeki konumu, sahip olduğu iklim özellikleri, denizlere olan konumları, yeryüzü şekilleri, diğer devletler arasındaki mekân farklılıkları, göç yollarına olan uzaklığı veya yakınlığı ve bitki örtüsü gibi farklı alanlardaki bilgileri kapsamaktadır.

Jeopolitik alanda önemli bir isim olan Suat İlhan'ın "*Devletlerin takip edecekleri politika kendi coğrafyaları içinde saklıdır*" ifadesi değişmeyen unsurların önemi ile ilgili öz bir fikir vermektedir. Devletlerin yönetim biçimleri zaman içinde değişse de dış politika stratejilerini genellikle korumaktadır. Bunun sebebi devletlerin coğrafi özelliklerinin değişmemesidir(İlhan,1993: 7). Değişmeyen unsurları tek tek incelemek konunun ve öneminin anlaşılmasını sağlayacaktır.

2.1.1.1.1. Devletin Coğrafi Konumu

Coğrafi konum, bir devletin dünya üzerindeki bulunduğu noktayı tanımlar. Bu konum o devletin iklim özelliklerini, denizlere ve okyanuslara olan erişimini, önemli ulaşım yollarını ve kavşak noktalarını içerir. Aynı zamanda dünya siyasetinin merkezleri ve çatışma bölgelerine olan uzaklığı da bu konumun bir parçasıdır. Yani bir ülkenin coğrafi konumu, onun dünya haritasındaki adresidir(Kaya,2017:7). Bulunduğu yer itibariyle devletler belirli özelliklere sahip olmaktadır. Her ne kadar küreselleşme ve teknolojinin gelişmesiyle devlet sınırlarının belirsizleştiğinden bahsedilse de coğrafi konum devletler için halen önem arz etmektedir.

Yukarıda Suat İlhan'ın sözünde belirttiğimiz gibi Bülent Şener de devletlerin dış politikalarında coğrafi konumun etkisi olduğu düşüncesini benimsemektedir. Coğrafi konumun bir devlet için politika oluşturulması aşamasında devre dışı bırakılmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir. Farklı konumlarda bulunan devletler, bulundukları konuma göre farklı stratejik politikalar belirleyecektir. Bu nedenle coğrafi konum devletler için önemli bir dış politika unsurudur (Şener, 2017: 103-105).

2.1.1.1.2. Devletin Coğrafi Bütünlüğü ve Sınırları

Devleti oluşturan unsurlar incelediğinde bu unsurların, belirli bir kara parçası, bu kara parçası üzerinde yaşayan insan topluluğu ve toplum düzenini sağlayan idari yapı olduğu ifade edilebilir. Devletin egemenlik alanı, üzerinde kurulduğu kara parçası ile sınırlıdır (Kaya,2017:7). Eğer bir devletin var olan sınırları sahip olduğu coğrafi özelliklerle ayrı düşünülebiliyorsa coğrafi bütünlüğün sağlandığı söylenebilir(Ulaş, 2011: 118).

Devletin etki alanı sınırlar ile belirlenmiştir. Belirlenen bu sınırlar hem dış politikaların hem de çatışmaların başladığı yerdir. Buradan hareketle bir devletin sınır

sayısı ne kadar fazlaysa o kadar çatışma içerisinde bulunabileceği sonucu çıkarılabilir (Şener, 2017: 100).

2.1.1.1.3. Devlet Kaynakları ve Devletin Büyüklüğü

Devletin sahip olduğu toprak parçasının büyüklüğü; yer altı kaynakları, nüfus, sosyal ve kültürel yapı, ekonomi gibi çeşitli unsurlar bakımından zenginliğe sebep olur. Aynı zamanda devletin sahip olduğu toprak parçasının büyüklüğü askeri stratejiler açısından da avantaj sağlamaktadır. Örneğin, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında önemli unsur Anadolu'nun sahip olduğu geniş topraklardır. Aynı şekilde II. Dünya savaşında Nazi Almanyası'nın Rusya'ya karşı başarısız kılan unsur, Rusya'nın geniş sınırlara sahip olmasından kaynaklanmaktadır(Kaya,2017:8). Fakat toprak parçasının büyüklüğü aynı zamanda dezavantajları da beraberinde getirebilmektedir. Geniş toprak parçasına sahip olan ancak yeterli nüfus yoğunluğuna sahip olmayan devletler, sahip olduğu sınırları koruyabilecek yeterli askeri gücü bulamayacak ve sınırlarını koruma noktasında dezavantajlı duruma düşecektir(Kaya,2017:8). Ayrıca toprak parçasının büyüklüğü merkezi otoritenin etki alanının zayıf kalmasına ve kültürel farklılıklara sebebiyet vermektedir(Ulaş, 2011: 119). Örneğin Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde farklı kültürel yapılara sahip olan toplulukların çıkarmış olduğu ayaklanmalar ayrılıkçı düşüncelerin ortaya çıkmasına sebep olmuş bu da devlet otoritesini olumsuz etkilemiştir.

2.1.1.2. Jeopolitiğin Değişen Unsurları

Bir devletin sahip olduğu coğrafi unsurlar dışında kalan beşeri unsurlar, jeopolitiğin sabit olmayan unsurlarıdır. Bunları; askeri, ekonomik, sosyal, kültürel, politik, bilim ve teknoloji gibi başlıklara ayırmak mümkündür.

2.1.1.2.1. Politik Yapı

Politik yapı incelenirken mevcut politik yapının döneme uygunluğu, milli değerlerle ilişkisi , hukuki olarak sorulara cevap verebilirliği, diplomatik faaliyetleri ve

bürokratik örgütlenmesi ele alınması gereken başlıklardandır. Politik yapı güçlü olsa bile bu yeterli değildir. Asıl önemli olan yöneticilerin sorumluluklarının bilincinde olmaları ve devletin amaçlarına ulaşırken dayanışma ve birlikteliği sağlamalarıdır. Yani güçlü bir politik yapı, yöneticilerin vizyonu ve halkın desteğiyle bir araya gelmelidir (Ulaş, 2011: 121-122).

Devlet yönetimi içerisinde yer alan yöneticilerin politik yapı çerçevesinde güçlü ve güvenilir bir devlet yönetimi kurma zorunlulukları vardır. Bazen yöneticilerin acemilikleri ve basiretsizlikleri devletin gücünü azaltmakta, politik yapıyı olumsuz anlamda etkilemektedir(Şener, 2017: 112).

Politik yapı, diğer değişken unsurları etkileyen itici güç niteliğindedir(Ulaş, 2011: 123). Politik yapı devletin sahip olduğu diğer değişken unsurları şekillendirir ve uygulama noktasında yönlendirir. Çünkü değişken unsurların niteliklerinin belirlenmesinde karar verici konumda bulunanlar politik yapının başında olanlardır.

2.1.1.2.2. Askeri Yapı

Askeri yapı genellikle devletlerin sınırlarını savunmak için başvurduğu değişken unsurlar içerisinde değerlendirilen bir başlıktır. Bu yapı devletler tarafından organize bir güç olarak kullanılıp savunma ve saldırı alanında yetkilendirilir. Jeopolitik anlamda odak noktası haline gelen devletler, kendilerini savunmak için askeri yapılarını güçlü tutmak zorundadırlar. Müdahale ve savunma anlamında askeri yapısı güçlü olan devletler devamlılığını koruyabilmektedirler(Baydili,2020:23).

2.1.1.2.3. Nüfus Yapısı

Devleti oluşturan unsurlardan biri olan nüfus, aynı zamanda devletin güç kaynağını oluşturmaktadır. Nitelikli nüfus yapısı, devletlerin ekonomik, siyasi ve askeri yapılarını etkilemekte ve bu yapıların gelişiminde lokomotif görevi görmektedir. Tek

başına nüfus, güçlü bir devlet oluşturma noktasında yetersizdir ancak nüfusu az olan devletlerin güçlü olması da mümkün görünmemektedir(Şener, 2017: 116).

Nüfus yoğunluğu fazla olan devletlerin sınırları askeri anlamda saldırılara karşı daha korunaklı olurken büyük kara parçası içerisinde nüfus yoğunluğu az olan devletler sınırlarını korumakta zorlanmaktadır.

2.1.1.2.4. Bilimsel ve Teknolojik Yapı

Sanayi Devrimi ile bilimsel ve teknolojik gelişmelerin başladığı dünyada devletlerin bu süreçten pay almaları onları güçlü kılmış ve dünya arenasında söz sahibi olmalarına sebep olmuştur. Örneğin G7 ve G8 ülkeleri. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler hem kültürel hem de ekonomik olarak devletleri etkilemiştir. Bu yüzden bilimsel ve teknolojik alanda devletler arasında bir rekabet söz konusudur(Ulaş, 2011: 128). Bu anlayışla eğer bir devlet bilimsel ve teknolojik anlamda güçlü değilse diğer alanlarda ne kadar güçlü olursa olsun söz sahibi olma konusunda yetersiz kalacaktır.

2.1.1.2.5. Kültürel Yapı

İbn-i Haldun Mukaddime eserinde bahsettiği gibi yaşanan coğrafyanın ahlak, örf ve gelenek gibi kültürel öğelerin insan üzerinde etkileri olduğunu ifade etmektedir. Kültürel güç, o coğrafya da yaşayan topluluğun değerlerine bağlı kalarak ve gelişmelere uyum sağlayarak önemli bir unsur oluşturmaktadır. Kültürel yapı aynı coğrafya içerisinde yaşayanlar için iç ve dış sorunlar ve çözümler noktasında ortak kanı oluşturmada etkilidir. Fakat farklı coğrafyalarda yaşayan toplumlar farklı kültürel yapılara sahip olmalarından kaynaklı bir olay hakkında farklı düşünmelerine ve hareket etmelerine sebebiyet vermektedir.

2.2. Jeopolitik Teoriler

Jeopolitik düşünürler olayları açıklama noktasında kurallar ve yasaları sistemli bir şekilde düzenleyerek jeopolitik teoriler ortaya koymuşlardır. Jeopolitiğin daha iyi

anlaşılması, sınırlarının belirlenmesi ve neyi ifade ettiğini anlamak için jeopolitik teori niteliğindeki görüşlerin bilinmesi gerekmektedir(İlhan, 1993: 8).

Jeopolitik teoriler, devletin fiziki varlığı ile devlet gücünü ve dış politikasını inceleyen teorilerdir(Şener, 2017: 134). Dönemin jeopolitik odak noktaları olan güç merkezlerinin çevresinde jeopolitik teoriler ortaya çıkmıştır. Bu güç merkezleri gelişen ve küreselleşen dünya ekseninde sürekli bir değişim içerisinde (İlhan, 1999: 27). Bu değişim çerçevesinde teorilerinde değişmesi kaçınılmaz olmuştur. Çünkü değişen durumlar karşısında teorilerin mevcut problemlere çözüm bulamaması, teoriyi geçersiz kılacaktır(İlhan, 1993: 27). Jeopolitik, farklı dönemlerde farklı şekillerde kullanılmış ve süreç içerisinde değişim göstermiştir. Bu değişim için bir sınıflandırma yapmak gerekirse klasik ve modern jeopolitik teoriler olarak ele almak mümkündür.

Klasik dönemde güç odaklı hakimiyet teorileri incelenirken, modern dönemde kimlik, kültür ve strateji gibi konular ele alınmıştır(Erbaş, 2012: 137).

2.2.1. Klasik Jeopolitik Teoriler

Klasik jeopolitik anlayış, güç için yayılmacı ilkeleri benimsemiş, devletler için bu ilkeleri meşru görüp buradan hareketle teorilerini oluşturmuş ve geliştirmiştir(Arı, 2013: 193). Klasik jeopolitik teoriler, emperyal devletler arasındaki mücadelenin arttığı 1870 ile 1945 yılları arasında ortaya çıkmıştır(Yeşiltaş ve Durgun, 2020: 13). Klasik jeopolitik düşüncenin temel amacı, devlet adamlarının ülkeyi yeniden yapılandırırken modernleşme, kapitalizm ve kültürel dönüşümlerin getirdikleriyle harmanlayıp coğrafya temelinde varlığını idame ettirerek rakiplerine karşı fark açacak gücü elde etmektir. Buradan hareketle klasik jeopolitik merkezine devleti almıştır (Şener, 2017: 166).

Emperyal devletler, coğrafi konumları gereği güçlü gördüğü ve kendileri için güvenlik problemine sebep olacak rakip devletleri askeri, ekonomik, teknolojik ve sanayi alanında baskı altına alıp tehdit olmaktan çıkarmaya çalışmaktadırlar. Devlet merkezli

hareket eden klasik jeopolitik teorisyenlerin ortaya koyduğu teorileri beş başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar; Alman coğrafyacı Friedrich Ratzel tarafından geliştirilen Biyolojik Devlet Teorisi, Amiral Alfred Mahan'ın Deniz Hakimiyet Teorisi, İngiliz coğrafyacı Halford John Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisi, Gürcü stratejist Alexander P. de Seversky 'nin Hava Hâkimiyet Teorisi ve Amerikalı coğrafyacı Prof. Nicholas J. Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisidir.

2.2.1.1. Biyolojik Devlet Teorisi

Biyolojik devlet teorisini açıklamadan önce biyolojik devlet kavramının ne anlama geldiğini ifade etmek konunun anlaşılabilirliği açısından yol gösterecektir. Biyolojik Devlet savunucuları devletin insan gibi doğup büyüdüğünü ve sonunda öleceğini ifade etmektedirler. Ayrıca devletin insan gibi birçok organın bir araya gelmesiyle oluştuğunu savunurlar. Platon Devlet adlı eserinde, insan beyni nasıl insan davranışlarını yönlendiriyorsa yöneticilerde devleti ve toplumu yönetirler. Toplumu ve devleti koruyan askerler cesareti simgelemelerinden dolayı yürek tarafından temsil edilmektedir. Devlet içerisinde toplumu oluşturan vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayan üreticiler ise mide tarafından temsil edilmektedir(Platon, 2005: 21).

Biyolojik devlet teorisini ele alan ve gelişmesinde önemli katkıları olan Friedrich Ratzel, devletin insan, kara parçası ve siyasi fikirlerden oluşan biyolojik bir yapı olduğunu ve canlıların yaşaması için nasıl mekâna ihtiyacı varsa devletlerinde devamlılıklarını sağlayabilmeleri için mekâna ihtiyaç duyduklarını ifade etmiştir. Her organizma zamanla gelişip bulunduğu mekânı genişletme ihtiyacı duyduğu gibi devletlerinde üzerinde bulunduğu kara parçasını yani mekânını genişletme ihtiyacı duymaktadır. Bunun için devletler yayılmacı politikalar izlerler ve bunu yaparken şiddet kullanmaktan kaçınmazlar. Devletler ellerinde var olan güçlerine göre devamlılıklarını sağlayacaktır. Güçlü devletler ayakta kalmaya devam ederken güçsüz devletler yok olacaktır(Ulaş, 2011: 32). Özetlemek gerekirse teoriye göre biyolojik devlet insan

doğasıyla benzer bir yapı gösterdiği için ya yeni mekânlar kazanarak gücünü arttıracak ya da mekân kaybedip yok oluşunu hızlandıracaktır(Sandıklı, 2015: 10).

2.2.1.2. Deniz Hâkimiyet Teorisi

Amiral Alfred Thayer Mahan (1840-1914), klasik jeopolitik teoriler arasında yer alan deniz hakimiyet teorisini ortaya koymuştur(Tezkan ve Taşar, 2013 : 31). Mahan İngiltere'nin Asya ve Avrupa'da etkili olan gücünü görmüş ve jeopolitik teoriyi Amerikan deniz stratejisinin geliştirilmesinde örnek almıştır. Mahan'ın çalışmalarında ilham aldığı İngiltere, 18. ve 19. yüzyıllarda elinde bulundurduğu ve tutmak istediği sömürge topraklarının kontrolü için stratejik deniz ve boğazlarda üsler edinmiştir. Bu sayede elinde deniz hakimiyetini tutmuş siyasi, ekonomik ve askeri yönden söz sahibi olan bir ülke haline gelmiştir. Bu gücün farkına varan devletler dünyada söz sahibi olmak için deniz gücünün önemli bir hakimiyet kaynağı olduğunu kabul etmişler ve bunun için araştırmalar yapmaya başlamışlardır. Bu araştırmalar sonucunda Mahan'ın deniz hakimiyet gücü teorisi ortaya çıkmıştır(Günel, 1997: 175).

Mahan'ın geliştirdiği bu teorinin temel düşüncesi denizleri elde eden ve hükmeden devlet, dünyaya hükmedecektir(Özey, 2002: 222). Mahan devletlerin elindeki deniz gücünün gelişimini sağlamak ve korumaya yönelik altı ilke belirlemiştir. Bunlar; ülkenin dünya üzerindeki var olan coğrafi konumu, deniz kıyı şeridinin yapısı, coğrafi saha, nüfus, ülkenin yönetim yapısı ve topluluk yapısıdır(Mahan, 1890 : 28-81).

Mahan deniz gücüne hakim olan devletlere, üç avantaj sağlayacağını ifade etmektedir. Bunlardan en önemlisi ekonomik avantaj sağlamasıdır. Deniz ticaretini elinde tutan devletler dünya üzerinde var olan hammaddelere ve pazarlara ulaşma imkanını elde eder. Böylece ekonomik yönden çok büyük bir güce sahip olurlar. İkinci avantajı ise deniz hakimiyetini sağlayan devletler, denizlerdeki stratejik noktaları elinde tuttuğu için diğer devletlerin deniz ticaretinde gelişimini engeller ve kendisine rakipsiz bir güç sağlar.

Üçüncü avantaj ise deniz gücüne hakim olan devletin, askeri olarak karadaki devletleri mağlup edebileceği düşüncesidir(Şener, 2017 : 137). Çünkü kara sınırı çok olan devletler sınır güvenlikleri için diğer devletlerle çeşitli güvenlik anlaşmaları yapması bu devletlere askeri yönden bir maliyete sebep olacaktır. Fakat deniz gücünü elde tutan devletler bu maliyetlerle uğraşmayacak ve ticari alanda kendisini geliştirme fırsatı olacaktır(Arı, 2013 : 88).

Mahan bu düşüncelerini ABD tarafından kullanılması gerektiğini ifade eder. Dönemin ABD başkanı Theodore Roosevelt'i etkileyerek deniz hakimiyeti için denizlerde üslerin kurulması ve güçlü bir donanmaya sahip olunması konularında Roosevelt'i teşvik etmiştir. Nitekim ABD 1898 yılında İspanya ile yapmış olduğu savaş sonucunda Küba ve Porto Riko'yu almıştır. Daha sonra Panama Kanalı'nı açarak ABD, Mahan'ın deniz hakimiyeti görüşünü uygulamaya koymuştur(Karabulut, 2005: 48).

Mahan'ın ABD'ye önermiş olduğu deniz politikalarının asıl gerekçesi Sovyet Rusya'nın kontrol altına alınması gerekliliğidir. Mahan ABD'nin ve Avrupa'nın ittifak yapması gerektiğini ve bu ittifakın asıl sebebinin Çin'in kontrol altına alınması ve Rusya'nın denizlerden kuşatılmasıdır. Eğer bu gerçekleşirse ABD dünyadaki deniz hakimiyetini elinde bulunduran başat güç olacaktır(Akter, 2016 : 195).

Mahan'ın deniz hakimiyet teorisi, Almanya ve Sovyet Rusya'nın 19. yüzyıl sonlarına doğru denizler yerine karada güçlenmeleri ve dünya egemenliğinde söz sahibi olmaya başlamalarıyla önemini kaybetmiştir. Bu teorinin öneminin azalmasına sebep olan bir diğer neden ise denizlerde kullanılan araçların karaya her yönüyle bağımlı olmasıdır. Örneğin bir gemi enerji, gıda ve insan gücü gibi ihtiyaçlarını karşılaması gerekir. Bunun için denizlere hükmetmeden önce karaya hükmetmek gerekir (Özey, 2002: 224). Bu gelişmelerden sonra kara hâkimiyet teorisi önem kazanmaya başlamıştır (Günel, 1997: 176).

2.2.1.3.Kara Hâkimiyet Teorisi

İngiliz jeopolitikçi Halford John Mackinder (1861-1947), kara hakimiyet teorisini XX. yüzyılın başlarında geliştirmiş. Klasik jeopolitik yaklaşımlar arasında yer alan bu teorinin ortaya çıkışı, deniz hakimiyet teorisinde olduğu gibi dünya hakimiyeti üzerinedir.

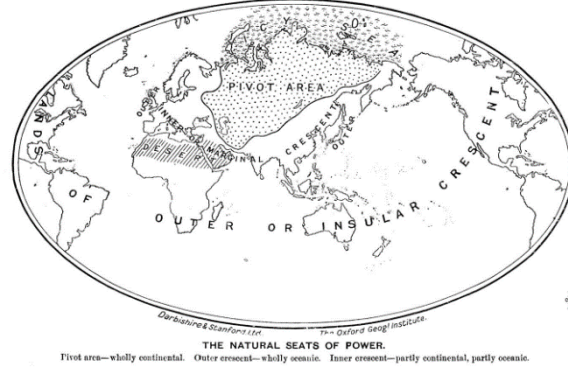
Coğrafi keşiflerin sona ermesiyle dünyada yeni yerlerin keşfedilememesi Büyük Britanya'nın mevcut gücünü kaybetmesine yol açmıştır. Bu gücü yeniden kazanmak için askeri güce ihtiyaç olduğunu savunan Mackinder, Mahan'ın deniz hakimiyet teorisinin de önemini yitirdiğini belirtmiştir(Sandıklı, 2015 : 5). Ancak gelişen teknoloji ve ulaşım alanları, özellikle demiryollarının gelişimi; askeri, ekonomik ve kültürel unsurları güçlendirdi ve kara gücünün önemini artırdı(Ulaş, 2011: 34).

Kara Hakimiyet Teorisi tek seferde ortaya çıkan bir teori değildir. Mackinder öncelikle 1904 yılında 'Tarihin Coğrafi Mihveri' isimli eserinde bu teorinin temellerini atmış ve daha sonra 'Demokratik İdealler ve Gerçek' isimli başka bir eserinde teoriyi daha da geliştirmiştir.1940'larda ise artık coğrafyanın gelişen teknoloji karşısında kullanım alanlarının sabit kalamayacağını gören Mackinder, coğrafyanın her dönemde farklı biçimlerde kullanılabileceğini ve bu durumun çeşitli coğrafi fikirleri ortaya çıkarabileceğini belirterek teorisini sonlandırmıştır(Ulaş, 2011: 35).

Mackinder teorisinde dünyayı üç ana güç merkezi bölgesine ayırmıştır. Bunlar: mihver bölge, kenar hilal bölge ve adasal hilal bölgedir(Ulaş, 2011: 34). Dünya adasını meydana getiren kıtaların Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarından oluştuğunu ve geri kalan Avustralya, Antarktika ve Amerika kıtalarının ise dünya adasının uydusunu oluşturduğunu ifade eder. Heartland(Pivot Area) olarak ifade ettiği dünyanın kalbini ise Sibirya ve Doğu Avrupa'nın oluşturduğunu söyler(Özer, 2002: 216). Heartland, sıcak denizlere olan uzaklığı sebebiyle deniz gücü ile ulaşılamayan karasal bölgedir(Sloan, 2003: 31). Bu teoriye göre, Doğu Avrupa'yı kontrol eden kişi Dünyanın Kalbine hakim

olur; Dünyanın Kalbine hakim olan kişi Dünya Adasına hükmeder ve Dünya Adasına hakim olan kişi de nihayetinde Dünya'nın tamamına hükmeder.” (Mackinder, 1919: 136-186).

Harita 1 :Mackinder'in Kalpgâh Haritası

Kaynak: Mackinder,1904: 421

Özetle Mackinder'in teorisinin amacı İngiltere'nin askeri ve ekonomik çıkarlarını olumsuz etkileyecek küresel tehditleri belirlemektir. Bunun için İngiltere'nin genel olarak göz ardı ettiği karasal hâkimiyetin önemine vurgu yapmaya çalışmıştır(Akın,2021: 15-16).

Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisi, devleti organizma olarak ele alan bazı jeopolitikçileri etkilemiştir. Bunların başında Karl Haushofer gelmektedir. Nazi doktrininin coğrafi yönünü meydana getiren 'Devlet İçin Hayat Sahası' kuramının gelişmesine katkı sağlayan Haushofer, Alman askeri yönetimi için danışmanlık yapmış I.Dünya Savaş'ından mağlup çıkan Almanya'nın güç anlamında yeniden inşa edilebilmesi için jeopolitik açıdan değerlendirmeler yapmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda Almanya ile SSCB'nin ittifak kurarak Batı'da Fransa ve İngiltere'ye savaş ilan etmesiyle egemen güç olabileceği görüşü çıkmıştır. Fakat II.Dünya Savaşı'na giden süreçte Nazi yöneticileriyle ters düşmüş ve 1938 yılında sürgüne gönderilmiştir(Parker,1985: 51-86). II.Dünya Savaşı'nda Nazi Almanya'sının Haushofer'ın tavsiye ettiği görüşlere ihtilaf etmesi, Rusya ile savaşa girmesi ve

sonucunda yenilmesiyle bu teori eleştirilmeye başlanmıştır. Eleştiriler şu şekilde özetlenebilir;

1. Heartland olarak isimlendirilen dünyanın kalbinin ulaşılamaz olması olgusu tartışmalıdır. Teknoloji ile donatılmış modern bir ordu için girilemez ya da ulaşılamaz bir hedef yoktur. Hava kuvvetlerinin gelişmesiyle envanterindeki hava araçlarının kullanılması bu imkansızlığı ortadan kaldırmıştır.
2. Ulaşılmaz olarak ifade edilen bölgenin koşulları aynı zamanda içinde barındırdığı gücünde dışarıya çıkmasını engelleyecektir. Bu durumda kapalı kalmış bir gücün Dünya Adasına ve Dünyaya hükmetmesi ne derece gerçekleşebilecektir.
3. Uluslararası problemlerde çözüm bulabilmek için askeri güce başvurulması halinde problem teşkil eden bölge ne kadar uzak olursa olsun ulaşmak mümkündür. Coğrafi uzaklık askeri bir müdahale için şartları zorlaştırabilir ancak imkansız kılmaz.
4. Heartland'ın merkezi bir konumda olması dezavantaja sebep olmaktadır. Çünkü merkezi bir konumda olmak diğer güçlerin çevreleme politikalarına konu olabılırken dünyanın kalbindeki devlet için çevrelemeyi zorlaştırabilir
5. Mackinder'in Heartland'ı olan Rusya'nın uzun süredir bu bölgeye sahip olması ancak dünyaya hükmedememesi teorisinin geçerliliğini tartışmaya açmıştır (Tezkan ve Tasar,2002:87).

2.2.1.4. Hava Hâkimiyet Teorisi

Gelişen teknoloji ile savaş uçaklarının bölgeye daha hızlı bir şekilde varmaları ve zarar vermek istenilen bölgeye güçlü mühimmatlar taşıyarak onları kullanmaları uçakların savaş sonucunu etkileyen bir silaha dönüşmesine sebep olmuştur. Örneğin ABD, II. Dünya Savaşı'nda Japonya'ya yok edici etkisi yüksek olan iki atom bombası atarak savaşın sona ermesine yol açmıştır (Özey, 2002: 226). Savaş uçaklarının stratejik

anlamda önem arz eden düşman bölgelerine vermiş olduğu önemli zayıatlar güçlü olmak isteyen devletler tarafından farkına varılmış ve böylece hava hakimiyetinin önemi pekişmiştir.

II. Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan hava hakimiyet teorisinin temel felsefesi, hava gücüne hakim olmadan kara ve deniz gücüne hakim olunması bir anlam ifade etmediği üzerinedir(Şener, 2017: 154). Çünkü dağlık, engebelik ya da çöl bir araziye ne kara yoluyla ne de deniz yoluyla ulaşılabilir. Fakat hakim olunan hava araçları ile bu arazilere asker çıkarma ya da zayıat vermek kolay olacaktır.

Hava hakimiyetiyle ilgili ilk çalışma İtalyan Giulio Douhet tarafından ele alınmıştır. Douhet'e göre savaş esnasında önemli olan karşı tarafın stratejik noktalarını ele geçirmektir. Bunun için hava araçlarının etkin bir şekilde kullanılması gerekliliğini savunur. Ona göre hava araçlarının düşman ülkeye vereceği zayıat büyük olacağı için bu stratejik noktaları ele geçirmek kolaylaşacaktır. Douhet'in hava hakimiyeti düşünceleri daha sonra gelecek olan hava hakimiyet teorisyenlerinin çalışmalarına kaynaklık etmiştir(Şener, 2017: 152). Bu teorisyenlerden başlıcaları William Mitchell, Hsusy Scitaklian ve Alexander de Seversky'dır (Karabulut, 2013: 56). Scitaklian'a göre Mackinder'in kara hakimiyet teorisinin yapı taşı olan Heartland'ı elde etmek isteyen devletlerin kara ve deniz güçleri savaş halindeyse kazanan hava hakimiyetini elinde tutandır. Ona göre üçüncü bir güç olan hava araçları Heartland'ın kazanılmasında önemli bir kuvvet olacaktır(Özdemir, 2020:1). Hava hakimiyet teorisini jeopolitik anlamda bir dünya görüşü olarak geliştiren Seversky'nin düşüncesi ise havacılık sektöründeki teknolojik gelişmeler kara ve deniz hakimiyet teorilerini değersiz kıldığı yönündedir. Uçakların bölgeye daha hızlı bir şekilde varmaları sonucunda zaman kavramının değiştiğini savunan Seversky, gelişmiş hava araçlarına sahip olan devletin mesafe sınırı tanımayacağını ve dünyaya hakim olacağını söylemiştir. Bir diğer hava hakimiyet teorisyeni ise William Mitchell'dir. Düşüncelerini Winged Defense(Kanatlı Savunma)

kitabında bahsetmiştir. Ona göre bir devletin hava hakimiyetini elde etmesi için sadece hava araçlarına sahip olması yeterli değildir. Hava araçlarına ilave olarak gelişmiş havacılık endüstrisine, nitelikli eğitilmiş savaş pilotlarına, donanımlı hava limanlarına, hava yollarına ve radyo istasyonlarına sahip olunması gerektiğini savunur(Clodfelter, 1997: 100).

Uzun menzillere sahip uçaklar ile ülkelerin savunma ve saldırı anlayışları değişmiştir. Ülkeler artık savunma sınırlarını çok öteye taşımışlardır(Baydili,2020:34). Bir ülkenin hava hakimiyet düşüncesi ile farklı ülke ve coğrafyada kurmuş oldukları hava üsleri bu teorinin getirmiş olduğu bir stratejik harekettir. Çünkü ülkeler çıkarlarını korumak ve arttırmak için çıkarlarının olduğu coğrafyalara yakın olmak istemektedirler. Hatta uçak gemileri ile havada var olan hakimiyetlerini devam ettirme çabaları içerisine girmişlerdir (Ural, 2009: 135).

Deniz ve kara hakimiyet teorilerine eleştiriler olduğu gibi hava hakimiyet teorisine de eleştiriler yapılmıştır. En büyük eleştiri, hava hakimiyetinin temeli olan hava araçlarının karaya her yönüyle bağımlı olmasıdır. Hava aracı yakıt ya da erzak için bir kara parçasına inmek zorundadır. Bu nedenle sadece hava gücüne hakim olan bir devletin dünyaya hakim olması pek mümkün görülmemektedir(Şener, 2017: 157).

Hava hakimiyet teorisinden esinlenen bazı teorisyenler uzay hakimiyeti ile ilgili çeşitli fikirler ortaya atmışlardır. Bu fikirlerin ortaya çıkmasında 1957 yılında SSCB'nin Sputnik Uzay Aracı'nı uzaya göndermesi etkilidir. Çünkü Sputnik'in fırlatılmasıyla artık Uzay Çağı başlamıştır(Güçyetmez, 2023: 249). Soğuk Savaşın Batı bloğunda yer alan ABD ise bu teorisyenlerin fikirlerini somut hale getirerek, NASA aracılığıyla uzay araştırmalarına hız katmıştır(Özey, 2002: 226). Örneğin 2004 yılında ABD Başkanı George W.Bush'un açıkladığı 'Uzayın Keşfi Vizyonu' projesi bu kapsamda incelenebilir. Bu proje ile ABD Ay'a üs kurma ve Mars'a insan gönderme üzerine çalışmaktadır. Bu

projeler sayesinde ülkeler uzaya gönderilecek uydular ile dünya üzerinde hakimiyetlerini pekiştirmek ve sahip oldukları kara, deniz ve hava hakimiyetlerini desteklemek niyetindedirler. Uzak hakimiyet teorisyenlerinden biri olan Everett Dolman, gelişen teknoloji ile ülkeler uzaydaki bazı stratejik noktalara hakim olarak dünyaya hakim olabileceklerini savunur. Ona göre uzak hakimiyeti ile Ay'a hükmeden, Dünya etrafındaki uzaya hükmedecektir; uzaya hükmeden, Dünya'ya hükmedecektir(Dolman 2005, 66).

2.2.1.5.Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi

Nicholas J. Spykman (1893-1943) tarafından geliştirilen bu teori, II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika'nın dış politikasının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu teori, Amerika'nın dünya siyaseti üzerindeki stratejik eylemlerinin yol haritası olarak kabul edilmektedir(Tezkan, Taşar, 2012:126). Yale Üniversitesi'nin Uluslararası Araştırma Enstitüsünün ilk yöneticisi olan Hollanda asıllı Amerikalı Spykman, jeopolitik düşüncelerini eserlerine taşımıştır. Nicholas J. Spykman'ın önemli kabul edilen eserleri arasında 'Dünya Politikasında Amerikan Stratejisi' ve 'Barışın Coğrafyası' adlı çalışmalar bulunmaktadır. Dünya Politikasında Amerikan Strateji adlı eserinde Spykman, ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerinde güç kullanımını ve güç dengesini ele almıştır. Ona göre uluslararası ilişkilerde bir devletin konumunu belirleyen en önemli faktör güçtür. Gücün sadece askeri olarak elde edilemeyeceğini ifade eden Spykman, ilave olarak nüfus, hammadde, teknoloji, ekonomi, siyasi devamlılık, milli birlik ve dayanışma gibi unsurları da eklemiştir. Ratzel'in görüşlerini benimseyen Spykman, bir devletin var olabilmesi için güç kullanarak büyümesi gerektiğini ifade etmiştir(Ulaş, 2011: 53-62).

Barışın Coğrafyası adlı eserinde ise Mackinder'in dünyanın hakimiyetinin elde edilmesi için hedef gösterdiği Heartland teorisinin yerine Rimland (Kenar Kuşak) teorisini geliştirmiştir(Kocakenar, 2015: 8). Bu teoride Spykman, Mackinder ile aynı coğrafi değerlendirmeleri yapmıştır. Ancak onu Heartland'a yüklemiş olduğu merkezi rol

konusunda eleştirmiştir(Karabulut,2005:129). Çünkü Mackinder'in aksine Spykman, kilit bölgenin Heartland değil Rimland olduğunu ifade etmiştir. Ona göre merkez bölgesine hakim olmanın dünya hakimiyetini getirmeyeceğini önemli olan merkezi çevreleyen kuşağı elde ederek bu hakimiyetin sağlanabileceğidir(Spykman, 1942:43). Nicholas J. Spykman, Heartland'ı merkeze alan bir stratejiyle hareket ederek çevreden merkeze doğru ilerleyen bir hakimiyet düşüncesiyle teorisini oluşturmuştur. Başka bir deyişle, Kuzey Amerika'ya hükmeden kişi Avustralya'ya, Güney Amerika'ya ve Afrika'ya da hükmeder. Bu bölgelere hakim olan güç ise Batı Avrupa'ya, Güney Asya'ya ve en sonunda Doğu Avrupa ile Asya'ya da hükmedecektir (İşcan, 2004:64). Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisi'nde ortaya atmış olduğu hakimiyet söylemini Spykman, "Kim Rimland'a (kenar kuşağı) hakim olursa Avrasya kıtasına hükmeder; kim Avrasya kıtasına hakim olursa dünyaya hükmeder" diyerek değiştirmiş ve devletlerarası güç siyaseti için yeni bir slogan oluşturmuştur(Sandıklı, 2011:5).

Harita 2: Spykman'ın Kenar Bölge Haritası

Kaynak: Voncken(2011:26)

Spykman 'nın Rimland'ını oluşturan kenar kuşak ülkeleri; Türkiye, Doğu ve Batı Avrupa, İran, Pakistan, Irak, Afganistan, Kore, Çin, Hindistan ve Doğu Sibirya'dır(İlhan, 1985:615).

Kenar Kuşak Teorisi, Soğuk Savaş sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği'ni çevrelemek amacıyla benimsediği bir stratejik politikadır. Böylece ABD, SSCB'yi etrafından kuşatarak zayıflatmaya çalışmıştır. Bu jeopolitik bir yaklaşımdır ve o dönemde büyük önem taşımıştır. Spykman'a göre Heartland'a hakim olacak tek süper güç ABD'dir. Bunun için çalışmalarında ABD'nin dünyaya hakim olma konusunda yol gösterici görüşleri mevcuttur(Özey, 2002:221). ABD'yi küreselleşen dünyada lider olarak kabul eden Spykman, dünya hakimiyetinin yalnızca ABD tarafından gerçekleştirilebileceğini ifade etmiş bunun için Rimland ülkelerinin kontrolünün sağlanması amacıyla NATO, CENTO ve SEATO gibi kuruluşların oluşturulmasında görüşleri etkili olmuştur(İlhan, 1985:615).

2.2.2. Modern Jeopolitik Teoriler

SSCB'nin 1991 yılında dağılmasıyla iki kutuplu olan dünya siyaseti sona ermiş yerini tek kutuplu bir güç düzenine bırakmıştır. ABD'nin hakim olduğu dünya düzenine “Yeni Dünya Düzeni” adı verilirken bu gelişmeler sonucunda klasik jeopolitik teorilerin yeterliliği tartışılır hale gelmiştir. Bu bağlamda döneme uygun yeni jeopolitik teoriler ortaya çıkması jeopolitiğin merkezini değiştirmiş çalışmalarda coğrafi determinizm yerine kültür merkeze alınmaya başlamıştır(Tezkan ve Taşar, 2013: 168-169). Devleti canlı bir organizma olarak kabul etmeyen modern jeopolitik, coğrafi stratejik bölgeleri konu edinerek jeostratejik kelimesinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur(Mamadouh,1998:238). Bu dönemde ABD'nin dünya üzerindeki küresel hakimiyetini koruyabilmesi için bazı teorisyenler çalışmalarda bulunmuştur. Bu teorisyenlerin başlıcaları; Zbigniew Brzezinski, Samuel Huntington ve Francis Fukuyama'dır(Cerrah,2018: 249).

2.2.2.1.Tarihin Sonu

ABD Dışişleri Bakanlığında Ortadoğu uzmanı görevinde bulunan Japon asıllı Amerikalı Yoshihiro Francis Fukuyama tarafından geliştirilen bu teori ilk kez 1989

yılında Chicago Üniversitesinde “Tarihin Sonu” adıyla yayınlanan bir makalede açıklanmıştır(Karabulut,2013:64). Bu teoriye göre Sovyetlerin dağılması ve komünizmin çökmesiyle dünyada var olan son akılcı olmayan sistemde yok edilmiştir(İşcan,2004:73). Böylece Batı’nın liberal demokrasisi Yeni Dünya Düzeninde artık insanlığın ideal yönetim şekli olmuştur. Soğuk Savaşı kazanan kapitalizmin, çatışmalar dönemini kapattığını ifade eden Fukuyama, son büyük çatışmanın ABD ve SSCB arasında gerçekleştiğini bu tarihten sonra küçük çaplı çatışmalar haricinde büyük çatışmaların olmayacağını ileri sürmektedir. Fukuyama’ya göre tarih kapitalizmi sona erdirmek isteyenler ile kapitalizmi korumak ve güçlendirmek isteyenler arasında ilerler. O zaman son büyük savaşta ABD’nin Sovyetleri yenmesiyle tarih artık ilerlemeyecektir(Kıbaroğlu,2007:310).

Monarşizm, faşizm, komünizm, dini köktencilik gibi anlayışları liberal demokrasinin düşmanı olarak niteleyen Fukuyama, dünyanın ideal olanı hep Batı’da bulunduğunu ifade eder(Özey, 2002:232). İdeal yönetim şeklinin yanında ideal ekonomik sisteminde serbest piyasaya dayanan kapitalizmin olduğunu söyleyen Fukuyama, Soğuk Savaş sonrasında dünya devletlerinin artık ideolojilere değil ekonomiye dayanan bir çekişme içerisine girdiğini ifade eder(İşcan,2004:73). Fukuyama’ya göre II.Dünya Savaşından sonra Japonya Batı liberal demokrasisini ve kapitalizmin değerlerini benimsemiştir. Bu yüzden Asya’da Japonya’dan ziyade liberal demokrasi değerlerinin bölgede yayılmasının önündeki en önemli engelleyici faktör Çin’dir. Dini açıdan bakıldığında Fukuyama, liberal demokrasinin çıkarlarını karşı olan ve kapitalist ekonomiye bir alternatif sunabilecek tek dinin İslam olabileceği düşüncesindedir. Fakat İslam’ın sunmuş olduğu yönetim şeklinin ve devlet sisteminin Müslüman olmayan kesim tarafından pek de çekiciliği yoktur. Bu yüzden İslam liberalizm önünde bir engel teşkil etmemektedir(Fukuyama, 1989: 10-15).

Soğuk Savaş'tan galip olarak çıkan ABD'nin dış politikasında Tarihin Sonu teorisinin uygulamalarını görmek mümkündür. Örneğin ABD başbakanı George W. Bush döneminde ortaya atılan Greater Middle East Initiative (Büyük Ortadoğu Girişimi) projesiyle Ortadoğu'da demokratikleştirme çalışmalarının arka planını oluşturduğu bilinmektedir. Bu projenin amacı Ortadoğu coğrafyasını nihai yönetim şekli olan liberal demokrasi ile yönetilmesini sağlamaktır(Kocakenar,2004:15). Kısacası 21.yüzyılda ABD'nin dış politikasını şekillendiren teorilerden biri olan Tarihin Sonu teorisi dünyaya; Batılılaşmayı, modernleşmeyi, liberal demokrasiyi ve kapitalizmi yayma hevesindedir.

Tarihin Sonu teorisine getirilen eleştirilerden en önemlisi dünyada bölgesel ve etnik çatışmaların devam ettiğine yöneliktir. Örneğin İsrail-Filistin çatışması, Irak'ın Kuveyt'i işgali, Balkanlar'da ve Kafkaslar 'da olan çatışmalar tarihin sona ermediğini göstermektedir(Babahanoğlu,2022:57).

2.2.2.2.Medeniyetler Çatışması

SSCB'nin 1991 yılında dağılması ve komünizmin çökmesiyle birlikte hakimiyet yarışında ABD'nin karşısında durabilecek bir güç kalmamıştır. Ortaya çıkan bu güç boşluğunun doldurulabilmesi için yeni jeopolitik teorilerden biri olan Medeniyetler Çatışması tezi Yeni Dünya Düzeni anlayışını benimseyen Amerikalı siyaset bilimci Samuel P. Huntington(1927-2008) tarafından geliştirmiştir(Tezkan ve Taşar, 2013:173). Huntington 1993 yılında ilk kez The Clash of Civilizations? (Medeniyetler Çatışması mı ?) makalesinde bahsettiği bu teoriyi, 1996 yılında yayımladığı The Clash of Civilizations and Remaking of World Order (Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden İnşası) adlı eserinde geliştirmiştir(Acar, 2003:34). Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte çift kutuplu dünya düzeninin sona erdiğini ifade eden Huntington'a göre Yeni Dünya Düzeninde ortaya çıkacak olan çatışmaların kaynağı ne ekonomik ne de ideolojik sebeple olacaktır. Çatışmaların asıl sebebinin medeniyetlerin sahip olduğu farklı kültürlerdir(Dündar,2019:42). Bu çatışmaların medeniyetlerin dış politikalarının asıl

belirleyicisi olacağını ve savaş hatlarının yeniden çizileceğini ifade eder(İlhan,1999:107-108).

Aynı kültürel bileşenlere sahip olan medeniyetler birlik olarak çekirdek bir yapı oluşturduğunu söyleyen Huntington teorisinde dünya medeniyetlerinden bahsederken dünyada sekiz medeniyetin olduğunu ifade eder. Bunlar: İslam, Afrika, Hindu, Slav(Ortodoks), Batı, Latin Amerika, Konfüçyüs(Çin) ve Japon medeniyetleridir(Uzer,2007:304). Bu medeniyetler küreselleşme ve gelişen teknoloji ile farklılıklarının farkına varacak ve medeniyetler arasında gücü daha fazla olan Batı medeniyeti için bir tehdit oluşturacaktır. Böylece çatışmalar kaçınılmaz olacaktır(Uzer,2007:305).

Huntington kültürel kimlik farklılıklarına göre devletleri dört kategoriye ayırmıştır. İçerisinde bulunduğu medeniyetin en güçlüsünü “çekirdek/merkez devlet” olarak adlandıran Huntington, çekirdek devlete örnek olarak Batı medeniyeti içerisinde yer alan ABD’yi örnek verir. Yalnızca tek bir medeniyetin özelliğini taşıyan devlete “organik devlet” ismini veren Huntington, organik devlete örnek olarak Pasifik’te yer alan Japonya’yı örnek gösterir. Dünya medeniyetleri açısından bakıldığında kendi tarihi ve kültürü tamamen diğer medeniyetlerden farklı olan devlete “yalnız devlet” olarak adlandıran Huntington, yalnız devlete Etiyopya’yı örnek verir. En sonunda ise farklı kültürel yapıların etkisiyle devamlılığını sürdüren devlete “bölünmüş devlet” olarak isimlendiren Huntington, bölünmüş devlete ise Türkiye’yi örnek gösterir(Ulaş,2011:176).

Yeni Dünya Düzeninde ABD’nin jeopolitik ve jeostratejik uygulamaları için geliştirilen bu teorinin asıl amacı, Avrupa devletlerini ve ABD’nin içerisinde bulunduğu bir medeniyet çatısı oluşturmaktır. Çünkü Huntington’a göre en büyük medeniyet çatışması İslam ve Batı medeniyetleri arasında olacaktır(Huntington,1993:31). Fakat bu

ifade gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü aynı kültürel bileşiklere sahip devletler tarafından kurulan İslam Konferansı Örgütü Batı medeniyetinin en güçlüsü olan ABD’de gerçekleşen 11 Eylül olayında Afganistan’ın arkasında durmamış ve ABD’nin Afganistan’ı işgali sırasında ABD’ye ambargo uygulamamıştır(İşcan,2004:74). Huntington’ın devletleri kültürel olarak ayrıştıran ve ötekileştiren bu teorisi, ABD’nin dünyada aktif olarak uyguladığı bir dış politika haline gelmiştir. Bu doğrultta Huntington, çatışmaların kazanımı için Batı medeniyeti içerisinde bulunan ABD’ye dış politika tavsiyeleri vermektedir. Bunlar:

1. Batı medeniyeti içerisinde bulunan devletlerin askeri, ekonomik ve siyasi anlamda bütünleşmesinin arttırılması
2. Aynı kültürel geçmişe sahip olan Batılı devletlerce Avrupa Birliği’nin ve NATO’nun genişletilmesi
3. Farklı bir medeniyet olan Latin Amerika’nın Batılılaşmasını sağlaması
4. İslam ve Konfüçyüs medeniyetlerinin askeri olarak yakınlaşmasının engellenmesi
5. Batı medeniyetinin diğer medeniyetlere karşı var olan askeri ve teknolojik üstünlüğünün korunması
6. Rusya’nın Ortodoks Hristiyanlığının merkezi ve bölgesel güç olarak kabul edilmesi (Huntington,2012:23).

Özetle Huntington’ın teorisi Batı medeniyetine karşı bir “öteki” oluşturmaya yöneliktir. Çünkü Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte Batı medeniyeti, dünya hakimiyeti kurmasına engel ve tehdit olarak gördüğü medeniyetleri hedef almış ve kendisine rakip olarak gördüğü düşman bir medeniyet seçmiştir. Yeni Dünya Düzeninde Batı medeniyetinin Sovyetlerden sonraki yeni düşmanı İslam medeniyeti olmuştur(İlhan,1999:105).

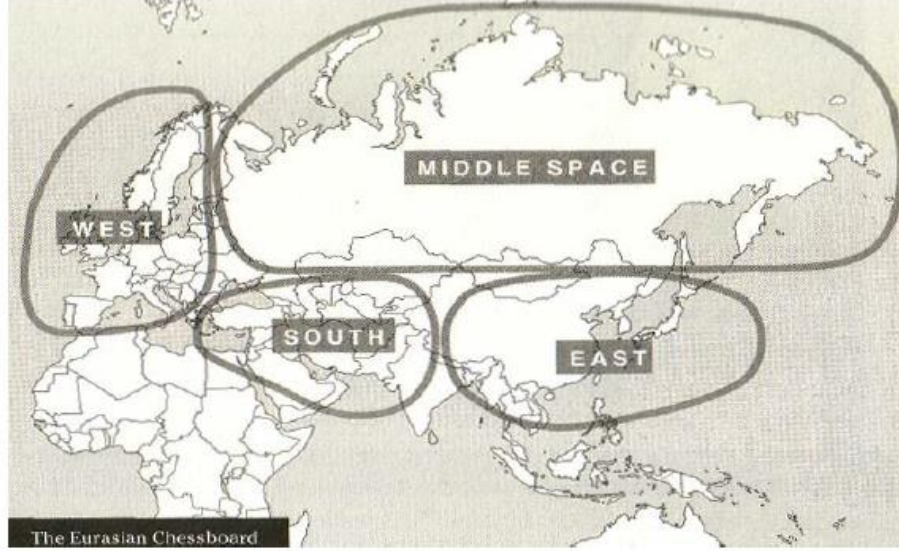
2.2.2.3.Büyük Satranç Tahtası

Polonya kökenli bir Amerikalı stratejist ve siyaset bilimci olan Zbigniew Brzezinski(1928 – 2017), 1997 yılında yayımlanan “The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives”(Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri) adlı kitabında, Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrasya kıtasında bir jeopolitik boşluk olduğunu ve bu boşluğun ABD'nin çıkarları doğrultusunda doldurulması gerektiğini savunmuştur. Büyük Satranç Tahtası teorisinin amacı, Soğuk Savaş'ı kazanan ABD'nin Avrasya kıtasındaki var olan bölgesel gücünü sürdürmek, korumak ve arttırmak için yol göstermektir. Bunun için bu teori ABD'nin dış politikasında bir yol göstericidir(Kocakenar, 2015: 17). Soğuk Savaş sonrası önemi yükselen Avrasya kıtasının dünyanın en büyük coğrafyası olduğunu ifade eden Brzezinski, burada dünyada var olan nüfusun neredeyse %75'nin barındığını, yeraltı zenginlikleri bakımından zengin olduğunu ve dünyanın keşfedilen enerji kaynaklarının 3/4'üne sahip olduğunu ifade eder. Ayrıca burada bulunan devletler, ABD'nin var olan ekonomisi dışında kalan en büyük altı ekonomisine ve altı silah alıcısına sahip olması dışında ABD hariç dünyanın var olan nükleer gücüne sahip devletleri de bu coğrafyada olduğunu ifade eder. Bunlardan dolayı ABD'nin var olan hakimiyetini hem ekonomik hem de askeri yönden engel teşkil edecek güçleri buradadır. Fakat devletlerin bunu yapabilmeleri için bir araya gelmeleri gerektiğini söyleyen Brzezinski, bunun gerçekleşmesinin zor olduğunu çünkü Avrasya kıtasının devletlerin siyasi anlamda bütünleşemeyecekleri kadar büyük olduğunu söyler(Brzezinski,1997:43).

ABD'ye satranç tahtasında rakip olabilecek devletleri inceleyen Brzezinski, devletleri beş jeostratejik ve beş mihver devlet şeklinde ayırır. Jeostratejik devletler; Fransa, Almanya, Rusya, Hindistan ve Çin'dir. Mihver devletler ise Türkiye, İran, Azerbaycan, Ukrayna ve Güney Kore'dir. Brzezinski 'ye göre Avrasya kıtası içerisinde

yer alan Avrupa, demokrasinin koruyucusu, Rusya kara delik, Doğu Asya ise geminin suya atılan çapasıdır(Özey, 2002: 237).

Harita 3: Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası

Kaynak: (Brzezinski,1997:19)

Brzezinski jeostratejik devletleri belirledikten sonra ABD hegemonyasını tehdit edebilecek muhtemel senaryolar üzerinde durur. Bu senaryolar arasında ABD için en tehlikeli olabilecek durumun Rusya, Çin ve İran'ın bir araya gelmesiyle oluşturacakları hegemonya karşıtı koalisyonudur. Diğer senaryo ise Çin ve Japonya arasında kurulacak bir koalisyonudur. Son senaryo ise Rusya, Almanya ve Fransa'nın oluşturacağı büyük Avrupa ittifakıdır(Brzezinski,1997:83). Bu senaryolardan bir tanesinin gerçekleşmesi ABD'nin Avrasya kıtasındaki hakimiyetini sonlandıracak ve onu Avrasya'da bir ada ülkesi konumuna taşıyacaktır. Bunun olmaması adına ABD; askeri, teknolojik, ekonomik ve nüfus alanlarında benzersiz bir güç oluşturma gayreti içerisine girmiştir. Özetle bu teori ABD'nin dünya hakimiyeti yolunda bir yol gösterici olarak geliştirilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır.

2.3. Eleştirel Jeopolitiğin Ortaya Çıkmasında ve Gelişmesinde Etkili Olan Düşünce Akımları

2.3.1. Postmodernizm

Postmodernizmin tanımlanması noktasında bir fikir birliği yoktur. Ancak bazı düşünürlerin tanımlarından örnek vermek konunun anlaşılması noktasında bizlere kolaylık sağlayacaktır. Örneğin Habermas ve Keller postmodernizmi, eski ve yeninin bir araya gelmesi şeklinde tanımlarken, Lyotard ise kapitalizmin beraberinde getirdiği kültürel oluşum şeklinde tanımlamaktadır. II.Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu yıkım ve yaşanan olumsuzluklar postmodern dönemin başlamasına yol açmıştır. Michel Foucault'un modernizmin akılcılığına ve işlevselliğine getirmiş olduğu eleştiriler neticesinde güçlenen postmodernizm, Fransa'da ve ABD'de farklı alanlara ve sosyal bilimlere etki etmeye başlamıştır(Sallan ve Boybeyi, 1994: 313).

Modernist bir anlayış olan tek tip birey oluşturma fikrini kabul etmeyen postmodernizm, bireyi önceliklendirir. Bunun yanında ulus-devletlerin dayatmacı yapısına karşı çıkan bu düşünce akımı ulus devletin, bireylerin mutluluğa ulaşmalarında bir “araç” olmaktan ziyade kendi çıkarları doğrultusunda bireyleri baskılayan ve kendi egemenliğini koruyan bir “amaç” halini aldığını ifade eder. Postmodernist bakış açısına göre bilgiye ulaşmak için politik bir süreçten geçmek gerekir. Böylece yönetim kimin tekelindeyse bilgi onun elindedir. Bu anlayışla birlikte postmodernizm söylem analizleri sonucunda bilgi- iktidar ilişkisini anlamaya çalışır(Emeklier, 2011: 170).

Postmodern düşüncesinin ilk temsilcileri; Roland Barthes, Friedrich Nietzsche, Jacques Lacan ve Ludwig Wittgenstein gibi isimler kabul edilirken, postmodern düşüncesine gelişiminde katkıları olanlar ; Jean-François Lyotard, Ferdinand de Saussure, Henri Lefebvre, Jacques Derrida ve Michel Foucault gibi isimlerdir(Bayram,2007:37-39). Uluslararası ilişkilerde ise postmodernizmin temsilcileri; Rob B.J. Walker, David

Campbell, William Candy ve Richard Ashley (Coşkun Demirtaş, 2007: 193; Emeklier, 2011: 169) gibi isimlerdir.

Modern bilimler için önemli olan görünen maddi olandır. Bu düşünceye karşı çıkan postmodernizm, böylelikle soyut olanı, mistik ya da manevi olanı inceleyen toplumbilimlerinin bir bilim dalı olmasında önemi oldukça fazladır(Aslan ve Yılmaz, 2003: 92). Fakat postmodernizmi tam anlamıyla modernizmden koparmak mümkün değildir. Çünkü postmodernizm yeni ve değişik olanı temsil etse de düşüncesinin temelini modernite oluşturmaktadır(Möngü, 2013: 29).

Postmodernizmin özelliklerini sıralamak gerekirse(Çağlar,2008:372) ;

1. Dayatmalardan ziyade gerçeğin ne olduğunu kendi içinde araştırılmalıdır.
2. Gerçeklik değişkendir. Bir bütün olarak ele almaz.
3. Tek düzelik değil parçalanmışlık önemlidir.
4. Yorum yapmaktan çekinmemek gerekir.
5. Herkes için tek bir doğrudan bahsedilemez. Mutlak doğru diye bir şey yoktur.
6. Geleceğin bilinmesi imkansızdır, şeklinde sıralamak mümkündür.

Özetle postmodernizm, modernitenin o dönemdeki toplumun düşünceleri üzerindeki baskılarını eleştirmiş ve onun bir alternatifi olmuştur. Örneğin, 20. yüzyılda Toplumsal Araştırma Enstitüsü'nün içerisinde doğmuş bir düşünce akımı olan Frankfurt Okulu'nun katı ve özgürlüğü baskılayan yapısına büyük eleştiriler getirmiştir(Emeklier, 2011: 169).

2.3.2. Post-yapısalcılık

Post-yapısalcılık fikri birçok disiplini etkilediği için onu tek bir tanım ile sınırlandırmak mümkün değildir. 20.yüzyılda yapısalcılığın yeniden yorumlanması ve eleştirilmesi sonrası ortaya çıkan Post-yapısalcı düşünce akımı özneye, söyleme ve benliğe odaklanmaktadır(Yaralıoğlu,2021). İlk olarak Fransa'da ortaya çıkan bu düşünce akımının gelişmesinde katkıları olan temsilcileri; Michel Foucault, Jacques Derrida,

Martin Heidegger, Friedrich Nietzsche, Jean François Lyotard gibi isimlerdir(Güler, 2013: 49). Yapısalcılık gibi post-yapısalcı düşünce de ilk kez dil ile ilgili çalışmalarda ortaya çıkmıştır. Fakat yapısalcılıktan ayrıldığı nokta nesnelliğe karşı çıkmasıdır(Satır,2015:787). Kendine zgn ve eleştirel bir yapıya sahip olan post-yapısalcılık, tek bir bilginin veya anlamın olduğu düşüncesine reddeder(Yaralıoğlu,2021).

Post-yapısalcılığın özelliklerini sıralamak gerekirse(Güler,2013;50);

1. Tek bir düşünceden ziyade çeşitliliği amaç edinir.
2. Doğru tek değildir. Çünkü zne tutarsızdır.
3. Objektifliği reddeder. Öznenin sınırlandırılmasına karşı çıkar.
4. zneyi serbest bırakarak yorumu güçlendirir.
5. Bilimin sadece nesnel yönünü değil subjektif yönünün de olduğu savunur.

Farklılık ve öznellik vurgusu yapan post-yapısalcılığa göre birey, dünyaya geldiği zaman çevresel faktörler ile sosyalleşir ve sonrasında şekillenir. Yani birey ve evre birbirlerini etkileyerek gelişirler. Bu yüzden evre ya da bireyin birbirleri üzerinde bir üstünlükleri yoktur(Arı,2013:480). Post-yapısalcı düşünce bir metnin okuyucuya neler ifade ettiği üzerinde de durur. Merkezine yazar yerine okuyucuyu alan pos-yapısalcı yaklaşım böylece gerçekliğe ulaşma yollarının çeşitliliğini savunur. Metin ve okuyucuyu ele alan post-yapısalcı düşünce metnin okuyucular tarafından nasıl anlamlandırıldığı ve yorumlandığına dair fikirler sunar(Güler,2013:48). Çünkü tutarsız olan okuyucular(zne) sayesinde tek bir doğru yerine birden çok doğruya ulaşılabilir. Gelişen medya ile gerçek ile kurgunun ayırt edilemeyecek kadar i içe girdiğini ifade eden post-yapısalcı yaklaşım, tek bir gerçekliğin ortadan kalktığını yeni bir gerçeklik algısının oluşturulması gerektiğini savunur. Bu yeniden inşa ile ortaya çıkan söylemlerin söylemi dinleyenler ile söylemi

oluşturanlar için aynı anlamlandırmanın yapılamayacağını farklı yorumlamalar yapılarak farklı anlamlandırmalara ulaşılabileceğini ifade eder (Kardaş ve Erdağ, 2017: 382).

Post-yapısalcı yaklaşım 1980’lerden sonra uluslararası ilişkiler içerisinde kendisine yer bulmuştur(Düzgit,2015:154). Soğuk Savaş döneminde belirli kavramların (dost-düşman ülke, savaş-barış) her zaman aynı anlama gelemeyeceğini ifade eden post yapısalcı yaklaşım, devletlerin belirli dönemlerde kendi kimliklerini oluştururken düşman bir devlete ya da dış tehdide ihtiyaç duyabileceğini söyler. Özellikle gelişiminde istikrarsız bir süreç izleyen devletler, iç politikasındaki olumsuzlukları dış etmenlere bağlar. Çünkü “biz” anlayışının oluşmasındaki temel etkenin düşman devletlerin oluşturdukları tehditler olduğunu savunur(Kardaş ve Erdağ,2017:382-383).

2.3.3. Feminizm

Feminizm, Latince kökenli “femine” kelimesinden türetilmiş bir kavramdır. Bu akım, kadınların cinsiyetlerinden kaynaklanan eşitsizlikleri ele alır. Sanayileşme ve modernleşme süreçleriyle birlikte kadınların sosyo-ekonomik haklarını kazanmaya başladığı dönemde gelişme göstermiştir(Taş:2016,173). Birçok tanım yapılmakla birlikte feminizmin konusunu oluşturan asıl sebebin erkeklere tanınmış olan sosyal, kültürel ve siyasi hakların kadınlara da verilmesi gerektiği düşüncesidir. Ayrıca kadının statüsünün ve rolünün geliştirilmesini hedefleyen bir düşünce akımıdır(Ataman:2009:2). Kadınlık ve erkeklik kavramlarının sosyal ilişkiler sonucunda ortaya çıktığını savunan feminizm, kadının baskı altında tutulduğu erkek hegemonyası altında oluşturulan bu hiyerarşik toplum düzenine karşı çıkmaktadır. Bu düzen içerisinde kadına verilen statü ve rollerin gerektiği gibi olduğunun kabullenilmesi ve kadınların taviz verebileceği düşüncesine karşı çıkmaktadır(Eken,2017:451-452).

Feminizm anlayışı kadınları özel ve kamusal alanda dönüşüm yapan başat aktörler statüsüne taşımalarını ve sadece bu alanlarla yetinmeyip aynı zamanda politika oluşturucu

yapıya karşı kendilerine yer bulmalarını istemektedir(Kara,2006:1). Feminizm erkek kadın ayrımını kabul etmeyerek bu ayrımın ortaya çıkarmış olduğu iktisadi, sosyal, kültürel ve siyasi ayrımcılığın ortadan kalkması gerektiğini bunun için de ataerkil toplum düzeninin değişmesi gerektiğini savunmaktadır. Feminizmin hedefi kadınların temel haklara sahip olması ve özgür olmasıdır(Taş,2016:165). Feminizme göre erkekler bulunmak istemedikleri alanları kadınlara bırakmıştır. İktidarların erkek egemen olması kadınları dar bir alana hapsetmektedir(Ataman,2009:2). Ayrıca feminizm, iktidarın nasıl inşa edildiği, nasıl denetlendiği ve nasıl meşrulaştırıldığı konularına odaklanır. Feminizm aynı zamanda edebiyat, coğrafya siyaset felsefe ve ekonomi gibi diğer birçok bilim dalıyla da yakından ilgilidir (Arı,2013:81).Realizmin güvenlik ikilemi doğrultusunda oluşturulan erkek egemen düşünceye göre kadın savunmasızdır ve korunması gerekmektedir. Koruma görevi erkeğe verilirken kadınlar erkeklerin koruması altında pasivize edilmekte ve erkeğe bağımlı kılmaktadır. Güvenli alan evdir ve kadın bu alanda bulunmalıdır. Güvensiz alan dışarıdır ve bu alan erkeğin alanıdır(Eken,2017:453-454).

Özetle feminizm, birçok alandan etkilenen ve gelişim sağlayan bir anlayıştır. Kadınlarla sınırlı tutmak onu sınırlandırmaktadır. Bu yüzden feminizm cinsiyetçiliğin ötesinde toplumsal alandaki tüm karar alma mekanizmalarıyla ilgilidir(Eken, 2017: 445-446). Bu karar alma mekanizmalarında kadınlar da yer almalı, kadınların görüşleri doğrultusunda bir gelecek inşa edilmeli ve maskülen olarak oluşturulan düzen sorgulanmalıdır(Arı, 2013: 81).

2.3.4. Küreselleşme

Sanayi devriminin etkisiyle ortaya çıkan küreselleşme terimi ilk kez 1833 yılında W. Foter'in yazdığı ve 1959 yılında The Economist dergisinde yayınlanan dünya kaynaklarının dağılımı ve bu kaynakların devletler tarafından nasıl kullanıldığı üzerine yaptığı çalışmasında kullanmıştır (Karabıçak,2002,116). Özellikle II.Dünya Savaşı'ndan sonra etkinliğini arttıran küreselleşme, Berlin duvarının yıkılması ve Sovyetlerin

dağılması gibi olayların yaşanmasından sonra yeni üretim ve yönetim yapılarının ortaya çıkması, teknolojinin gelişmesi ve çokuluslu şirketlerin sayısının artması gibi sebeplerle gelişimini hızlandırmıştır(Elçin,2012:4). 1980’lerde sıkça kullanılmaya başlayan küreselleşme; ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal gibi birçok alanın değişimine sebep olmuştur(Tuysuz ve Başıbüyük, 2018: 1220). Küreselleşme kavramı, belirli düşünceler, görüşler, siyasalar, durumlar, teknolojiler ve kurumlar gibi yapıların küresel çapta görünür hale gelmesini ya da toplumların, milli ekonomilerin ve sınırların ortadan kalktığı, toplumsal yaşamın küresel süreçler tarafından şekillendiği, tek bir ekonomik piyasa oluşturma ve farklı coğrafyalardaki toplumların birbirlerine benzemesi olarak tanımlanabilmektedir. Bununla beraber küreselleşme, tek bir küresel kültürün oluşmasını ve dünyayı tek bir mekân olarak algılanmasını sağlayan bir kavramdır(Tutar, 2000: 17 - 18).

Küreselleşmenin temel unsurlarından olan değişim ve alanını genişletme isteği gelişim sürecinin şekillenmesini sağlamıştır. İlk olarak denizcilikteki gelişmeler, dönemin haberleşme aracı olan telgrafın icat edilmesi ve demir yolu ulaşımının artması küreselleşmenin ortaya çıkmasında ve yayılmasında önemli paya sahiptir(Oran, 2001: 5; Kıvılcım, 2013: 221). İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması, küreselleşmenin gelişimini duraklatmış ancak savaşın sona ermesiyle birlikte Batı’nın elindeki sermaye, küresel ölçekte kullanılmak üzere tekrar hareketlenmeye başlamıştır.

Temelde serbest ve rekabete dayalı ticaretin üzerine kurulan küreselleşmenin dünyaya yayılmasında başlıca unsurları(Gökdere,2001:71-101) :

1. Devletler arası ticaretin ve sermayenin serbestleşmesi
2. Devletler arası işgücünün serbestleşmesi
3. Teknolojiyi geliştirmesi ve kullanılabilmesi
4. İş kaynaklarının dönüşümü ve istihdam biçimlerinin yenilenmesi

5. Devletlerin yasal ve kurumsal düzenlemeleri sayesinde rekabetin artmasıdır.

Küreselleşmenin gelişiminde diğer önemli unsur ise NATO, IMF, SEATO, CENTO, IBRD ve AB gibi siyasi, askeri ve ekonomik amaçlı ulus üstü yapıların inşa edilmesidir. Böylece uluslararası etkileşim artmış ve küreselleşme yayılma imkânı bulmuştur. Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılması, aynı dönemde dünyada yaygınlaşan ve küreselleşmenin vazgeçilmezi haline gelen internetin gelişimiyle birlikte küreselleşmenin yayılması hızlanmıştır (Tuysuz ve Başbüyük, 2018: 1221). Bu gelişmelerden hareketle küreselleşme kavramının dünya çapında yayılmasının ve tanınmasının en önemli faktörleri iletişim ve ulaşım araçları olmuştur (Kıvılcım, 2013: 223). Bunun yanında küreselleşme, popüler kültür ya da tüketim toplumu gibi kavramlarla tek düze bir kültür oluşturma gayesi içerisindedir. Örneğin dünyanın neredeyse her yerinde Burger King ya da McDonald's yiyecekleri gibi basit, işlevsel, modüler yiyeceklerin; parlak renklerle düzenlenmiş ışıltılı mekânlarda servis edilmesi yemek kültürlerinin ortadan kalktığının bir göstergesidir (Ritzer, 2020:15).

Özetle küreselleşme zaman zaman duraklamalar yaşasa da önlenemez yükselişini her geçen gün arttırarak devam ettirmektedir. Uluslararası şirketlerin sermayeleri ve ticaret hacimleri küreselleşmeyle birlikte arttığı için küreselleşmenin dünyada daha fazla yayılmasını ve gelişmesini istemektedirler. Bu sayede şirketler maliyet fiyatlarını azaltmakta ve geniş pazarlara ulaşabilme imkanlarına sahip olmaktadır.

2.3.5. Risk Toplumu

Risk kelimesi Latince'deki "riscum" kelimesinden türemiştir. İnsanlık tarihi kadar eski olan risk, asırlardan beri meydana gelebilecek tehlikeli durumları ve endişeye sebep olacak varsayımları anlatmak üzere kullanılmıştır. Risk kelimesi ilk olarak denizcilikte "tehlike ve macera" anlamlarında kullanılırken günümüzde ise genellikle "bir zarardan etkilenmemek için kaçmak, tehlikeye girmemek" anlamlarına gelmektedir. Alman

sosyolog Niklas Luhmann(1927-1998)’ göre risk kelimesi 16. yüzyılın ortalarında Almanca ’ya ve 17.yüzyılda İngilizce ’ye girdiğini araştırmaları sonucunda tespit etmiştir(Lupton, 1999: 5). İlk çağlarda sadece can güvenliği açısından kullanılan risk kavramı günümüz dünyasında gelişen teknoloji ve değişen toplum yapısıyla farklı alanlarda kendisini hissettirmektedir(Yalçınkaya, 2003: 1). Günümüzde şekil değiştiren tehditler ve tehlikeler kendilerini sanal mecralarda, elektronik ortamlarda ve iletişim araçlarında kendisini göstermektedir. Bilgi toplumu diye adlandırılan bu dönemde bilginin saklanması ve depolanmasının ortaya çıkardığı problemler, “Risk Toplumu” tezinin gelişiminde etkili olduğu bilinmektedir(Koçak ve Memiş, 2018: 2-4)

Polonya asıllı Alman sosyolog Ulrich Beck(1944 – 2015) tarafından geliştirilen risk toplumu kuramı, modern toplumların sorunlarını anlamaya ve var olan sorunların çözümü için önerilerde bulunmaya çalışmaktadır(Çuhacı,2007:129). Beck, “risk toplumu” kavramını “*sanayileşme sonrası ortaya çıkan toplumun, günümüze kadar takip ettiği yolda meydana getirdiği tehditlerin ağır bastığı bir modernlik evresi...*” şeklinde tanımlamaktadır(Beck, 1992:36). Beck, “*eğer modernleşme bir gelişimi ifade ediyor ise, sanayi devriminden bu zamana kadar varlığını sürdüren sanayi toplumunun artık geri kaldığını kabul etmek gerekir.*” demektedir(Beck, Giddens ve Lash 1994:5). Geri kaldığını söylediği sanayi toplumunun yerini günümüzde risk toplumu almıştır. Beck’e göre yaşanan bu çağ bir risk çağıdır. Modernleşmenin etkisiyle değişim içerisine giren toplumlar, önceki dönemlerde karşılaşmadıkları türden problemlerle karşılaşmışlardır. Beck, bu problemlerin çözümü için sosyoloji bilimine başvurmuş ve geliştirdiği risk toplumu kuramıyla toplumların içerisinde bulunduğu tehlikeler ve öngörülemeyen riskler için uyarmıştır(Çuhacı,2007:130).

İlk başlarda Batı ve Kıta Avrupa’sı toplumlarını analiz etmek için geliştirilen risk toplumu kuramı, modernleşmenin getirdiği yeni risklere karşı bireylerin ve toplumların tedbirli olmasını ve yeni riskleri sorgulamak için bilgili olunmasının gerekliliğini

vurgular(Soydemir, 2011: 173). Geçmiş dönemlere göre daha durağan bir dönemde yaşamamıza rağmen risk, sosyal hayatımızın her alanında kendisini hissettirmekte ve daha tehlikeli bir form haline dönüşmektedir. Günümüz tehlikelerinin ön görememezliğinden bahseden Beck, bu tehlikelere karşı tedbirlerin zorluğundan bahseder(Soydemir, 2011: 171). “Risk Toplumu” çalışmasında Beck, riskleri meydana getiren faktörlerin birbirinden bağımsız olmadığını aslında birbirleriyle bağlantılı olduğunu ifade eder. Çünkü küreselleşmeyle birlikte günümüzdeki farklı toplumların birbirleriyle etkileşim içine girmeleri yeni bir dünya toplumu ve kültürünün oluşmasını sağlamıştır. Bundan dolayı yeni sosyokültürel, toplumsal ve psikolojik risklerin ortaya çıkabileceğini ifade eder (Köse, 2007: 44). Ayrıca sürekli değişim ve gelişim içerisinde olan dünyada risk-yoğun yaşamın ortaya çıktığını bu yüzden toplum içerisinde yaşayan bireylerin kuşkuyla ve tedbirli bir şekilde hayat sürdürdüklerini söyler (Yalçınkaya, 2003: 1).

Özetle 21. yüzyılın getirmiş olduğu teknoloji çağında artık her şey bir risk oluşturmaktadır. Yaşadığımız dönemin tehlikeli ve öngörülemez riskleri barındırdığı göz önüne alındığında bireyler ve toplumlar açısından psikolojik ve sosyolojik sorunların artışı kaçınılmaz olacaktır.

2.3.6. Oryantalizm

Fransızcadaki “Orientalisme” kelimesinden türeyen oryantalizm(şarkiyatçılık) kelimesi “Doğu bilimi” anlamına gelmektedir(Dikici,2014:48). Kavramsal olarak oryantalizm 19.yüzyılın Fransa’sında ortaya çıkmıştır. Oryantalizm anlayışı ilk başlarda Batı’nın, Doğu toplumlarının kültürlerini, dillerini ve sanat yapılarını merak etmesi üzerine kurulan ve keşfetmeyi amaçlayan Doğu Araştırmaları’na çalışmalarına verilen genel bir terimken, daha sonraki süreçte araştırmaların ve merakın nesnelliğini yitirmesi sonucunda “kurgulanmak istenen doğu” ya da “hayali doğu” anlayışlarının ortaya çıkmasıyla modern anlamını kazanmıştır(Germaner ve İnankur,1989:9 ; Kaya,2017:651;

Köse ve Küçük,2015:107). Oryantalizm alanında yapmış olduğu önemli çalışmaları sonucunda adını duyuran Edward Wadie Said(1935-2003) 1978 yılında yayınladığı “Oryantalizm” adlı eserinde Batı’nın kendi düşünceleriyle ve varsayımlarıyla şekillenen ve çıkarlarına ayak bağı olmayan bir Doğu manzarası oluşturma hayalinin olduğunu ve bunun için harekete geçtiğini ifade etmektedir(Köse ve Küçük,2015:109). Böylece Batı , dünya üzerindeki sömürgeci niyetlerinin haklılığının ne kadar doğru olduğunu göstermek ve bu sömürgeci amaçlarını gerçekleştirmek için hayalî bir Doğu üretme kararı almıştır(Çoruk, 2007:193). Oryantalizmin temel düşüncesi olan “Biz” ve “Onlar” anlayışı ile Batı, Doğu’nun ötekileştirilmesinin ve düşman statüsünde görülmesinin gerektiğini ifade eder. Bunu Batı’nın modern metinlerinde, sanatlarında ve siyasal iktidarların almış olduğu kararlarda görmek mümkündür. Ayrıca Said’e göre oryantalizm kavramı Batı’nın 19.yüzyılda Doğu medeniyetlerine karşı yapmış olduğu saldırılarını, sömürgeleştirmelerini ve işgallerini meşrulaştırmaktadır(Said,1995: 22).

Edward Said oryantalizm kavramını üç ayrı dönemde ele almaktadır. İlk olarak “açık oryantalizm” olarak isimlendirdiği bu dönemde Batı medeniyeti Doğu medeniyetinin sanatını, kültürünü, yaşam biçimini ve edebiyatı gibi alanları inceleyerek akademik bir disiplin konumunda kullanmaktaydı. Daha sonra “örtük oryantalizm” olarak isimlendirilen bu dönemde ise akademisyenler yerlerini Doğu hakkında düşünceleri olan ve aktaran fikir adamlarına bırakmıştır. Düşünürlerin Doğu hakkındaki söylemlerinde kendisine yer bulan oryantalizm bu dönemde Batı ile kıyaslanmaya başlanmıştır. “Modern oryantalizm” olarak isimlendirilen son dönemde ise Batı artık Doğu ile ilgili kararını vermiştir. Onu ötekileştirerek yeniden yapılandırıp en sonunda ona hükmetmeyi amaçlamaktadır(Uluç ve Soydan, 2007: 38-39).

Oryantalizmi sanat eserlerinde kullanarak halkının kafasında “hayali doğu” oluşturmak isteyen Batı, kendisinin hiçbir eksikliğinin olmadığını bunun kanıtın ise “pis, geri kalmış, yobaz, gelişmemiş” Doğu medeniyetine bakarak anlaşılabileceğini savunur.

Resim, tiyatro ve sinema gibi alanlarda yapılan eserlerde oryantalizme başvuran Batılılar Doğu ülkelerine hiç gitmedikleri halde hayallerinde şekillendirdikleri Doğu figürünü resmeder ve eserlerinde bahsederler. Bunlar Batılı devlet iktidarlarında bulunanların ötekileştirme stratejilerinin bir ürünüdür. Said'e göre Batı'nın düşüncesi "kendisini temsil edemeyen Doğu'yu biz temsil ederiz" düşüncesidir(Bulut,2004:13).

Özetle Doğu medeniyeti ile ilgili Batı'nın bir yorumu olan oryantalizm kavramının aslında temelinde yer edinen anlayış ötekileştirme söylemidir. Çünkü Batı'nın Doğu'yu ötekileştirmek istemesini ve onunla mücadele içerisinde olduğu apaçıktır. Batı'nın Doğu'yu görmek istediği gibi yorumlaması onun mükemmel bir medeniyet olduğu ve hiçbir eksiğinin olmadığı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Aslında bu düşünce Batı'nın ne kadar narsist ve hoşgörüsüz bir medeniyet olduğunu bizlere kanıtlamaktadır. Batı'nın Doğu'ya karşı ötekileştirme çabalarının arkasında yatan bir gerçekte emperyal çıkarlarıdır. Dünya petrol rezervinin %47,6'sı ve doğalgaz rezervinin %40,9'unun burada oluşu değersizleştirilmiş ve ötekileştirilmiş bir medeniyetten koparmak son derece kolay olacaktır(Dikici,2014:57).

2.3.7. Konstrüktivizm

Konstrüktivizm diğer bir deyişle "sosyal inşacılık" kavramı milletlerarası sosyal ve kültürel ortamın sadece siyaset ve davranışların belirlenmesinde değil, aynı zamanda devletlerin kimlik niteliklerini de şekillendiren bir faktör olduğunu ifade eder. Bu yaklaşıma göre kimlik ve toplumsal yapılar birbirini etkiler ve sürekli olarak yeniden inşa edilirler. Yani, devletlerin ve toplumların kimlikleri, etkileşimler ve ilişkiler yoluyla şekillenir ve değişir(Wendt, 1992: 407). Konstrüktivizm kavramı 1980'lerde uluslararası literatürde yer almaya başlasa da etkili olmaya başladığı dönemler 1990'lı yıllar olmuştur. Felsefi olarak kaynağına bakıldığında bilginin toplumsal olarak inşa etmek olarak ifade eden idealist ve faydacı yaklaşımların olduğunu söyleyebiliriz. İdealist düşünürlerden Kant ve Hegel bilginin toplumsal bir süreç sonunda ortaya çıktığını ifade etmişlerdir.

Epistemolojik açıdan konstrüktivizm kavramının köküne bakıldığında ise Giambatissa Vico'nun *"Doğal dünya Tanrı'nın elinden çıkmış olsa da tarihsel dünya, insanın emeği ve yaratıcılığıyla şekillenmiştir."* ifadesi toplumların, devlet ve tarihlerini kendi ürünleri olduğunu ifade etmesidir(Emeklier, 2011: 160).

Uluslararası ilişkilerde yaşanan bazı tartışmalar sonucu konstrüktivizm kavramı uluslararası literatüre girmiştir. Pozitivizm ve post-pozitivizm ile neorealizm ve neoliberalizm arasındaki tartışmalar sosyal inşacılık kavramının bünyesinde barındırdığı kural, kimlik söylem gibi kavramların ön plana çıkmasını sağlamıştır(Küçük, 2017: 325-326). Konstrüktivizm uluslararası toplumun devlet kimliklerini etkilediğini ifade etmektedir. Devletler, uluslararası kuruluşlara üye olarak kimliklerini etkilemekte ve yeni edinilen kimlikle de devletin davranış kalıplarını etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında uluslararası sistem hem bir yapı hem de devletlerin yapısını oluşturan fikir ve normların oluşturulması ve yeniden inşa edilmesinde etkilidir(Arı, 2014: 33). Konstrüktivizme göre uluslararası sistem oluşturulmuştur, kendiliğinden meydana gelmemiştir(Arı, 2013: 504).

Konstrüktivizm aynı zamanda kişilerin kimlik ve faydalarına olacak durumların yeniden inşa edildiği düşüncesini de bünyesinde barındırmaktadır. Dünya yeniden şekilleniyor, kurallar değişiyor, yeni kimlikler oluşuyor ve yeni oluşumlar da yeni şekillenmelerin ortaya çıkmasını sağlıyor. Konstrüktivizme göre ontolojik olarak üç kabul vardır: Birincisi yapılar aktörlerin davranışlarını etkiler, ikincisi kurallar, normlar devletin kimliğini etkiler ve üçüncüsü yapı ve aktörler karşılıklı birbirini ekiler ve şekillendirir(Arı, 2014: 35).

Konstrüktivizmde de diğer teorilerde olduğu gibi analiz birimi devlettir. Analiz biriminin devlet olmasının sebebi devletin meşru güç kullanma tekeline sahip olmasıdır. Bu durum devletin gücünün en üst seviyesidir ve devleti diğer aktörlerden ayıran en önemli özelliğidir. Toplumun düzenini sağlayan ve insanların bir arada yaşamasını

mümkün kılan bir dizi kural ve ilkedен oluşаn devlet, siyasi otoritenin yapılandırıldığı bir kurumdur. Bu siyasal yapı yıkım araçlarının, üretim araçlarının ve üreme araçlarının farklı faktörler arasında dağılımını yapar ve bunun sonucunda farklı devlet yapıları ortaya çıkar(Wendt, 2016:254-256).

Konstrüktivizmin teması olarak kurallar ve yapı arasındaki ilişki ele alınır. İnsan çevresi ile etkileşim halinde olan sosyal bir varlıktır. Bundan dolayı toplumsal düzen içerisinde birtakım kurallara tabi, amiller ve kurumlara bağılı olarak bu süreci devam ettirmektedir. Toplumun insanı, insanların toplumu etkilediğini öne süren konstrüktivizm, bu durumun süreklilik arz ettiğini ve karşılıklılık içerdiğini ifade etmektedir. İnsanlar ve toplumun arasındaki bağı kuran ise kurallardır. Kurallar insana yapılabilecekler ve yapılamayacakların çerçevesini çizer ve kurallar kurumların da belirleyicisi olmaktadır. Kurallar amilleri ve kurumları birbirine bağlayan bir işleve sahiptir. Kurallar gibi kurumlar da önemlidir. Kurumlar amillerin amaçları yönünde yapılan faaliyetler ve kuralların uygulanması sonucu ortaya çıkan oluşumlardır. Burada amillik kavramını da açıklayacak olursak görev, statü ve rollerin; bu kavramı oluşturduğunu ifade edebiliriz. Amil olanı kurallar belirlemektedir. Konstrüktivizmde yapı, kurumlar ve amillerin faaliyet gösterdikleri şey olarak ifade edilebilir. Amiller kurumlar ve kurallar toplumsal yapı içerisinde var olurlar(Kaya, 2008:96-98).

Kısaca açıklamak gerekirse konstrüktivizm toplumsal gerçekliğin, bilginin inşa edilerek oluşturulduğunu ifade etmektedir(Küçük, 2017: 326). Sorgulanmadan kabul edilen gerçeklik değil kişilerin ortaya koymuş oldukları gerçeklik konstrüktivizmin ilgi alanını oluşturmaktadır. Faktörler ve aktörler karşılıklı etkileşim süreci sonunda sistemi oluşturmaktadır (Wendt, 1994:385). Aktörlerin kimlik ve kendi faydasına olan sabit değildir(Küçük, 2009:777).

2.3.8. Kolonyalizm ve Postkolonyalizm

Latince “colonia” kelimesinden türeyen kolonyalizm kelimesi, ilk başlarda Roma döneminde yeni fethedilen toprakların güvenliğinin ve kontrolünün sağlanması için kurulan karakollara verilen isim olarak kullanılmaktaydı. 18. yüzyıldan sonra kolonyalizm, işgal sonucunda bir ülkenin ya da yerleşke yerinin ele geçirilerek kontrol edilmesi anlamını kazanmıştır. Kolonyalizm üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Hindistan asıllı Amerikalı edebiyatçı Ania Loomba(1955 -) ise kolonyalizmi yerleşimci olan insanların yurtlarından alıkonulmak şartıyla mallarının, canlarının ve topraklarının denetlenmesi şeklinde tanımlamaktadır (Loomba, 1998: 18-19). Literatürde eski(klasik) ve yeni(modern) tip kolonyalizm olmak üzere iki tip kolonyalizmden bahsedilmektedir(Ferro, 2002: 48). Klasik kolonyalizm, eski çağlarda güçlü devletin zayıf devleti yenmesi sonucunda o toprakları kendi yönetimine katarak kolonisi haline getirmesidir. Bu kolonyalist anlayışta güçlü devlet, kaybeden devletin topraklarından yararlanma yani onları sömürme hakkına sahip olmuştur. Bunları yaparken gizliden gizliye herhangi bir sömürme yoktur. Her şey apaçıktır. Buradaki amaç somut anlamda koloni olan devletin kaynaklarını sömürmektir. Fakat kapitalist bir düşünce ile hareket eden modern kolonyalizmde güçlü devletin hakimiyeti sonunda koloni devletinin kaynaklarına sahip olması ve sömürmesi onun için yeterli değildir. Bunun yanında o yerin ekonomisine yön vermek, insan ve kaynak akışını tayin etmek, merkez(güçlü devlet-anayurt) ile üzerinde güç kurulan yerleşim yeri arasında ilişkiler kurmak yeni modern kolonyalist anlayışın hedeflerini oluşturmaktadır. Bu sistemde her yönlendirme ya da tayin etme merkeze güç kazandıracaktır (Loomba, 2000: 20,21).

Fransız asıllı ABD’li Frantz Fanon’nun(1925-1961) “Siyah Deri, Beyaz Maskeler” ve “Yeryüzünün Lanetlileri” eserleri ile ün kazanan postkolonyalist anlayış ise 21.yüzyılda sömürgecilik kavramının modern anlamdaki eleştirileri şeklinde ifade edilebilir. Batı medeniyetinin eylemlerini ve söylemlerini inceleyerek eleştiri yapar ve bu

eleştirileri kolonyalist bakış açısına karşı yönlendirir(Çıtak, 2014: 568). Kolonyalizmin eleştirisi olarak kabul edilen postkolonyalist anlayış emperyalist gelişmeler, kültür ve milliyetçilik konularının devlet politikalarını etkilemesi sonucunda gelişme göstermiştir (Tepeciklioğlu, 2013: 83, Smith ve Owens, 2006: 288; Çıtak, 2014: 565). Batılı devletler hammadde ve imalat konularını gelişmemiş devletlerin sırtına yüklerken marka tanınırlığının yanında karın büyük bir kısmının da kendilerine döndüğü kapitalist bir düzen inşa etmişlerdir (İlter, 2006: 10). Günümüzde bu tarz sömürgecilikler yaygın olmakla beraber klasik sömürge anlayışına göre daha karışık bir yapıya sahip olması bu sömürü düzeninin farkına varılmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü kültür, siyaset ve ekonomik gibi kanallar kullanılarak gelişmemiş devletlerin sömürgeleştirilmesi istenmektedir. Günümüz sömürge düzeninin merkezinde yer alan Batı medeniyeti sömürgeleştirmek istediği devletlere karşı kendi değerlerini dayatmak ve kabul ettirmek için insan haklarını kullanmaktadır. Bunun için yapacağı her şeyin bir dayanak noktasını oluşturarak sömürmek için kedisine meşru bir hak tanımaktadır (Çıtak, 2014: 566). Kısacası eski dünya düzeninde sömürge anlayışıyla dünyaya yayılan Batı'nın günümüzde bu zihniyeti terk etmediği eylemlerinden ve söylemlerinden anlaşılmaktadır.

2.3.9. Frankfurt Okulu ve Eleştirel Teori

Eleştirel bir felsefeyi savunan Frankfurt Okulu, 1923 yılında Almanya'nın Frankfurt şehrinde farklı alanlarda uzmanlaşmış entelektüeller tarafından temelleri atılmıştır(Odabaş, 2018: 211). Toplumsal Araştırma Enstitüsü bünyesinde bir araya gelme fırsatı bulan bu entelektüellerin başlıcaları; Theodor W. Adorno, Erich Fromm, Max Horkheimer ve Herbert Marcuse'dur. II. Dünya Savaşı döneminde Nazi Almanya'sından kaçmayı başarabilen Yahudi ailelerin çocukları olan bu düşünürler Hegelci marksizmi ve Freud'un psikanalizinden etkilenecek eleştirel bir düşünce ile çalışmalarına yön vermişlerdir (Demir, 2009: 63, Birdişli, 2014: 231).

Frankfurt Okulu düşünürleri geleneksel fikirlerden bazılarını pozitivist, aydınlanmayı ve moderniteyi eleştirel bir yaklaşımla incelemiştir. Okulun ilk eleştirel çalışmalarının konusu olan aydınlanma, onlara göre problemli bir alandır. Çünkü aklı ön plana aldığını savunan aydınlanma düşüncesi aslında akla araçsal bir görev vererek onun özgürlüğünü ve özerkliğini elinden almaktadır. Aydınlanmanın totaliter bir yapısı olduğunu söyleyen Horkheimer ve Adorno, “Aydınlanmanın Diyalektiği” adlı eserinde, yıktığı putların yerine kendisini put ilan ettiğini böylece kendisini tahrip etmekten kaçamayacağını ifade etmektedirler(Odabaş, 2018: 229). Bilgiye, özne - nesneyi birbirinden ayırarak ulaşılabilirliğini ve bilimsel çalışmalar sonucunda dış dünyanın da bilinip egemenlik sağlanabileceğini ifade eden pozitivist de eleştirilmiştir. Frankfurt Okulu’na göre bilimsellikte elde edilen bilgi ile dış dünyanın bilinemeyeceğini ayrıca nesne – özne ayrımına gidilmesi sonucunda tek gerçek bilgi tanımının yapılamayacağını eleştirel bir dille izah etmiştir(Odabaş, 2018: 231). Okul teorisyenleri modern yüzyılın toplumunu merkezci ve otoriter olarak tanımlayarak eleştiri konusu yapmıştır. Aydınlanma döneminin getirmiş olduğu rasyonalite anlayışı modern yüzyıl toplumunun yapısını meydana getirirse de bu, Frankfurt Okulu teorisyenlerince kabul edilmez. Çünkü sanayi devrimiyle birlikte gelişmeye başlayan teknoloji toplum içerisindeki insanı artık pasif kılar. Böylece modernitenin totaliterliği anlaşılır.

Frankfurt Okulunun bir diğer eleştiri konusu haline getirdiği ve “kültür endüstrisi” olarak ifade ettiği kitle araçlarının(sinema, radyo, televizyon ve gazete gibi) ticari amaçlar güttüğü için aslında kapitalizme hizmet ettiğini ifade eder. Kültür endüstrisi ile tek tipleştirilen, önemsizleştirilen ve içi boşaltılmış bir ürün haline gelen kültür inşa edilmek istenmektedir. Fakat eleştirel teorisyenlerine göre kültür bireyi toplumla bütünleştirmek ve ona aidiyet duygusu katmak için zorunlu bir öğedir(Varol, 2011: 118-119).

Frankfurt Okulu’na göre eleştirel teoriyi farklılaştıran ve diğer teorilerden ayıran üç özelliği vardır(Geuss, 2002: 10). Bunlar:

1. İnsan eylemlerine rehberlik eder. İnsanların aydınlanmalarını sağlayarak gerçek çıkarlarını nerede bulabileceğine dair yardımcı olur. Ayrıca insanların kendilerine dayatmış oldukları şeylere karşı hayal kırıklığına uğramalarından korur.
2. Asıl olan bilginin bir içeriği vardır. Bilgi biçimlendirmelidir.
3. Epistemolojik bakımdan, doğa bilimleri ile eleştirel teoriler arasında temel bir ayrım vardır. Doğa bilimlerinde teoriler nesnel ve nesneleştirici bir yaklaşımla ele alınırken, eleştirel teoriler ise dönüşlü bir perspektife sahiptir.

Özetle eleştirel düşünce geleneksel fikirleri ele alarak ötekileştirilen ve ezilen bireyleri tekelci, merkezci, totaliter ve otoriter düzenden kurtarmak ve özgürleştirmek adına eleştiriler getirmiştir.

2.3.10. Yapısöküm

Eleştirel bir düşünce yöntemi olan yapısöküm(dekonstrüksiyon) kavramı, Cezayir asıllı Fransız filozof Jacques Derrida(1930 – 2004) tarafından geliştirilmiştir. Derrida 1967 yılında yayınlanan “*Ses ve Fenomen*” adlı kitabında yapısöküm kavramını ilk defa kullanmıştır(Rutli, 2016: 49). Yapısöküm kavramı metnin anlamı ile metin arasındaki ilişkiyi anlama ve kavramaya yönelik bir ifade biçimidir. Sorgulama üzerine inşa edilen bu kavram edebiyat, sosyoloji, dil bilimi gibi disiplinlerin yeniden sorgulanmasına neden olarak yeni bilgilerin geliştirilmesinde önemli bir konuma sahiptir(Tezkan ve Taşar, 2013: 250). Yapısöküm kavramı bir yandan metnin anlam perdesini aralayarak yazarın gerçekte neler anlatmak isteği üzerine durur bir yandan da edebi anlamdan metni uzaklaştırarak düşünmemiz gerektiğini anlatır(Kardaş ve Erdağ, 2017: 389). Metnin içerisinde gizli kalmış anlamların açığa çıkmasını isteyen yapısöküm kuramı, iktidar ilişkilerinin anlamlandırılmasında da tercih edilen bir yöntemdir. İktidar söylemlerinin ne anlama geldiğini, gizli anlamlandırmaların var olduğunu ve okuyucunun bu gizli

anlamlandırmaları nasıl gün yüzüne çıkartarak gerçek bilgiye ulaşabileceği yönünde yol gösterir.

Bir metin analizi ve okuma stratejisi olan yapısöküm kavramı Batı'nın sahip olduğu felsefenin mantık çerçevesinde ne kadar temelsiz ve keyfi olduğunu kanıtlamayı amaçlayan bir radikal karşı okumadır. Batı'nın bu temelsiz ve keyfi düşünce mantığına Derrida "Mevcudiyet Metafiziği" ismini verir(Rutli, 2016: 52). Derrida' ya göre bu anlayış sorunludur. Çünkü Batı'nın mevcudiyet metafiziği metnin anlamını merkezde tutarak gizli anlamlandırmaların gözden kaçırılmasına sebep olmaktadır(Aydınalp, 2017: 155). Metinlerin yazarlarca yüklenen bir anlamı olduğunu ifade eden Derrida için metinler önemlidir. Çünkü neredeyse her metinde yazarlar tarafından gizlenen bir anlamın var olduğunu yapısöküm ile bu anlamı ortaya çıkarmanın önemini vurgular. Yapısöküm metnin anlamını ortaya çıkarmak için metnin derinliklerine inerken dışardan metne zarar verdiği hissiyatı doğabilir fakat yapısöküm bunu amaçlamaz. Onun yapmak istediği sadece metindeki gizli anlamları, anlamlandırmaları ortaya çıkarmaktır(Fırıncı Orman, 2015: 65). Yapısöküm ile metin iki aşamada analiz edilir(Hotitois 1998: 306; Aydınalp, 2017: 156). Bunlar:

1. Metni ters/yüz etme: Metindeki kelimelerin hiyerarşik olan yapısı ortadan kaldırılır.
2. Nötrleme: İkili yapıdan çıkartılan kavram kararsızlaştırılır.

Derrida, metinleri analiz etmek için bir yöntem geliştirmiş ve bu yöneme "çifte okuma" ismini vermiştir. Bu yöntemle, öncelikle metnin orijinal yapısına sadık kalınarak mevcut bütünlük açığa çıkarılır. Daha sonra ezber bozan okuma işlemi gerçekleştirilir. Böylece metnin içerisindeki çelişkiler ortaya çıkarılmaya çalışılır. Bu yöntemin uygulanmasının Derrida' ya göre sebebi, tek ve kesin okuma ile okuyucunun gizli kalan anlamlara ulaşamayacağı fikrindedir. Kısacası yapısöküm, bir yandan metnin içerisindeki

kavramların nasıl bir araya geldiğini ele alıp metnin bütünlüğünü korur bir yandan da kavramların düzensizliği üzerine çalışmalar yaparak kavramlar arasındaki ilişkiyi bozar(Kardaş ve Erdağ, 2017: 388). Post-yapısalcı bir düşünür olan Derrida 'da diğer post-yapısalcı düşünürler gibi bilgiyi elinde bulunduranın gücü elinde bulunduracağını fakat güç için bir merkeze ihtiyaç duyulma zorunluluğun olmadığını ifade etmiştir. Çünkü post-yapısalcı yaklaşıma göre gücün tek bir merkezde bulunması mümkün değildir(Say,2013: 344-345).

Özetle yapısöküm kuramı, kavramları yapı ve anlam bakımından ele alıp eleştirmiş ve gizli olan anlamları açığa çıkması için bir dizi çalışmalar yapmıştır. Batı'nın mevcudiyet metafiziğine karşı çıkmış, bilginin tek bir merkezde birikmesini eleştirmiş, kelimelerin metin içerisindeki ilişkilerini göstermek için yapısını bozmuş ve böylece ilişkiler arasındaki katmanları gün yüzüne çıkarmıştır.

2.4. Eleştirel Jeopolitik

1980'lerde Gearoid O'Tuathail, Simon Dalby ve Stuart Corbridge tarafından geliştirilen ve tanımlanan eleştirel jeopolitik kavramı, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'da ortaya çıkmıştır(Akın, 2021: 9; Tezkan ve Taşar, 2013: 240). Bu terim, O'Tuathail 'in 1989 yılında kaleme aldığı "Critical Geopolitics: the Social Construction of State and Place in the Practice of Statecraft" adlı doktora tezinde ilk kez değinilmiştir(Mamadouh, 1998, s. 244). Eleştirel jeopolitik kavramının ortaya çıkmasında esin kaynağı olan Frankfurt Okulu, Edward Said'in, Michel Foucault'nun ve David Harvey'inin düşünceleri kabul edilebilir(Özgen ve Güngördü, 2019: 913). Post-modern bir düşüncenin ürünü olan eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitiğin aksine mekânı ve çevreyi devlet merkezli ve bütüncül bakış açısıyla değil mekânı çoğulcu bir bakış açısı ile devleti odak noktalarından biri haline getirerek incelemelerde bulunmaktadır(Taban,2013: 22). Eleştirel jeopolitik kuramcılarına göre jeopolitik, gücü/bilgiyi ve siyaseti sosyal ilişkiler temelli bir söylem olarak ifade etmektedirler.

Devletlerin güç politikalarının ilahi bir görüş ile belirlendiğine karşı çıkan bu teori, politikaların yorumsal bir temel ile oluştuğunu ifade eder(Dodds, 2000:33).

Eleştirel jeopolitik düşüncenin tanımlanmasında ve gelişmesinde önemli bir isim olan Virginia Teknik Üniversitesi coğrafya Profesörü Ó Tuathail'e göre eleştirel jeopolitik, devletlerin var olan küresel politikalarını anlayabilmek için geleneksel jeopolitik düşünce tarafından bilinmesi istenmeyen bilgileri ve ilişkileri ortaya koyma uğraşındadır(Ó Tuathail, 1999: 107-108). Bununla birlikte Ó Tuathail, geleneksel jeopolitiği politik bir realizm çeşidi olarak tanımlarken, eleştirel jeopolitiği ise bilgi ve güç yapılarına ilişkin girişimleri ele alan ve onları sorgulayan bir bakış olarak tanımlamaktadır(Ó Tuathail, 1999:97).

Eleştirel jeopolitik kavramını literatüre kazandıran üç temel eserden bahsedilebilir. Bunlardan birincisi 1996 yılında Gerard Ó Tuathail tarafından kaleme alınan “Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space” isimli çalışmadır. Bu çalışmanın ardından 1998 yılında John Agnew tarafından yazılan “Geopolitics: Revisioning World Politics” adlı çalışma ile 1995 yılında Stuart Corbridge 'in Agnew ile kaleme aldığı “Mastering Space” çalışması gelir(Yeşiltaş, 2016: 64). Kaleme alınan bu çalışmalar, eleştirel jeopolitik kavramının anlamını ve tanımını belirlemede önemli bir rol oynamıştır.

1998 yılında yayınlanan “Rethinking of Geopolitics” kitabının yazarları Tuathail ve Dalby'e göre eleştirel jeopolitiğin beş argümanından bahsedilebilir(Ó Tuathail ve Dalby, 2001:469-484). Bunlar:

1. Eleştirel jeopolitik devletin kendine has kültürel mitolojilerini temele alır.
2. Eleştirel jeopolitik, mekânın kaçınılmaz çoğulculuğuna ve var olan politik yapılarının çeşitliliğine tanıklık eder. Bu nedenle eleştirel jeopolitik,

devletlerin günlük yaşamlarını şekillendiren sınır çizme uygulamaları ve pratikleriyle özel olarak ilgilenir.

3. Eleştirel jeopolitik, tekliği benimseyen geleneksel jeopolitiğin aksine çoğulcu bir anlayışı benimser. Bu çoğulcu anlayış ile devletlerin jeopolitik kültürünün anlaşılabilirliğini ifade eden eleştirel jeopolitik jeopolitiği temel düzeyde üç bölüme ayırır. Bunlar:

- a. Pratik jeopolitik: Devlet liderlerinin, bürokratlarının veya yöneticilerinin yapmış olduğu jeopolitik
- b. Resmi jeopolitik: Devlet içerisinde yer alan stratejik kurumların veya akademisyenlerin yapmış olduğu jeopolitik
- c. Popüler jeopolitik: Devletlerin kitle iletişim araçlarını kullanmasıyla halkı söylemler yoluyla yönlendirmesi sonucu yapılan jeopolitik. Örneğin, dergiler, sinemalar, gazeteler ve romanlar gibi

4. Eleştirel jeopolitik, politika bağlamında jeopolitiğin tarafsız kalabileceğine karşı çıkar.
5. Eleştirel jeopolitik, jeopolitiğin geçmişinde ve devletlerin dış politika uygulamalarında bulunan nesnel bakış açılarını değiştirme çabası içindedir

2.4.1. Eleştirel Jeopolitiğin Kaynağı

Eleştirel jeopolitiğin kaynak noktasında post-yapısalcı bir bakış açısı vardır. Eleştirel jeopolitiğin düşüncenin şekillenmesinde rol oynayan Michel Foucault, Jacques Derrida ve Edward Said gibi filozofların düşünceleri ve çalışmaları önemlidir. Eleştirel jeopolitik Edward Said'in gerçekliğin; mekânsal ve imgesel temsilini örnek alarak devletlerarası siyasetin coğrafya ile meşru hale getirilmesi anlayışını kabul etmez (Yeşiltaş, 2016: 63). Çünkü siyaset görünen ve bilinen bir gerçeklikten ziyade siyasal, kültürel ve toplumsal yönü olan bir süreçtir (Baydili, 2020: 84).

Eleştirel jeopolitik düşüncesinin bir diğer kaynak noktası var olduğu ortamı şekillendiren küreselleşmedir. Geleneksel jeopolitik düşüncenin dış politikada belirleyici bir etmen olması küreselleşme ile değişime uğramıştır. Küreselleşme devletlerin var olan sınırlarının önemini azaltmış, kapitalizm ile büyük finansal şirketlerin önemini arttırmıştır. Böylece ulus ötesi şirketlerin gizli birer devlet olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır(Tezkan ve Taşar, 2013: 261). Eleştirel jeopolitik düşüncenin kurucularından biri olan Gerard Ó Tuathail'in görüşlerinin temelini küreselleşme oluşturmaktadır. Bunun yanında enformasyonizm(bilgiselleşme) ve risk toplumu gibi kuramlar Ó Tuathail'in görüşlerini etkilemiştir. Ó Tuathail'e göre küreselleşme, beraberinde devletlerin birbirleri arasında süregelen ekonomik bağımlılıklarını ve bağlarını arttırmış, mal dolaşımını kolaylaştırmış ve kitle iletişim araçlarının gelişmesine katkı sağlayarak coğrafi mekânın daralmasına ve zamanın kısalmasına sebep olmuştur (Tuathail, 2000: 169; Tirben, 2009: 233).

İletişim araçlarının ilerlemesi, bilgi alanında yenilikleri beraberinde getirmiştir. İnternet, radyo, gazete, dergi ve televizyon gibi iletişim araçlarının yaygınlaşması var olan jeopolitik anlayışında değişime sebep olmuştur. Ülke genelini bilgilendirici yayınlar yapan kitle iletişim araçları belirli sorunları topluma bilgi amaçlı yayınlarken diğer sorunları yayınlamamaktadır. Ó Tuathail örnek olarak 1992 yılında başlayan Bosna Savaşı ve 1994 yılında başlayan Çeçen Savaşı'nın kitle iletişim araçları tarafından nasıl ve niçin ele alındığı konusunda kıyaslamalar yapar. Ó Tuathail'e göre Bosna Savaşı Avrupa'ya yakın olmasından dolayı kitle iletişim araçları tarafından sürekli gündeme getirilerek topluma bilgi aktarımının olduğunu fakat Çeçen Savaşı'nın Avrupa'ya uzaklığı sebebiyle kitle iletişim araçları tarafından sürekli gündeme getirilmediğini söyler (Tirben, 2009: 232-236).

Devlet merkezli bir bakış açısını kabul etmeyen eleştirel jeopolitiğin bir diğer kaynak noktası ise Edward Said tarafından geliştirilen Oryantalizm düşüncesidir. Soğuk

Savaş sırasında ABD, SSCB'ye yönelik oluşturduğu temsil imajları veya Iraklı siyasetçi Saddam Hüseyin'e karşı yarattığı imaj “öteki” yaratma çabalarıdır (Dably 1990; Flint ve Taylor, 2014: 71) Eleştirel jeopolitiğin bir diğer kaynak noktası tarihsel geçmişte meydana gelen olaylardır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle başlayan geleneksel ideolojilerin önemsizleşmesi, Bosna Savaşı ve Çeçen Savaşı, Irak ve Afganistan işgalleri ve Arap Baharı eleştirel jeopolitik bakış açısının etkinliğini arttırmıştır(Tezkan ve Taşar, 2013: 260).

2.4.2. Eleştirel Jeopolitiğin Kapsamı

Eleştirel jeopolitiğin başlıca odaklandığı konular, 19. yüzyılda ele alınan siyasi coğrafya çalışmaları, çağdaş jeopolitik söylemler, jeopolitik dönemlerin ortaya çıkışı ve bu dönemlerin devletlerarası siyaset üzerindeki etkileridir(Gökmen, 2010: 217). Daha sonraları ABD ve SSCB arasında meydana gelen Soğuk Savaş döneminin ideolojik yapılarını, söylemlerini ve ekonomik politikalarını eleştirel jeopolitik teori ile bilim insanları ele almışlardır(Doods, 2001: 470-480). Post-yapısalcı düşünceden etkilenen eleştirel jeopolitik klasik jeopolitiğin aksine küresel siyasetteki var olan güç ilişkilerini anlamaya ve yorumlamaya çalışır.

Eleştirel jeopolitiğin kapsamı açısından dört önemli özelliği mevcuttur. Bunlardan birincisi klasik jeopolitiğin aksine eleştirel jeopolitik, devleti idare etme sanatı değildir. Eleştirel jeopolitik, devletlerin ulusal bir kimlik oluşturarak herhangi bir mekânı vatan olarak inşa etmesine sebep olan kültürel, politik ve toplumsal bir söylemdir(Ó Tuathail ve Dalby 1998; Yeşiltaş, 2016: 71). İkinci özellik ise mekânın tekliği yerine vazgeçilemez çoğulculuğudur. “İç-dış, orası-burası, yerli-yabancı” gibi kelimeler eleştirel jeopolitiğin çalışma konusudur. Bu kelimeler aslında devletlerin dış politikalarında etkili söylemlerdir(Ó Tuathail ve Dalby, 1998: 3-4). Eleştirel jeopolitiğin üçüncü özelliği ise oluşturulan söylemlerin yalnızca tek bir alanda kullanılmayıp birbiriyle bağlantılı çok farklı alanlarda da kullanılarak herhangi bir merkeze bağlı kalınmadan merkezsiz

söylemler ve pratikler oluşturulur. Bunun yanında Ó Tuathail jeopolitiğin üç türünden bahsedilebileceğini ifade eder (Yeşiltaş, 2016: 72). Bunlar; formel(resmi) jeopolitik, pratik jeopolitik ve popüler jeopolitik olarak adlandırır. Tuathail'in ifade ettiği bu jeopolitik türlerin birbirinden ayrıldığı nokta ortaya çıkmalarına sebep olan kaynaklarının ve yapılarının farklılıklarıdır. Formel jeopolitik diğer adıyla klasik jeopolitik, devlet liderlerinin, bürokratlarının veya yöneticilerinin yapmış olduğu jeopolitikken pratik jeopolitik ise, devlet içerisinde yer alan stratejik kurumların veya akademisyenlerin yapmış olduğu jeopolitiktir. Popüler jeopolitik, devletlerin kitle iletişim araçlarını kullanmasıyla halkı söylemler yoluyla yönlendirmesi sonucu yapılan jeopolitiktir. Örneğin, dergiler, sinemalar, gazeteler ve romanlar gibi (Tezkan ve Taşar, 2013: 256). Son özelliği ise eleştirel jeopolitiğin devletlerarası siyasetin coğrafi kaygılardan etkilenen mantığının geçerli olmadığıdır. Devletlerin politikalarını ayrıca devletlerin coğrafi varsayımlarını yorumlayarak işe başlayan eleştirel jeopolitik, yerleşmiş basmakalıp bilgileri tartışır ve bu noktada devletlerin coğrafi özellikleri üzerinde kafa yorar (Dodds, 2000: 33; Ó Tuathail ve Dalby, 1998: 5; Atay Özsavaş, 2016: 148).

2.4.3. Eleştirel Jeopolitiğin Amacı

Eleştirel jeopolitiğin amacına bakıldığında Soğuk Savaş sonrasında jeopolitik kavramının sadece sınır, alan ve coğrafya gibi kavramlardan oluşmadığını, bunların dışında sosyal, iktisadi, siyasi, kültürel, askeri ve teknolojik birçok alanı bünyesinde barındırması gerektiği düşüncesi vardır (Atay Özsavaş, 2016: 149). Eleştirel jeopolitik, post-yapısalcı bir çerçevede şekillenir. Bilgi edinme sürecine kuşkucu bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Düşünce birliğine karşı çıkmakta ve bir düşünce akımı olmaktan kaçınarak mevcut çalışmaların analizlerini yapmaktadır. Klasik jeopolitiğin analizini yapmakta ve söylemlerini incelemektedir (Flint ve Taylor, 2014: 70; Dalby ve Ó Tuathail 1996: 451-2). Bu incelemeler güç ilişkilerinin gerçek ve nesnel analizleri olmayıp simgesel güven ve anlamlarının incelenmesidir. Eleştirel jeopolitikte yer ve sınır

kavramları etkili olmayıp yer ve sınır kavramlarının bir sosyal inşa olduğu açıklanmak istenmektedir. Sınırların sosyal düzenin oluşmasında etkili olan “söylemsel manzara” kavramı, manzaranın var olan sınır alanıyla sınırlı olmayıp oluşturulduğu ve yayıldığı her alanda mevcut olan bir bütün olarak ele alır(Paasi, 1998: 83-86).

Eleştirel jeopolitik, merkezinde gizli ve tarafsız olmayan bir siyaset anlayışıyla hareket eden klasik jeopolitiğin odağını değiştirme amacı taşımaktadır. Buradan hareketle odağımızın alternatif olabilecek erk, bilgi ve farklı devlet anlayışlarına verilmesini istemekte ve baskıcı zihniyete karşı alternatifler bulunabileceğini ifade etmektedir. Eleştirel jeopolitik, coğrafyanın toplumsal, tarihsel ve dilbilimsel olarak nasıl yaratıldığını, dünyanın nasıl tasvir edildiğini, ifade edildiğini ve kurgulandığını araştıran bir düşünsel gerçekliktir. Bu gerçeklik, mekâna mistik bir bağımsızlık vermek yerine, onu yapısalcı ve determinist coğrafi bakış açısına karşı bir gerçeklik olarak sunar. Bu yaklaşım, sosyal dünyanın ve bilginin öznel yönünü, toplumsal fikirlerin yapılandırıcı etkisini ve aktörler ile yapılar arasındaki etkileşimi vurgulayarak, uluslararası ilişkilerin analitik çerçevesini hem çeşitlendirmekte hem de zenginleştirmektedir(Yeşiltaş, 2016: 83).

Sorgulayıcı bir yapıda olan eleştirel jeopolitik var olan durum hakkında sorular sorup çelişkileri çözmeye çalışmaktan ziyade nasıl üstesinden gelineceğini bulmaya çalışır(Tezkan ve Taşar, 2013:243). Realist bakış açısının görüşlerinin yanlış olduğunu ileri sürer(Karabulut, 2013: 77). Eleştirel jeopolitik, post-yapısalcı bir çerçevede şekillenir ve iktidar, coğrafya ve siyaset gibi kavramlar arasında kesin bir anlaşmanın olmadığını ifade eder. Eleştirel jeopolitik yeni bir düşünce akımı olmaktan ziyade var olan teorilerin analizlerini yaparak kullanılan jeopolitik tasavvurları tarihsel ve söylem bakımından açıklamaya çalışmaktadır(Ó Tuathail, 1996: 60). Yeni varsayımlar ortaya koymaktansa mevcut coğrafi ve siyasi varsayımları anlamlandırmaya çalışmak daha

ehemmiyetlidir(Dodds, 2000: 33). Eleştirel jeopolitik analizlerini yaparken sınırlara bağımlı kalmaz ve bünyesinde merakı barındırır. Siyaset, yalnızca bir devlet işi değildir; içerisinde bulunulan alanı anlamlandırmaya çalışır yani aktif bir rolü vardır. Kurulan bağlar ve oluşturulan tasavvurlar önem arz etmektedir(Defay, 2005: 44). Eleştirel jeopolitik, yapılan faaliyetleri meşrulaştırmak için söylemler vasıtası ile algı oluştur. Bu yüzden gerçekliği söylemlerde aramak ve söylemlerle oluşturulan yapıları incelemek gerekir. Buradan hareketle devlet mekanizması merkez olmaktan çıkarılarak gerçekliğin nasıl oluşturulduğu incelenmektedir (Atay Özsvaşı, 2016: 153).

Eleştirel jeopolitik ile sınırlar coğrafi sınırların ötesine geçmektedir. Oluşturulan politikaların siyasi temelini açıklamaya çalışmaktadır(Atay Özsvaşı, 2016: 153). Bilgi üretimi eleştirel jeopolitiğin amacıdır. Vuku bulan problemlerde söylemlere şüpheyile yaklaşp siyasal veya sosyal problemlerin jeopolitik bakış açısıyla üstesinden gelineceğini ve jeopolitiğin ön plana alınarak problemlerin jeopolitikleştirme yönelimini kırmak istemektedir(Yeşiltaşı, 2015: 63-66). Mekân jeopolitiğin ana unsurlarındandır fakat eleştirel jeopolitik mekânın insan zihninden ayrı düşünölemeyeceğini ifade etmektedir. Düşünceler değıştikçe mekân kavramının da anlamı değışecektir(Tirben, 2009: 236).Eleştirel jeopolitik değışmez ve objektif tanımlamalar yapmaz, değışmez ve objektif yapılan tanımlamaların irdelenmesini ister. Gerçek diye ortaya konulanın farklı zamana, şartlara, kimlik ve düşüncelere göre değışebileceğini ifade etmektedir(Yeşiltaşı ve Durgun, 2015: 12).

2.4.4. Eleştirel Jeopolitik ile Klasik Jeopolitik Arasındaki Farklar

Eleştirel jeopolitik, Soğuk Savaş sonrası karmaşıklaşıan dünyayı anlamak ve devletler arası siyasetteki sorunları çözmek için klasik jeopolitiğin tanımlamalarını reddederek karmaşıklığın çözümüne çoğulcu bir bakış açısıyla yaklaşır(Taban,2013: 29). Post-yapısalcı düşüncenin bir ürünü olan eleştirel jeopolitik aslında pozitivizmden ve

objektiflikten etkilenen klasik jeopolitiğin bir eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır. Eleştirel jeopolitik klasik jeopolitik düşüncenin konum, hudut, genişlik, bütünlük gibi kavram değerlerine ek olarak toplumsal, askeri, kültürel, iktisadi ve teknolojik gibi değerler katmıştır(Atay Özsvaşı, 2016: 145). Eleştirel jeopolitik düşünceye göre klasik jeopolitik kusurlu ve ideolojiktir. Fakat eleştirel jeopolitik kendisini devletlerarası var olan siyasetin mekânsal imgelerinden yola çıkarak mekânın nasıl tanımlandığını ve anlamlandırıldığını anlamaya çalışır (Ó Tuathail, 1996; Yeşiltaşı ve Durgun, 2015: 20-21).

Eleştirel jeopolitik düşünce klasik jeopolitiğin mekân ve siyaset arasındaki kurmuş olduğu gündelik ilişkiyi kabul etmez. Bunun yanında klasik jeopolitik tarafından çizilmiş olan özelleştirilmiş mekânsal kimlikleri de sorgular(Klinke, 2009:1).Fakat eleştirel jeopolitik, dünya siyasetini anlamak için coğrafi kimlikleri ve mekânsal siyasetin politik kimliklerini ele alır.

Tablo 1: Klasik Jeopolitik ile Eleştirel Jeopolitik Arasındaki Farklar:

Klasik Jeopolitik Düşünce	Eleştirel Jeopolitik Düşünce
Coğrafi verilerin görsel olarak temsil edilmesi	Veri tabanlı uzaktan izleme ve görselleştirme
İçerisi/Dışarısı, Yerel/Uluslararası	Küresel ağlar, küreselleşme
Doğu/Batı	Cihat/ McDünyası
Mekânsal güç	Telemetrik güç
Mekânsal düşmanlar	Yurtsuz, mekânsız tehlikeler
Katı, dik bir duruş	Esnek, çabuk cevap
Devletler/liderler	Ağlar, siber organizmalar

Kaynak: (Ó Tuathail, 1998: 28)

Devlet merkezli ve yayılmacı ilkelerle hareket eden klasik jeopolitik teoriler devlet adamlarının ülkeyi yeniden yapılandırırken modernleşme, kapitalizm ve kültürel dönüşümlerin getirdikleriyle harmanlayıp coğrafya temelinde varlığını idame ettirerek rakiplerine karşı fark açacak gücü elde etmeyi istemektedir(Şener, 2017: 166). Fakat eleştirel jeopolitik düşünce klasik jeopolitiğin aksine mekânı ve çevreyi devlet merkezli

ve bütüncül bakış açısıyla değil mekânı çoğulcu bir bakış açısı ile devleti odak noktalarından biri haline getirerek incelemelerde bulunmaktadır(Taban,2013: 22). Bununla birlikte Ó Tuathail, geleneksel jeopolitiği politik bir realizm çeşidi olarak tanımlarken, eleştirel jeopolitiği ise bilgi ve güç yapılarına ilişkin girişimleri ele alan ve onları sorgulayan bir bakış olarak tanımlamaktadır(Tuathail, 1999:97). Flint ve Taylor ise eleştirel jeopolitik düşüncenin geleneksel olan klasik jeopolitikten farklı taraflarını şöyle ifade ederler: “... Ayrıca bundan yaklaşık yüz yıl sonra, 1980’lerde yeni “eleştirel jeopolitik” siyasi coğrafyayı beşeri coğrafyadaki daha yakın dönem gelişmelerle ilişkilendirmiştir. Postmodernizmin geniş etkisi altında coğrafya manzaraları, medyanın ve gündelik davranışların yapı sökülmesine uğratıldığı ve güç ilişkilerini açığa çıkarmak için okunduğu “kültürel bir dönüş” yaşamıştır. Eski jeopolitikte coğrafyacılar devletlerin fiili uygulama ve davranışlarıyla ilgiliyken, eleştirel jeopolitikte coğrafyacılar devletlerin jeopolitik eylemlerini, genellikle de onaylamadan analiz ederler.” (Flint ve Taylor, 2014: 48).

Özetle klasik jeopolitik yaklaşım bilgi/güç eylemleri arasında sıkışmış ve bilimselliği devlet yönetimindeki iktidarın hizmetine sunmasının tersine; eleştirel jeopolitik, devletin merkezine bağlı dünya görüşünü reddeden eleştirel bir bakış açısıyla hareket etmektedir (Özgen ve Güngördü, 2019: 915). Bunun yanında eleştirel jeopolitik devletlerarası güç ilişkilerini anlamaya ve yorumlamaya çalışan bir anlayış ile hareket etmekteyken klasik jeopolitik mantık ise bilgi-güç ekseninde bölgesel ve kıtalararası müdahaleler yapılması anlayışıyla hareket etmektedir(Ó Tuathail, 2006:

2.4.5. Eleştirel Jeopolitiğin Türleri

2.4.5.1. Formel Jeopolitik

Formel jeopolitik diğer bir söyleyişle resmi jeopolitik düşünce kuruluşları, strateji enstitüleri, akademi gibi alanlar tarafından üretilmektedir. Resmi jeopolitik devlet ve

jeopolitik arasındaki ilişkiyi analiz etmekte ve organizmacı devlet anlayışını benimsemektedir. Devlet insan gibi bir organizmaya benzetilmiş coğrafya kavramı öncelenmiştir. İkili bir ayrıma gidilerek normal siyasa ve devlet siyasası ayrımı yapılmıştır. Bu durum politikaların uygunluğunun irdelenmesini sağlamıştır. Bu açıdan jeopolitik oluşturulan politikalara yön veren bir konumdur(Yeşiltaş, 2015: 63-71).

Resmi jeopolitik, aydınlar tarafından oluşturulan demokratik olmayan ve neden-sonuç ilişkisini içeren söylemleri analiz etmektedir. Gelenekler değiştirilebilmektedir ve aydınların yorumlamalarına göre biçimlenmektedir(Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 27). Resmi jeopolitiği yalnızca düşünce kuruluşları ve aydınların yaptıkları çalışmalarda aramak bu anlayışı sınırlayacaktır ki birçok yol ve yöntem bulunmaktadır. Bunlardan biri okul kitaplarıdır. Okullar hakim söylemlerin aktarıldığı yerlerdir. Bu açıdan söylemler toplumsal uygulamaları ve kurumları denetim altında tutmanın vasıtası olarak kullanılmaktadır(Durgun, 2015: 98-99).Resmi jeopolitikte yapılan çalışmalar bilinçli bir şekilde yapılmakta ve devlete hizmet için nasıl takdim edildiği analiz edilmektedir(Anaz, 2012: 26).

Resmi jeopolitik devlet işlerinin yürütülmesinde yol göstermek için aydınlar tarafından oluşturulmuş düşünce ve prensip sistemidir. Ayrıca resmi jeopolitik; akademisyenlerce, strateji enstitülerince, fikir enstitülerince ve bilim insanlarınca oluşturulan ve sonunda devlet politikalarına yansıyan bir jeopolitik yaklaşımdır(Şener, 2017:168).

2.4.5.2. Pratik Jeopolitik

Hükümette söz sahibi olanlar ve bürokratların jeopolitiği olan pratik jeopolitik, yönetimde etkili olan kişilerin fikir ve söylemlerini içermektedir. Devlet entelektüelleri olarak ifade edilen topluluk 20. yüzyıldan sonra etki alanını genişletmiştir(Ó Tuathail ve Agnew, 1992: 193). Eleştirel jeopolitikte ortaya konulan söylemler dış politikanın

inşasının yanında iç politikayı da inşa etmektedir(Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 27). Kamuoyunda resmi kurumlar tarafından gerçekleştirilen jeopolitik uygulamaların geçerliliği artmaktadır(Erşen, 2015: 239-240). Pratik jeopolitik politika oluşturucular tarafından günlük alanla ilgili olarak oluşturulan söylem ve yapılan faaliyetleri incelemektedir. Bu durum gerçek dünya siyasetinin pratik yönünü etkiler ve devlet aydınlarının yazdığı veriler pratik jeopolitik açısından stratejik bilgi kaynaklarıdır (Anaz, 2012: 26). Politika yapıcılar yaptıkları beyanatlarla var olan tasavvur kuvvetlendirilmeye veya yeni bir tasavvur oluşturulmaya çalışılır(Özcan, 2015: 123). Pratik jeopolitik klasik coğrafi anlayışın dış politikaya olan etkilerini analiz etmektedir. Diğer bir deyişle devlet entelektüellerinin dış politikaya ilişkin oluşturduğu jeopolitik yargılamalarıdır. Kısacası pratik herhangi bir siyasi eylemin meşruiyet kazanmasında coğrafi verilerle devlet uygulamaları arasında ilişki kuran resmi bir yaklaşımdır(Şener, 2017: 168). Bununla beraber pratik jeopolitik, dış politika aracı olarak kullanılabilen coğrafi bir politikadır. Yani aynı coğrafya da yer alan ve ortak coğrafi anlayışları ve algıları paylaşan devletlerin dış politikalarının nasıl kavramlaştırıldığını ele alır(Ó Tuathail,1999:109-110)

Son olarak resmi ve pratik jeopolitik türlerinin ayırım noktasına değinmek gerekirse; resmi jeopolitik, “*ifade, tanım ve tartışma kurallarının oldukça katı olduğu*” bir nitelik gösterirken, pratik jeopolitik, “*toplumsal efsanelerde yer alan yaygın söylem ve zıtlıklara dayalı*” bir içerik sunar(Ó Tuathail ve Agnew, 1992: 194)

2.4.5.3. Popüler Jeopolitik

Popüler jeopolitiğin daha iyi anlaşılabilmesi için popüler kültür kavramının ne anlama geldiğinin bilinmesi gerekmektedir. Halk kültürü anlamına gelen popüler kültür; uygulamalar, inançlar, nesneler, semboller, değerler, normlar, ritüeller, gelenekler, sanat, müzik, edebiyat, sinema, televizyon, internet, moda, spor, reklam, tüketim gibi kültürel öğelerden oluşan bir bütündür. Popüler kültür, insanların eğlence ve rahatlamak amacıyla kullandıkları bir şey değil, aynı zamanda yaşam tarzlarını, kimliklerini, toplumsal

ilişkilerini, siyasi görüşlerini, ideolojilerini, dirençlerini, yaratıcılıklarını, hayallerini, fantezilerini, arzularını, korkularını, endişelerini, sorunlarını, çözümlerini, beklentilerini, umutlarını, hayal kırıklıklarını, mutluluklarını, üzüntülerini ifade ettikleri bir alandır (Dittmer, 2010: 1). Kısacası popüler kültür, bir toplumun üyeleri tarafından belirli bir zamanda baskın veya her yerde bulunan ve ağırlıklı medya tarafından geniş kitlelere aktarılan bir kültürdür(Karakoç, 2022: 1).

Bu tanım eleştirel jeopolitik için kıymetlidir. Popüler jeopolitiğe bakıldığında popüler kültür vasıtalarının kullanıldığı görülmektedir. Çağımız popüler kültür çağıdır ve popüler kültürün getirdikleri insanların eğlenme araçlarıdır. Popüler kültürle oluşturulan düşünceler insanların sığınağı olmuştur ve gerçeklik bu düşüncelerde aranır(Çetin, 2016: 41). Toplumun kullandığı kitaplar, dergiler ve filmler gibi popüler kültür araçları, eleştirel jeopolitik bilgisinin oluşturulmasında da rol oynamıştır(Anaz, 2012: 33).

Popüler jeopolitik sadece kitap, dergi, film, medya gibi araçlar ve popüler kültür unsurlarında ortaya çıkan akıl yürütme yöntemi değil, aynı zamanda bu araçlar ve unsurlar aracılığıyla dünyanın nasıl algılandığını, anlamlandırıldığını, temsil edildiğini, inşa edildiğini ve değiştirildiğini inceleyen bir bilim dalıdır. Popüler jeopolitik, devletlerin coğrafi konumlarının siyasi kültürlerini şekillendirdiğini değil, siyasi kültürlerin coğrafi konumları yorumladığını ve kullandığını gösterir. Londra Üniversitesinde jeopolitik profesörü olarak görev yapan Klaus Dodds, popüler jeopolitiğin önemli bir araştırmacısıdır. Dodds, popüler jeopolitiğin medya aracılığıyla dünya politikasının nasıl üretildiğini, gündem belirlediğini, anlatı oluşturduğunu, önyargı yarattığını ve kimlik inşa ettiğini ileri sürer. Dodds, popüler jeopolitiğin sadece devletlerin değil, aynı zamanda sivil toplumun, sivil hareketlerin, uluslararası kuruluşların, medya kuruluşlarının, kültürel üreticilerin, akademisyenlerin, sanatçıların ve bireylerin de rol oynadığı karmaşık bir süreç olduğunu vurgular(Şener, 2017: 169).

Popüler jeopolitik coğrafyaya dayanan tasavvurları, simgeleri ve uygulamaları popüler kültür vasıtaları ile toplumsal olarak üretmek ve tüketmektir. Bu açıdan bakıldığında popüler jeopolitik otoritenin söylem ve uygulamalarından bağımsız değildir(Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 28). Popüler olan eğlence araçlarıyla bir kültür meydana getirmek ve uluslararası ilişkiler kuramlarıyla günlük yaşantı arasında ilişki kurulmasını sağlamaktadır. Yani popüler kültür ile uygulanacak veya uygulanan politika arasında ilişki vardır(Baydili,2020:129). Popüler jeopolitik, resmi ve uygulamalı jeopolitik normlarını popüler kültür içinde arayarak görsel kültürle nasıl ilişkilendirdiğini anlatır(Çetin, 2016: 40-41). Postmodern hayatta görselin ön planda olduğu bir yaşam vardır. Bu görselliğe etki eden iki sebebi Tuathail değerlendirmiş ve bunlardan ilkinin jeopolitik stratejinin belirlenmesi olduğunu ifade etmiştir. Ona göre jeopolitik sahne öğeleri, sanki bir tiyatro oyunu sahnesi gibi düzenlenirken, geleneksel bakış açılarından sıyrılarak alternatif düşünce biçimlerini keşfetmeyi amaçlar. Diğer sebep ise içinde bulunan coğrafi alanın nasıl arz edileceği hakkındadır. Günümüzde haritalarla ilgili veriler teknolojik sistemlerle elde edilmektedir(Ó Tuathail, 1998: 28).

Asıl olan mekânın kendisi değil söylemlerle oluşturulan mekân tasarımıdır(Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 11). Medya kompleks dünyayı anlaşılır hale getirmenin aracı olmuştur. Gerçek tam anlamıyla yansıtılmayıp gerçeklikten bir bölüm alınarak arz edilmekte olup bu bölümün doğru olduğuna karar verilmektedir. Dolayısıyla gerçek bu diye pazarlanmaktadır. Devletlerin karşılaştığı tehditler artık fiziksel alanlarla sınırlı değil, etkileşim kurdukları ortamlarla ve yöntemlerle ilgilidir. Gerçeklik, söylemlerle arz edilen tasavvurların aynı olmadığı zamanla unutulmakta ve yeniden inşa edilmektedir. Toplum tarafından inanılan gerçeklik asıl gerçekliğin yerini almaktadır. Sunulan gerçekliğin nasıl ortaya çıktığının ehemmiyeti yoktur ve kutsal bir hal alır. Yani jeopolitik, uluslararası siyasaların bir mekânı oluşturmak için kullandığı bir pratiktir(Tezkan ve Taşar, 2013: 262-263).

Eleştirel jeopolitik mekânın zihinlerdeki gerçekliği ve bunun nasıl kullanıldığını analiz etmektedir(Dodds, 1993: 71). Popüler jeopolitik mekânın gündelik yaşama nasıl yansıdığı ve arz edildiği ile analiz yapmaktadır. Bu noktada üstten inme bir şekilde ve seçkin kimselerce oluşturulan tasavvurlardan farklıdır(Dittmer, 2010: 15-19). Popüler medya vasıtaları ile sunulan tasavvurlar iktisadi ve siyasi yaşamdan bağımsız değildir(Yanık, 2015: 157).

Eleştirel jeopolitiğin incelediği bir diğer başlık ise kimlik inşasıdır. Biz ve öteki kavramlarının oluşturulmasında popüler kültür vasıtaları ile kimlik inşa edilmeye çalışılmaktadır. Yeni inşa edilen anlamların kabul görmesi için popüler kültür vasıtaları kullanılmaktadır(Baydili,2020;134-137). Bir mekânın zihinlerdeki gerçekliğinin yeniden oluşturulması eleştirel jeopolitiğin kapsamı içindedir. Mekâna farklı bir anlam yüklendiğinde var olan gerçekliği kaybolmakta ve yeni gerçeklik üzerinden farklı bir anlam bulmuş olmaktadır(Baydili,2020;137). Popüler jeopolitik aktarmak istenileni direkt aktarmak yerine dolaylı bir yol izleyerek mesajlarını iletmekte ve daha çok kimseye ulaşım iletilmek istenilen mesajların kabul görmesini sağlamayı kendisine amaç edinmiştir(Dittmer, 2010: 1).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

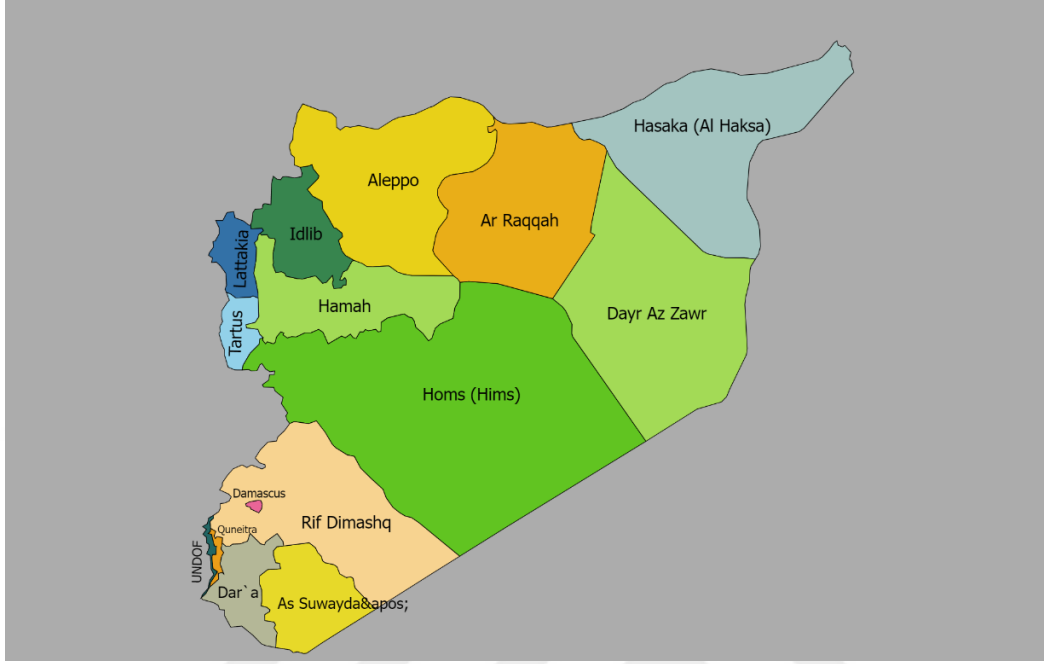
3. SURIYE VE TÜRKİYE’NİN SURIYE’YE DÜZENLEDİĞİ HAREKÂTLAR

3.1. Suriye’nin Jeopolitik Önemi

Güneybatı Asya ve Ortadoğu bölgesinde yer alan Suriye Arap Cumhuriyeti’nin resmi kaynaklarda ismi “El Cumhuriyetü’l-Arabiyye es-Suriye” olarak geçmektedir. Matematiksel konumuna bakıldığında Suriye, 32°-37° kuzey paralelleri ile 35°-42° doğu meridyenleri arasında bulunmakta olup Asya, Avrupa, Afrika kıtalarının kesiştiği noktada yer almaktadır. Ülkenin yüzölçümü 185.180 km’dir(T.C. Dışişleri Bakanlığı,2024) fakat bunun yanı sıra İsrail’in işgal ettiği 1.295 km²’lik Golan tepeleri de Suriye’ye aittir. Suriye, Akdeniz’in doğusunda 193 kilometre uzunluğunda bir kıyıya sahiptir ve karasuları 1.130 km²’dir. Suriye Türkiye, Irak, Ürdün Lübnan ve İsrail ile sınır komşudur. Suriye’nin kara sınırlarının uzunluğu Irak ile 605 km, İsrail ile 76 km, Ürdün ile 375 km, Lübnan ile 375 km ve Türkiye ile 822 km’dir(T.C. Ticaret Bakanlığı, 2024). Suriye’nin Akdeniz’e olan sınırının doğal bir sınır olması Suriye’nin coğrafi konumunu etkilemektedir(Akengin ve Yaşar, 2018 : 28-29). Suriye’nin başkenti Şam’dır ve Suriye’de on dört il bulunmaktadır. Bu illeri belirtmek gerekirse; Al Hasakah (Hasiçi), Dera, Deyrizor, Halep, Hama, Humus, İdlip, Kuneytire, Lazkiye, Rakka, Rif Şam, Süveyde, Şam ve Tartus illeridir(Akengin ve Yaşar, 2018 : 28). Suriye Arap Cumhuriyeti, coğrafi konumu nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. Kuzeyde Türkiye güneyde ise petrol kaynakları bakımından zengin Arap Yarımadası’na uzanan bir bağlantı noktasıdır. Ayrıca doğudan batıya Irak-Mısır arasındaki ana yolun bir parçasıdır. Suriye, Arap ve İslam dünyasında kültürel, dini, entelektüel açıdan bir merkez konumundadır. Birçok yeni fikir ve hareketin kaynağı olan Suriye, politik anlamda da bölgede etkili bir rol oynamıştır (Erciyes, 2004: 25). Bu nedenle Ortadoğu’da hem bir kesişim noktası hem de bir giriş kapısıdır. Suriye’nin sahibi olduğu bu merkezi konum, Ortadoğu’yu şekillendiren birçok

fikir, akım ve hareketin bu bölgede ortaya çıkmasına imkan vermiştir(Akengin ve Yaşar, 2018 : 30).

Harita 4: Suriye Arap Cumhuriyeti: Ülke Sınırları ve İdari Birimler

Kaynak: <https://paintmaps.com/tr/bos-haritalar/207/Suriye-haritasi-bos-dilsiz>

Akdeniz kıyısında bulunan Suriye, denizden kıta içlerine erişebilme fırsatı sunan kıyı-kenar bir devlettir(Cömert, 2000: 22). Bundan dolayı diğer ülkelerle bağlantı kurma ve deniz aşırı faaliyetlerde bulunma imkanına sahiptir. Suriye'nin bu kıyı-kenar devlet olma özelliği, bölgesel ve küresel ülkelerle ilişkilerini etkiler. Bu özellik hem Suriye'ye askeri müdahale yapılmasını kolaylaştırır hem de Suriye'ye deniz yoluyla yardım gelmesine olanak tanır(Sağlam, 2006, 27). Kıyı kenar devlet özelliğinin Suriye'ye bir diğer avantajı ise coğrafi bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamak için kıta içlerine doğru genişleme fırsatına sahip olmasına olanak sağlamasıdır. Bu şekilde kendisine sınırlarında güvenli destek sağlayacak bir tampon bölge oluşturmaya çalışırlar(Cömert, 2000: 91). Suriye, stratejik coğrafi konumundan dolayı Ortadoğu'daki transit ticaretin merkezi ve Arap-İsrail çatışmasının kritik bir unsuru olmuştur. “*Savaş için Mısır, barış için Suriye gerekir*” sözü coğrafi konumun önemini vurgulamaktadır. Coğrafi konumun sağladığı avantajla kolayca müttefik edinebilen ve Lübnan'ı bir koruma olarak kullanan Suriye,

ekonomik ve askerî açıdan zayıf olmasına rağmen İsrail ile gizli savaşını yıllarca sürdürebilmiştir(Sağlam,2006 : 27). Ayrıca Suriye, Asya'nın Akdeniz'e açılan kapısı olarak küresel ve bölgesel güçlerin Ortadoğu enerji politikalarında kritik bir rol oynamaktadır. Suriye'nin jeostratejik konumu hem enerji kaynaklarına hem de enerji nakil hatlarına yakın olmasından kaynaklanmaktadır(Taner, 2017).

3.1.1. Suriye'nin Türkiye Açısından Önemi

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra Türkiye ile Suriye arasında gelişen çok ayrı ve suçlayıcı iki algı ortaya çıkmıştır. Suriye'nin algısına göre “*Türkler bizi 400 yıl boyunca sömürdü*” iken Türkiye'nin Suriye algısı ise “*Araplar bizi I.Dünya Savaşı'nda arkadan hançerledi*” algısıdır (Aslan, 2008: 23). Bu iki algı, Türkiye-Suriye ilişkilerinin de yansımasıdır. Osmanlı Devleti'nin dağılmasıyla birlikte yeni oluşan Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Suriye Devleti'nin ilişkileri de bu tarihi algıları doğrular niteliktedir. Türkiye, Suriye'yi PKK terörünün destekçisi, iki devlet için de hayati değeri olan önem derecesi yüksek su kaynaklarının paylaşımında haksız ve toprak bütünlüğüne karışan bir “düşman” olarak görürken Suriye ise, Türkiye'yi su kaynaklarını adaletli pay etmeyen, Batı taraftarı, kendi topraklarına (Hatay'a) göz diken bir “düşman” olarak görmüştür. Fakat 1998'de imzalanan Adana Antlaşması ile ilişkiler iyileşmiş, ancak 2011'de başlayan Suriye İç Savaşı ile tekrar bozulmuştur. 1998-2011 arası Türkiye-Suriye ilişkilerinin tek olumlu dönemi olmuştur(Benek, 2016: 171-172)

Suriye, Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyılda fethettiği ve 20. yüzyılın başına kadar yönettiği topraklardan biridir. Ayrıca Türkiye'nin nüfus ve coğrafya açısından Suriye'den daha büyük ve gelişmiş olması, Suriye için Türkiye'nin bir tehdit olarak algılanmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı iki devlet arasında ortaya çıkan sorunların büyük kısmı Suriye kaynaklıdır(Öztürk, 1997:68). Bu sorunların başlıcaları; su sorunu, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden terör örgütlerinin desteklenmesi sorunu ve Hatay sorunudur. Fakat Suriye, problemleri kendisinin yaratmadığını Arap halkına sık sık telkin

etmiştir. Hatta Suriye, Osmanlı'nın devamı olarak algıladığı Türkiye'ye sürekli ağır ve gerçek dışı ithamlarda bulunmuştur. Bu ithamları Suriye halkının anlaması ve bilmesi için çeşitli dizi ve filmlerin yapılmasını sağlamıştır. Bunlardan “*Öfke Günleri ve Toprak Kardeşliği*” filmi ile Suriye, Osmanlı tarafından zulümler yapıldığını halkına iddia etmiştir(Balbay, 2006:84).

Suriye'nin Türkiye açısından önemini özetle şöyle sıralayabiliriz:

1. Suriye'nin kuzey topraklarında kurulacak olan bir otonom terör devleti Türkiye'nin güney sınırını tehlikeye sokabilir.
2. Suriye'nin kuzeyinde var olan terör örgütlerinin tehditlerinden ve saldırılarından kaçan insanların Türkiye'ye göç etmeleri Türk toplum yapısının değişimine ve Türkiye'de ekonomik problemlerin ortaya çıkmasına sebebiyet verecektir.
3. Türkiye, bölgesel liderlik vizyonu ve komşularıyla sorunsuz ilişkiler kurma stratejisi ile Ortadoğu'da etkin bir rol oynamaya çalışmakta olduğundan dolayı Suriye'nin toprak bütünlüğü bölgesel anlamda huzurun var olmasına katkı sağlayacaktır(Deniz, 2013: 325).
4. Suriye'de meydana gelen siyasi istikrarsızlık ve toprak bütünlüğünün bozulması Türkiye'nin güney sınırında var olan topraklarının terör örgütlerince (PKK-DAEŞ) tehdit edilmesine sebebiyet vermektedir.

Bunun için Türkiye tarafından belirli zaman aralıkları ile askeri operasyonlar düzenlenmekte ve bu durumun bölgeyi terör örgütlerinden temizleme hedefi ile gerçekleştirildiği açıklanmaktadır(Deniz, 2013: 326).

3.2. Suriye Tarihi

3.2.1. Osmanlı Öncesi Suriye

Suriye, coğrafi konumundan dolayı pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Stratejik konumundan ve su kaynaklarına yakınlığından dolayı M.Ö. 3000 yılı civarında

çeşitli Sami kavimlerinin akınına uğramıştır. Bölgenin hakimiyeti sırasıyla Akad, Sümer, Mısır, Asur, Hurri, Mitanni, Hitit, Fenike, Pers, Büyük İskender ve Makedonların kontrolüne geçmiştir. Suriye, M.Ö. 64'te Roma egemenliği altına girmiş M.S. 4. yüzyıldan itibaren ise askeri faaliyetler için bir merkezi üs haline gelmiştir. Farklı medeniyetlerin cazibesini kazanan Suriye toprakları bu süreçler içerisinde ticaretin merkezi olmuş böylece Suriye'nin siyasi ve ticari önemi artmıştır(Vurmay, 2011: 20).

Suriye, İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte Hz. Ebubekir zamanında Halid Bin Velid önderliğindeki İslam ordusu tarafından 634 yılında Yermuk Savaşı ile Bizans'tan koparılmıştır(Ayrancı,2006:10). Bizans İmparatorluğu'nun dini zulmü ve ağır vergileri yüzünden Suriye halkı Halid Bin Velid komutasındaki İslam ordularına karşı fazla mücadele etmemiştir(Büyük Larousse,1992: 10883). Daha sonra Hz. Ömer döneminde Şam valisi Muaviye tarafından kurulan ve İslâm tarihinin ilk hanedan-devleti olan Emeviler, Suriye topraklarında geniş imar çalışmaları yaparak halifeliğin merkezi Şam'a taşınmıştır. Suriye fetihler sonunda Müslüman Arapların etkisiyle Arap-İslam kimliğine bürünmüştür. Emevilerden sonra Suriye'yi sırasıyla Abbasiler, Fatımiler, Selçuklular, Eyyubiler, Memlukler ve Osmanlılar yönetmişlerdir. Selçuklu Devleti'nin hükümranlılığı sırasında Suriye topraklarına Türkmenler yerleşmeye başlamıştır(Umar,2002: 3-4). Selçuklu Devleti'nin Suriye topraklarındaki hakimiyetini kaybetmesiyle 1079 yılında Tâcüddevle Tutuş tarafından Suriye'de Suriye Selçuklu Devleti kurulmuştur. Fakat Suriye Selçuklularının Suriye hakimiyeti Haçlı Seferleri ile sona ermiştir(Zeine, 2003: 17). 1181 yılında Suriye'nin hakimiyeti Selahaddin Eyyubi'nin kurmuş olduğu Eyyubi Devleti'nin eline geçmiş böylece Mısır ve Suriye'yi kapsayan güçlü bir devlet inşa edilmiştir. Fakat Selahaddin Eyyubi'nin vefat etmesiyle Memlukler Suriye'nin hakimiyetini devralmıştır(Zeine, 2003: 18). Memluklerin Suriye topraklarına adım atmasıyla Moğolların bölgeye saldırıları da artmıştır. Bu saldırılar sonucunda Memlukler Moğolları Ayn Calut'ta 1260 yılında mağlup ederek Suriye topraklarının hakimiyetini

tamamen elde etmiştir. Bu hakimiyet 1400'lü yıllara kadar devam etse de Timur'un Suriye'yi işgal etmesiyle zayıflamıştır. Memlukler, Timur'un Suriye'yi terk etmesinden sonra Suriye'deki güçlerini yeniden kurmuşlar ama çeşitli ayaklanmalarla karşılaşmışlardır. Bu ayaklanmalar neticesinde bölgede güç kaybeden Memlukler 1516 yılında Yavuz Sultan Selim komutanlığındaki Osmanlı ordusuyla yaptığı Mercidabık Savaşı ile hakimiyetini tamamen kaybetmiştir(Vurmay, 2011: 22). Böylece Suriye toprakları 402 yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine geçmiştir.

3.2.2. Osmanlı Dönemi'nde Suriye

1299 yılında Osman Gazi tarafından Söğüt'te kurulan Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren batıya yönelmiş ve stratejisini batıya doğru yayılma olarak belirlemiştir. Fakat 16. yüzyılın başlarında dünya ticaret rotalarının değişmesi sonucunda Portekiz ve İspanyolların Kızıldeniz ve Doğu Akdeniz'e ilgi göstermeleri, Osmanlı'nın da ilgi düzeyinin az olduğu doğuya karşı yönelimlerini etkilemiş ve batıya karşı olan ilginin doğuya doğru kaymasına sebep olmuştur. Bu gelişmeler ışığında o dönemin Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim, Osmanlı'nın doğuya doğru genişlemesinin ilk hamlesini 1516 yılında Suriye ve Mısır seferleriyle yapmıştır. Osmanlı ordusu, Ağustos 1516'da Mercidabık Savaşı'yla Memlukleri mağlup etmiş ve böylece Suriye Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir(Vurmay, 2011: 23).

Osmanlı Devleti, hakim olduğu diğer bölgeler gibi Suriye bölgesini de eyalet(vilayet), sancak, kaza, nahiye ve köy seviyelerinde belli bir yönetim sistemiyle yönetmiştir(Umar, 1999: 12). Bu bağlamda Osmanlı Devleti Suriye topraklarını Şam, Halep, Trablusşam ve Sayda eyaletlerine ayırarak yönetimini de Memluk emirlerine bırakmıştır(Erciyes, 2004: 41). Fakat Memluk emirlerinin zamanla bölgede ayaklanmaları Osmanlı Devleti'nin Suriye topraklarının yönetmesi için merkezden vali paşalar göndermesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti bölgedeki var olan idari bölümlerde küçük değişiklikler yaparak 18. yüzyıla dek bölge yönetimini devam

ettirmiştir(Yılmaz, 2001: 10). 1864'te Osmanlı Devleti bölgeyi Halep ve Dimask vilayetleri şeklinde ikiye bölmüş 1882 yılında ise Suriye'nin başlıca ticaret limanı olan Beyrut'u vilayet durumuna yükseltmiştir(Ross, 1998: 63).

Suriye bölgesinde Osmanlı hakimiyetini etkileyen en önemli gelişmelerden ilki, 1798 yılında Napolyon'un Mısır üzerine düzenlediği seferdir. Bu sefer sırasında Napolyon, Suriye'de bulunan Hristiyanların Osmanlı karşısında yer alacağını ve kendisine yardımcı olacağı düşüncesiyle Suriye'ye de girmiştir. Fakat Hristiyanlardan beklediği desteği alamadığı gibi Akka'da da Osmanlı veziri Cezzar Ahmed Paşa'nın karşısına çıkmıştır. Napolyon, Müslümanları da kendi tarafına çekmek için çeşitli mezhepsel ve etnik ayrıştırma söylemleri kullanmış olsa da başarılı olamamıştır. Nihayetinde kaybedeceğini anlayan Napolyon Suriye bölgesinden ayrılmak zorunda kalmıştır(Hopwood, 1988: 16). Cezzar Ahmed Paşa'nın Napolyon ve askerlerini Suriye ve Mısır'dan kovduktan sonra Suriye bölgesi tekrardan Osmanlı yönetimine geçmiştir. Osmanlı Devleti bölge hakimiyetini sağlamlaştırmak ve yeni işgallere karşı tedbir amaçlı bölgeye askeri güçler göndermiştir. Fakat bu güçler arasında Suriye dahil Osmanlı'nın Ortadoğu'daki hakimiyetini olumsuz etkileyecek olaylara neden olan Mehmet Ali Paşa da vardır. Türkçe kaynaklarda "Kavalalı "olarak tanınan Mehmet Ali Paşa, Mısır'da öncelikli olarak bölgedeki istikrarsızlığa sebep olan kölemen beylerini ortadan kaldırmıştır. Mehmet Ali Paşa böylelikle Mısır'da adını ve konumunu pekiştirmeye başlamış ve kısa zamanda Mısır ve civarında kendine ait bir egemenlik kurmuştur. Mehmet Ali Paşa, hakimiyet sahasını artırmak için 1818 yılında hicaz bölgesindeki Vehhabi Ayaklanması'nı bitirmiş ve hac için kullanılan bu bölgeyi korunaklı hale getirerek İslam âleminde saygınlık kazanmıştır(Şen, 2004: 22-23). Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da artan tanınmışlığı ve elde ettiği gücü Osmanlı'ya karşı özel bir durum elde etmesine yol açmış ama aynı zamanda ilerleyen yıllarda Osmanlı ile arasının bozulmasına hatta savaşa varmasına sebep olmuştur (Vurmay, 2011: 25).

Kavalalı ve Osmanlı Devleti arasındaki anlaşmazlığın başlangıcı Balkanlar’da meydana gelen isyanlardır. Balkanlar’daki Rumların ayrılıkçı hareketleri karşısında Osmanlı’ya destek olan Mehmet Ali Paşa, karşılığında Suriye ve Girit valiliklerine atanacağına dair söz almıştı. Fakat bu söz tutulmayınca taraflar arasında gerginlik artmış ve kısa sürede ilişkiler savaşa dönüşmüştür. Mehmet Ali Paşa, tutulmayan sözlerin intikamı olarak Suriye’yi ele geçirmiştir. 1829 yılında Ruslarla yapılan zorlu bir savaştan sonra Osmanlı’da farklı bölgelerde isyanlar çıkmıştır ve Suriye de isyan eden yerlerden biri olmuştur. Bu ayaklanmaları fırsat bilen Mehmet Ali Paşa 1831’de oğlu İbrahim Paşa’nın komutasındaki orduyu Suriye’ye yollamıştır. Suriye ve Akka’nın tamamı 1832 yılında Mehmet Ali Paşa’nın kontrolüne geçmiştir(Acar, 1989: 21-22). İbrahim Paşa’nın Kütahya önlerine kadar ordusuyla gelmesi sonucunda Osmanlı Kavalalı ile tarihlere Kütahya Anlaşması olarak geçen bir anlaşma yapmıştır. Anlaşma uyarınca Girit, Suriye, Cidde ve Adana valiliklerini Mehmet Ali Paşa’nın hakimiyetine bırakılmıştır (Vurmay, 2011: 26).

I.Dünya Savaşı sürecinde Osmanlı idarecileri Suriye bölgesinde yaşayan Araplarla barış içinde yaşamaya gayret ederken Şerif Hüseyin ve oğlu Faysal, İngilizlerle iş birliği yaparak Osmanlı’ya karşı büyük bir isyan hazırlamışlardı. İngilizler, Şerif Hüseyin’e “Arap Krallığı” sözü verirken, Fransızlarla imzaladıkları Sykes-Picot Anlaşması’yla Osmanlı’nın Arap bölgelerini anlaşma tarafları aralarında bölüşmüşlerdi. Bu bölüşüme bakıldığında Suriye Fransızlara bırakılacaktı(Vurmay, 2011: 32). İngilizlerin verdiği boş vaade güvenen Şerif Hüseyin ve oğlu Haziran 1916’da Osmanlı’nın karşısında yer alarak Suriye’de yapılan savaşlarda Osmanlı devleti ile çatışmışlardır(Fromkin, 1989: 200-238). I.Dünya Savaşı’nda Halep’in düşmesi savaşta bir kırılma noktası olmuştur. Savaş sonunda Osmanlı devleti 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi’ni gerçekleştirerek savaştan çıkmıştır. Osmanlı ordusunun bu geri

çekilişı ile Suriye’de süren 400 yıllık Osmanlı egemenliği resmi ve fiili olarak son bulmuştur(Erkal, 1989: 87).

3.2.3. Fransız Dönemi’nde Suriye

Suriye’de var olan Osmanlı hakimiyeti bittiğinde savaş öncesi Araplar, kendilerine söz verildiği gibi bağımsız bir devlet kuracaklarına çok inanıyorlardı. Fakat önceki bölümde de bahsedildiği gibi Fransa ve İngiltere’nin yaptığı gizli Sykes-Picot Anlaşması’nın hükümleri 1920’deki San Remo Konferansı’nda resmîleşmiştir. Suriye ve Lübnan Fransa’nın, Filistin ise İngiltere’nin manda yönetimine geçmiştir(Berkes, 1969: 64-65). Bu konferansta verilen karar İngiltere ve Fransa’nın savaşta Araplara verdikleri sözlerle çelişiyordu. Fakat Arapların bölgede toprak beklentisinin boş bir caba olduğunu 1923 yılında Milletler Cemiyeti’nin almış olduğu kararla kesinleşmiştir. Bu karara göre Suriye mandası Fransa’ya aittir(Sarınay, 2001: 5).

Fransızlar, Suriye’de yönetimi ele geçirdikten sonra “böl-parçala-yönet” yöntemini uygulamış ve Suriye’de çok çeşitli etnik, dini ve mezhepsel grupların olduğu bir toplumu, siyaseti bir silah gibi kullanarak bütünlükten uzaklaştırmıştır.

Fransız mandası konumunda olan Suriye’de ilk isyan 1925’te Dürziler tarafından başlatılmış ve 1927 yılına kadar sürmüştür. İsyan hızlı bir şekilde bütün Suriye topraklarında yayılmış fakat Fransızların kanlı eylemleri neticesinde isyan bastırılmıştır. Bu eylemler neticesinde 6000’den fazla insan ölmüş ve çok sayıda insan evsiz kalmıştır(Vurmay, 2011: 35). İsyanın ardından milliyetçi liderlerin oluşturduğu Halk Cephesi, muhalefetin düzenli bir şekilde hareket ettiğinin göstergesiydi. Bunun farkına varan Fransızlar isyandan sonra muhaliflerle konuşma ve anlaşma kararı aldı. Görüşmeler sonucunda seçim yapılması kararlaştırıldı ve 1928 yılında seçim yapılmış ve seçimi muhalif kesim olan Halk Cephesi kazanmıştır. Seçimlerden sonra yeni bir meclis kurulmuş bu meclis kurucu meclis özelliği taşıması sebebiyle yeni anayasa oluşturmuştur. Bu anayasada Suriye’nin bağımsız, egemen ve bölünmez bir bütün olduğu; yönetim

şeklinin cumhuriyet, devletin dini İslam ve başkentin Şam olduğu belirtilmiştir. Fakat bu anayasa ile oluşturulan sistem Fransız mandası için uyumsuzluk arz etmesi sebebiyle reddedilmiştir. 1930 yılına dek devam eden anayasa görüşmeleri sonuçsuz kalmış Fransız yönetimi meclisi dağıtarak kendi yaptıkları anayasayı yürürlüğe koymuşlardır (Şen, 2004: 93-94). Ortadoğu’da bunlar olurken Avrupa’da da durum sert bir hal almıştı. Avrupa’da ortaya çıkan Faşist İtalya ve Nazi Almanya’sı, Fransızlar için tehlike oluşturuyordu. Bundan dolayı Fransa sömürgelerindeki meselelerden çok kendi içindeki meselelerle ve gelen savaşıyla uğraşıyordu. I. Dünya Savaşı’nın izlerini silmemiş olan Fransız ekonomisi her geçen gün kötüye gidiyor ve ekonomik sebeplerden dolayı meydana gelen problemler başka boyutlara da sıçrayarak etkisini artırıyor. Fransa bu problemlerle meşgulken, 1936 yılının başında Suriye’de genel grev patlak vermişti. Ülkesinde iktisadi ve politik sıkıntılarla cebelleşen Fransa, manda yönetimi kurduğu ülkelere politik ve iktisadi açıdan yetişemiyordu. Avrupa’da tehlike arz eden durumların ortaya çıkması, Suriye’de karşılaştığı direnişin artması, bozulan iktisadi yapı Fransa’yı yeni kararlar almaya sevk etti. 1936 yılında Lübnan dışında Suriye için bağımsızlık anlamı taşıyan bir anlaşma imzalandı. Nusayrilerin şiddetli karşı çıkmasına rağmen Cebel-i Dürzi ve Lazkiye bölgeleri de Suriye sınırları içine alındı. Bu anlaşmaya göre Fransa’nın Akdeniz’deki askeri varlığına ilişkin maddeler saklı tutulurken Suriye’de bulunan hava üssünü Fransa’nın kullanacağı ibaresi yer almaktaydı (Hourani, 2003: 359).

Fransa’nın 1940’ta Almanya’ya karşı zayıflığı, Suriye’deki Fransız gücünü büyük ölçüde azalttı. Haziran 1940’ta Fransa’nın düşüşü ve Mareşal Philippe Pétain’in tarafından oluşturulan Vichy Hükümeti’nin başa gelmesi, Fransa’nın tüm sömürgelerinde olduğu gibi Suriye’yi de etkiledi. Alman etkisinin arttığı Suriye’de, Almanların teşvikiyle milliyetçilik akımı tekrar güç kazandı. Artan milliyetçilik ve Fransız muhalefeti sonucu grevler, protestolar ve gösteriler başladı ve bu durum, 1946’ya kadar devam eden baskılara dayanamayan Fransa’nın Suriye’den çekilmesine yol açtı. 17 Nisan 1946

tarihinde resmi olarak bağımsız bir devlet olan Suriye, “Suriye Arap Cumhuriyeti” olarak uluslararası alanda yerini aldı (Vurmay, 2011: 38-39).

3.2.4. Suriye Arap Cumhuriyeti

II. Dünya Savaşı’nın başlaması Suriye’nin bağımsızlığını hızlandıran önemli bir gelişmedir. 1936’da Suriye’de Fransa’nın dış ticaretindeki konumu ve stratejik değeri sorgulanmaya başlanmıştır. Leon Blum liderliğindeki Liberal Sosyalist hükümet yaklaşmakta olan İkinci Dünya Savaşı nedeniyle dikkatini Avrupa’ya çevirmesi Suriyeliler’in uzun süredir istedikleri bağımsızlık ateşini körüklemiştir. Bu gelişmeler ışığında Paris yönetimi 1936’da imzalanan anlaşma gereği Haşim Atassi’nin başkanlık ettiği bir ulusal hükümetin kurulmasına onay verdi(Longrigg,1987: 339; Khoury,1987:485). 10 Mayıs 1940’ta Fransa’nın Almanya’ya yenilmesi, Suriye’nin Alman kontrolüne geçmesine yol açtı. Ancak 1941’de, Fransa ve İngiltere’nin çabalarıyla Suriye, Alman işgalinden kurtarıldı. Artık bağımsızlık için gün sayan Suriye’den vazgeçmeyen Fransa, kendisine ayrıcalıklar verilmesi gerektiğini ancak o zaman ülkeden ayrılacağını duyurdu. Bunun üzerine Suriye hükümeti Fransa’nın bu teklifini reddederek Ocak 1945’te milli ordusunu kurup Fransızlara karşı mücadeleye başladı(Collelo, 1988:25). Fransa ve Suriye Hükümeti arasında Şam, Halep, Humus ve Hama’da Mayıs 1945’te etkisi büyük olan çatışmalar meydana geldi(Collelo, 1988: 26 ; Longrigg, 1958:334-340 ; Khoury, 1987:583). Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere tarafından yapılan baskılar sonucu Fransa, 15 Nisan 1946 tarihinde çatışmaları sonlandırıp 17 Nisan 1946 tarihinde manda yönetimine son vererek Suriye’den çıktı. Bu gelişmeler ışığında Suriye bağımsız bir devlet olarak dünya sahnesine ilk adımını atmış oldu (Ataman, 2012:8; Demir,2011:691-713). 1945 yılında yapılan seçimlerden sonra Şükrü El-Kuvvetli’nin cumhurbaşkanı olarak seçilmesi ile Milletler Cemiyeti’nin güvenlik toplantılarında İngiltere ve Fransa, Suriye ve Lübnan’da manda yönetimini sonlandırıp

ülkeden çıkma kararı aldılar. Bu karar ile 12 Nisan 1946 tarihinde Suriye tam anlamıyla bağımsız bir devlete dönüştü (Erciyes,2004:44).

3.2.4.1. Arap – İsrail Savaşında Suriye

İngiliz’ler Kudüs’ten ayrıldıktan sonra BM Genel Kurulu’nun 30 Kasım 1947’de onayladığı taksim planıyla İsrail’in kuruluş süreci hız kazandı. ABD ve SSCB’nin desteklediği bu plan, Arap dünyasında büyük bir rahatsızlık yarattı ve Batı ile SSCB’ye karşı protestolara yol açtı. 13 Aralık 1947’de Arap ülkeleri, taksim planını resmi olarak reddettiklerini ve İsrail’in bağımsızlığını ilan etmesine karşın kendisine savaş açacaklarını ifade ettiler(Demirel, 2019:20). Bu gelişmeler ışığında İsrail 14 Mayıs 1948 gecesi bağımsızlığını ilan etti ve bu duruma beş Arap ülkesi (Mısır-Irak-Suriye-Ürdün-Lübnan) tepki göstererek 15 Mayıs’ta İsrail’e savaş açtılar. Böylece I. Arap – İsrail Savaşı’nın fitili ateşlenmiş oldu.

Bağımsızlığını kazandıktan sonraki ilk ciddi problemi olan I. Arap- İsrail Savaşı’na Suriye 6000 kişilik kuvvet ile katılmıştır(Yenigün, 2010:14). Suriye, zırhlı birlikler, Fransız yapımı R 35 ve R 37 tankları, bir topçu taburu ve diğer destek birimleriyle donatılmış 1. Piyade Tugayı’nın öncülüğünde Filistin’e girerek Galilee Denizi’nin (Taberiye Gölü) güneyine yöneldi(Pollack, 2004:448- 457). Sınıra yakında topraklarını ele geçirmek yerine Hayfa’ya doğru ilerlemeyi planladılar(Yenigün, 2010:14). 15-16 Mayıs tarihlerinde ve 18 Mayıs’ta tekrarlanan saldırı sonrası Tzemah adındaki İsrail köyünü ele geçiren Suriye güçleri, Degania’s’ta yaşanan yenilgi sonrasında köyü birkaç gün içinde boşalttılar. Ardından, 10 Haziran’da Mishmar Hayarden’de bir başarı elde eden Suriyeliler, daha sonra savunma pozisyonuna çekilerek İsrail’in küçük yerleşimlerine sadece birkaç küçük saldırı gerçekleştirebildiler(Karsh,2002 27). 1949 yılında sona eren savaşta Suriye ile İsrail arasında 20 Temmuz 1949’da Manihaizm Ateşkes Anlaşması imzalandı. Savaş sonunda İsrail’e karşı ağır bir mağlubiyet alan Arap

güçleri, bu durumun siyasi sarsıntılarla ağır bir bedelini ödedi ve genç Suriye yönetimi de bu etkilerden payını aldı(Weapons and Warfare,2016).

Arap devletlerindeki geleneksel siyasi güçler, Arap ülkelerinin uğradığı yenilginin ardından sorgulanmaya başlandı. Suriye’de bu süreç, diğer ülkelere kıyasla daha belirgin sonuçları meydana getirdi. Savaş sonrası Suriye Savunma Bakanı Ahmet el-Şarabati istifa ettiğini duyurmuştur. Dönemin Suriye başbakanı Cemil Mardam, istifa sonrası boşalan savunma bakanlığı görevini de üstlenmek zorunda kalmış. İsrail ile yapılan savaşa katılan Hüsnü el-Zaim, Abdullah Atfi’nin yerine Genelkurmay Başkanı olarak atandı. İsrail ile yapılan savaşın yenilgiyle sonuçlanması ordunun güçlenmesine ve siyasette daha fazla rol almasına yol açmıştır. Böylece modern düşüncelerin yankı bulması ve mevcut hükümetin yönetimdeki yetersizliği, sosyalist ve milliyetçi partilerin çekiciliğini daha da arttırmıştır(Demirel, 2019:21).

İsrail’e karşı yaşanan mağlubiyet Suriye’de iç huzursuzluğun artmasına sebep olmuştur. Hükümete karşı genel grevler ve ülke genelinde protestolar düzenlenmiştir. Ülkede meydana gelen karışıklıklar nedeniyle düzeni sağlamakta güçlük çeken Suriye yönetimi, olağanüstü hal ilan etmiştir. Suriye genelindeki bu gelişmeler, 1 Aralık 1948 tarihinde Başbakan Cemil Mardam’ın istifasıyla son bulmuştur. 16 Aralık’ta Halid el-Azm tarafından yeni bir hükümetin kurulması bile ülkedeki gerginliği azaltmaya yetmemiştir(Collelo, 1988:27). Halid el-Azm’ın yeni hükümeti oluşturmasının ardından İsrail’e karşı alınan mağlubiyet nedeniyle sivil yönetim ve ordu arasındaki suçlamalar sürmüştür. İktidar ve ordu arasında yaşanan problemleri çözmeden ülkede istikrarın sağlanamayacağı açıkta(Dağ, 2013:25).

3.2.4.2. Suriye’de Askeri Darbeler

3.2.4.2.1. General Hüsnü el Zaim Darbesi

1948-1949 I. Arap - İsrail Savaşı’nda Suriye’nin yenilgisi Albay Hüsnü Zaim’in 30 Mart 1949’da devlet başkanı Şükrü El Kuvvetli’yi devirerek diktatörlük rejimini ilan

etmesine yol açtı(Yılmaz, 2001: 11-12). 30 Mart'taki darbe, darbelerin siyasi yaşam üzerinde etkili olmaya başladığı dönemin başlangıcıydı. İngiliz ve Fransız desteğini arkasına alan Zaim, tüm partileri lağvedip Temmuz seçimlerinde tek aday olarak girip başkanlığa seçilmiştir(George, 1961:90). II.Dünya Savaşı'ndan sonra Arap ülkelerinde gerçekleşen ilk darbe özelliğini taşıyan General Hüsnü el Zaim Darbesi'nin lideri Hüsnü el-Zaim, Kuleli Askeri Akademisi'nde eğitim görmüş ardından Medine'nin savunmasında Fahreddin Paşa'ya yardımcı olmuştur. Manda döneminde üstlendiği görevleri başarıyla yerine getirdiği için binbaşı rütbesine terfi etmiş ve sonrasında Fransız Harp Akademisi'nde görev yapmaya başlamıştır. 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye bırakılmasının ardından Suriye'ye geri dönen Zaim, Hatay'da geçirdiği süre zarfında Türkçeyi akıcı bir şekilde öğrenmiş ve Atatürk'ün liderlik vasıflarından derinlemesine etkilenmiştir(Kıymaz, 2012:19).

II.Dünya Savaşı'ndan sonra Arap ülkelerinde gerçekleşen ilk darbe özelliğini taşıyan General Hüsnü el Zaim Darbesi'nin gerçekleşmesinde İngiltere ve Fransa'nın desteği kritik bir rol oynamıştır. Ayrıca ABD istihbaratının da darbenin başarıya ulaşmasına önemli katkıları olmuştur. Zaim, komünizme karşı mücadele edeceğini ilan ederek NATO ile sıkı ilişkiler geliştirmeye yönelmiş Trans-Arabian Petrol Boru Hattı Şirketi'ne verilen izin de Zaim hükümetinin Batı yanlısı tutumunu net bir şekilde göstermiştir (Koyuncu, 2018:103).

Zaim, ülkede uzun süre devam edecek kirli iktidar mücadelesinin ilk örneğini sergilemesi kısa süre sonra muhalifleri tarafından benzer bir darbeye görevden alınmasına sebep oldu ve 14 Ağustos 1949 yılında darbeye iktidara gelen Albay Sami El Hinnavi tarafından düzenlenen göstermelik bir mahkemede yargılanarak idam edildi(Seale, 1986:38 ; Collelo, 1988: 28).

3.2.4.2.2. Albay Sami El Hinnavi Darbesi

Halkın ve ordunun geniş desteğiyle Şükrü el-Kuvvetli yönetimini deviren Hüsnü el-Zaim, dört buçuk ay süren iktidarında ülkeyi otoriter bir şekilde yönetmiş ve destekçilerinin güvenini yitirmişti. Bu dönemde sosyalist ve milliyetçi partilerin ordu içindeki etkisi artmış geleneksel Sünni elitlerin desteğiyle(Demirel, 2019:28) Halepli Sünni Sami el-Hinnavi, 14 Ağustos 1949'da gerçekleştirdiği darbeyle Zaim'i iktidardan uzaklaştırmıştır(Bağlıoğlu, 2013:499). Darbenin ardından Muhsin el Barazi ve Hüsnü el-Zaim idama mahkum edilmişlerdir(Demirel, 2019:28).

Sami el-Hinnavi, Osmanlı döneminde ordu görevinde bulunmuş ve manda döneminde de bu görevine devam etmiştir. Hüsnü el-Zaim'i deviren Hinnavi, Devrim Komuta Konseyi Başkanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı görevlerini üstlenmiştir. Sami el-Hinnavi, devrilen yönetimin halkın çıkarlarına ters düştüğünü ve izlediği dış politika ile Suriye'yi bir marionette(kukla) devlete dönüştürdüğünü düşünüyordu. Darbenin ardından kısa bir süre geçtikten sonra, Suriye'de beş ay aradan sonra çok partili siyasi yaşam tekrar canlandı. Hinnavi, daha önceki hükümet döneminde zarar gördüğünü söylediği anayasal düzeni yeniden kurma sözü verdi(Dostal, 2014: 16).

Sami el-Hinnavi, darbe sonrası ordunun siyasete karışmayacağını ve askeri görevlere odaklanacağını duyurdu(Salık, 2016:36). Hüsnü el-Zaim döneminde kapatılan siyasi partiler tekrar faaliyete geçti. Hinnavi, tüm gücü tek elde toplayıp diktatörlük kurma niyetinde olmadığını, yürütme yetkisini siyasi partilere bölerek ülkede istikrar sağlamayı hedeflediğini belirtti. Bu yaklaşımın sonucu olarak, Halk Partisi lideri Haşim el-Ataşi ve diğer partiler bir araya gelerek ortak bir hükümet oluşturdular. Bu süreçte Haşim el-Ataşi cumhurbaşkanı, Halid el-Azm ise başbakan olarak göreve başladı(Şen,2010:22).

Hüsnü el-Zaim'e karşı birleşen muhafazakâr, sosyalist ve milliyetçi gruplar, onun devrilmesinin ardından demokratik bir platformda bir araya gelmekte başarısız oldular.

Siyasetin askeri vesayetten kurtarılması hedeflenmiş olsa da bu amaç gerçekleşmedi ve yapılan darbeler mevcut siyasetin yönünü ve amacını belirlemeye devam etti.

3.2.4.2.3. Albay Edip Çiçekli Darbesi

14 Ağustos 1949'da iktidarı askeri darbe ile ele geçiren Hınnavi, 19 Aralık 1949'da Edip Çiçekli'nin önderliğini yaptığı askeri darbe ile iktidar koltuğunu kaybetmiştir. Böylece 30 Mart 1949'dan itibaren Suriye'de aynı yıl içerisinde üçüncü kez darbe olayı yaşanmıştır(Vurmay, 2011: 45). Çiçekli darbesinin başarısında radikal düşünceleri benimseyen partilerin orduda yer alan müttefikleriyle oluşturduğu ittifak etkili olmuştur. Darbe öncesi Çiçekli ve diğer subaylarla sıkı görüşmeler yürüten Ekrem Hurani, darbenin arkasındaki gizli figürdü. Hurani ve Çiçekçi, iki yakın dost olarak darbeyi günler öncesinden planlamışlar ve darbe sonrası Suriye'nin siyasi sahnesinde en güçlü etkiye sahip olmuşlardı(Salık, 2016:39).

Suriye'nin Hama şehrinde dünyaya gelen Kürt kökenli(Demirel, 2019: 32) Edip Çiçekli, Özel Levant Birlikleri'nde hizmet vermiş ve Suriye'nin bağımsızlık savaşında önemli bir rol üstlenmişti. Hüsnü el-Zaim'in darbesi sonrası Zaim'in yakınındaki adam olan Çiçekli, Antun Sadeh'in Lübnan'a geri gönderilmesi meselesinde yaşanan anlaşmazlık nedeniyle Zaim tarafından görevden alınmıştı(Şen,2004:27). Askeri darbe sonucu iktidardan indirdiği Sami el-Hınnavi 'nin düşüncelerinin aksine Irak ile yapılacak olan iş birliklerinin Suriye'nin çıkarlarına zarar verebileceğini düşünmekteydi. Bunun yanında Irak, İngiltere ve Ürdün yerine; ABD, Fransa, Suudi Arabistan ve Mısır ile iş birliğine sıcak bakmaktaydı(Demirel, 2019: 32).

Çiçekli'nin Irak ile birleşmeye karşı gösterdiği direnç Hınnavi dönemiyle sınırlı olmamakla birlikte İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren iktidardaki liderler ile yapmış olduğu bir tartışmadır(Demirel, 2019: 33). Çiçekli tarafından Irak ile birleşme ihtimali Suriye ordusunun bağımsızlığını tehlikeye atacak bir durum olarak görülüyordu(Dostal,2014:16). Orduyu pasif bir duruma düşürme olasılığı Çiçekli'nin

darbe yapma motivasyonunun temelini oluştuyordu. Baas Partisi, Gençlik Partisi ve SSNP darbenin arkasındaki en güçlü destekçiler arasındaydı çünkü Irak ile birleşme gerçekleşirse ordudaki etkileri zayıflama riskiyle karşı karşıya kalacaktı. Fransa için bu gelişme Özel Levant Birlikleri'nin oluşturulma amacına zarar verecek bir durumdu. Ayrıca darbe sonucu iktidardan uzaklaştırılan Sami el-Hinnavi 'nin başlıca hedeflerinden biri, Irak ile birleşmeyi gerçekleştirerek kırsal kesimlerden gelen ve etkilerini artıran subayların gücünü sınırlamaktı(Demirel, 2019: 33).

Darbeden sonra 24 Aralık'ta Nazım el-Kudsi'ye hükümet kurma yetkisi veren Çiçekli, ordudaki destekçilerinin tepkisi üzerine el-Kudsi'yi beş gün sonra görevden almış 29 Aralık'ta Halk Partisi lideri Halid el-Azm'ı hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. 1950 yılında Çiçekli'nin toprak reformu yapılmasının zorunlu olduğunu savunması aynı fikirde olmayan Halid el-Azm yönetiminin istifasına yol açmıştır. Çiçekli, Halid el-Azm'ın istifasının ardından, Dışişleri Bakanı Nazım el-Kudsi'ye hükümeti kurma görevini vermiş ve Kudsi'nin hükümeti 4 Haziran 1950'de iktidara gelmiştir. Bu gelişmeler ışığında Suriye'nin yeni anayasası meclis tarafından kabul edilmiştir(Şen,2004:29). 1951'in sonlarına doğru Suriye'de, Çiçekli'nin darbesi ve Halk Partisi ile arasındaki anlaşmazlıklar sebebiyle iki yıla yakın süren büyük bir istikrarsızlık süreci başlamıştır (Taştekin, 2016:42). Bu durum da Suriye'de isyanlara sebebiyet vermiştir.

Suriye'de geniş çaplı isyanlar sonucunda 25 Şubat 1954'te Faysal el Atasi liderliğindeki bir darbeye Çiçekli yönetimi sona erdi. İç savaşın eşiğine gelen ülkede Çiçekli istifa ederek Lübnan'a kaçtı. Çiçekli'yi deviren bu darbe, Faysal el Atasi'nin önderliğinde gerçekleşmiş gibi görünse de aslen çok partili bir koalisyonun eseri idi. Bu koalisyon; radikal ideolojileri savunan partiler, Sünni elitlerin partileri, halk ve orduyu içeriyordu. Darbe sürecinde özellikle Baas ve Komünist Partilerin desteklediği ordu içinde güç kazanmış Dürzi ve Alevi askerler etkin rol oynamıştır(Demirel, 2019: 42).

3.2.4.2.4. Albay Faysal el-Atasi Darbesi

25 Şubat 1954'teki darbe; radikal ideolojileri benimseyen partiler, şehirli Sünni elitlerin partileri, genel halk ve ordu gibi çeşitli grupların birleşimiyle meydana gelmiştir. Bu süreçte ordu içerisindeki Dürzi ve Arap Alevi kökenli askerler önemli bir etkiye sahip olmuşlardır. İsrail'in kuruluşundan rahatsız olan ve Batı karşıtı söylemleri benimseyen gruplar, Baas ve Komünist Partileri destekleyerek bir araya gelmişlerdir. Faysal el-Atasi liderliğindeki darbe, Çiçekli'nin üç yıllık otoriter yönetimine son vermiştir. Vatan Partisi Halk Partisi ve parti bağımsızları ileride yapılacak seçimlere kadar geçici bir hükümet oluşturmak üzere anlaşmışlardır. Yapılan seçimlerde Baas Partisi zafer kazanmış ve koalisyon hükümetine katılmıştır. Baas Partisi'nin Batı'ya karşı olan tavrı, radikal hale gelen milliyetçilerin dikkatini çekmiştir. Ayrıca yapılan bu seçimlerde Batı karşıtı çizgiyi benimseyen Suriye Komünist Partisi de bir milletvekili kazanmıştır(Özkoç, 2008:82).

Suriye'de Çiçekli dönemi sona erdikten sonra partilere getirilen yasaklar kaldırılmış ve üç yıl sonra çok partili siyasi yaşam yeniden canlanmıştır. Seçimlere kadar Halk Partisi, Vatan Partisi ve bağımsız parti üyeleri, ülkeyi yönetecek geçici bir hükümet kurma konusunda anlaşmışlardır. Ancak Meclis Başkanı Mamun Kuzbari, Çiçekli'nin devrilmesinin hemen ardından cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiştir. Kuzbari, Albay Çiçekli ile yakın ilişkileri nedeniyle özellikle Şam'da büyük protestolara yol açmış baskılara dayanamayan Kuzbari, göreve başladıktan sadece iki gün sonra istifa etmiştir. Ardından partiler Haşim el-Ataşi'yi geçici cumhurbaşkanı olarak seçme konusunda anlamışlardır (Demirel, 2019: 42).

Haşim el-Ataşi geçici cumhurbaşkanı olarak göreve başladığında Sabri el Assali de geçici olarak kurulan Suriye hükümetinin başbakanı olarak atanmıştı (Şen,2004:43). İlerleyen süreçte Cumhurbaşkanı Haşim el-Ataşi, Suriye'de demokratik ve adil bir düzenin tesis edileceğini ilan etmiştir. Bunun göstergesi olarak genel seçimlerin tarihini belirlemek üzere tüm partileri bir araya gelmeye davet etmiştir.

Hüsnü el-Zaim'in darbesinin ardından sürgün olan ve Bağımsız Suriye'nin ilk cumhurbaşkanı olarak atanan Şükrü el-Kuvvetli, Çiçekli'nin devrilmesiyle Suriye'ye geri dönmüştü. Siyasi arenada etkili bir güç olan Çiçekli'nin Vatan Partisi seçimlerde yarışacaktı. Baas Partisi, Ekrem Hurani 'nin desteğiyle öğrenciler, entelektüeller ve kırsal bölgelerden gelen ve orduda önemli pozisyonlar kazanan Dürzi, Alevi ve İsmaili askerlerin desteğini almıştır.

1954 ile 1961 yılları arasında Suriye, darbelerden uzak bir dönem geçirmesine rağmen bu zaman zarfında oluşan iç ve dış olaylar, darbe dönemlerinin hatırlanmasına sebep olmuştur. Örneğin 1957'de ordu ülkenin baskın gücü olarak farklı güçleri birbirine karşı kullanmış ve bu sayede denge politikası uygulamıştır. Böylece Suriye ordusunda bulunan Baas ve Nasır yanlıları ile Komünist gruplar, ülkede sabit ve dengeli bir siyasi ortamın sürdürülmesini zorlaştırmıştır. 1 Şubat 1958 tarihinde Baas yanlıları ve Nasır taraftarları, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin (BAC) kurulmasıyla daha da güçlenmiş fakat Cemal Abdünnasır, Suriye üzerinde tam kontrol sağlamıştır. Bu zaman zarfında Abdünnasır tüm siyasi partileri kapatmış ve ülkenin yönetimini Suriye'de şubesi bulunan Nasırcı Ulusal Kuruluş Birliği Şubesi'ne devretmiştir. Bu durum ülkenin orta kesim tüccarları, entelektüelleri ve subayları arasında hoşnutsuzluğa yol açmış ve ülkede 28 Eylül 1961'de bir isyan başlamıştır(Gökmen, 2010: 75).

3.2.4.2.5. Yarbay Abdülkerim Nahlavi Darbesi

Bir zamanlar BAC yönetiminin askeri komuta kademesinde Şam kökenli Sünni subaylar etkiliydi. Ancak 28 Eylül 1961 tarihinde Yarbay Abdülkerim Nahlavi liderliğinde Şam kökenli ve Sünni bir ekip 1958'de kurulan Arap Cumhuriyeti'nin sonunu getiren bir askeri darbe gerçekleştirmiştir. Bu subaylar kamuoyu tarafından “Ayrılıkçılar” olarak tanınacak ve Baas Partisi'nin yönetime hakim olana kadar sürecek olan dönem “Ayrılıkçı Dönem” olarak adlandırılmıştır(Demirel, 2019:59).

Darbe öncesinde Ordu Personel İşleri Başkan Yardımcısı olarak görev alan Nahlavi, bu önemli mevki sayesinde kendine bağlı askerleri üst rütbeye atayarak darbe için gerekli gücü toplamıştır. Darbeyi düzenleyen subaylar, Nasırcı veya Baasçı sosyalizmin aksine Suriye milliyetçiliğini Arap milliyetçiliğinden daha fazla benimsemişlerdi. Bu yüzden Suriye'nin diğer Arap devletleriyle birleşmesine karşı çıkmışlar ve ülkenin bağımsızlığını riske atabilecek herhangi bir siyasi hamleyi engelleyeceklerini ifade etmişlerdir(Demirel, 2019:60). Bunun etkisi olarak darbe sonrasında geçici olarak kurulan Mamun Kuzbari liderliğindeki geçici hükümet ülkenin resmi adı Suriye Arap Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir(Şen, 2004: 116).

Abdülkerim Nahlavi'nin darbesinin ardından ordu, siyasi alanda daha etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak Kuzbari liderliğindeki geçici hükümet istifa etmek zorunda bırakılmıştır. Komünist Parti'ye yönelik baskılar arttırılmış ve partinin seçimlere katılması yasaklanmıştır. Ayrıca yeniden kurulmalarına izin verilmeyen eski partiler isim değiştirerek seçimlere katılmak zorunda bırakılmıştır.

Altı ay önceki darbenin ardından Yarbay Abdülkerim Nahlavi, ikinci bir darbe girişiminde bulunmuştur. Takvimler 28 Mart 1962 tarihini gösterdiğinde 1961 seçimlerinden sonra Cumhurbaşkanı koltuğuna oturan Nazım el-Kudsi tutuklanırken Başbakan olarak seçilen Maruf Davalibi ise görevden alınmıştır. Bu olayların ardından Suriye ordusu içindeki Nasır yanlıları ve Nasır yanlısı olmayan gruplar arasında çekişmeler ortaya çıkmış ve bunun önüne geçebilmek için taraflar 1 Nisan 1962 tarihinde Humus kentinde Askeri Kongre düzenlenmesi konusunda anlaşmışlardır(Van Dam, 2000: 62). Humus' ta toplanan Askeri Kongre'nin aldığı kararla Nahlavi'nin darbesini desteklemeyeceği ilan edilmiş ve Nazım el-Kudsi Suriye cumhurbaşkanlığına tekrar atanmıştır. Darbeci Abdülkerim Nahlavi ve destekçileri ordu gücüyle ülkeden sürülmüşlerdir (Seale, 1988: 70).

3.2.4.2.6. Albay Ziyad Hariri Darbesi

1963 yılının 8 Şubat'ında Irak'ta Baas Partisi tarafından gerçekleştirilen bir darbe sonucunda General Abdülkerim Kasım iktidardan indirilmiş ve yerine General Abülselem Arif atanmıştır. Bu darbe, Ortadoğu'da ilk başarılı Baas darbesi olarak tarihe geçmiştir(Seale, 1986:75). Baas üyeleri tarafından Irak'ta gerçekleşen darbe, Suriye'deki Baasçıların bir ay sonra yapacakları darbeye esin kaynağı olmuştur(Seale, 1986:76). Hafız Esad liderliğindeki Askeri Komite Irak'ta yaşanan darbeyi örnek alarak harekete geçmiştir. Darbe planı, Baasçıların yanı sıra Nasırcılar, bağımsız Suriye milliyetçileri ve ayrılıkçı muhalifleri de içeren geniş bir destek topluluğu bulmuştur(Van Dam, 2000: 63). Hafız Esad, 7 Mart gecesi ordu içindeki destekçilerine darbenin başlatılması talimatını iletmiş darbe planı Baas Partisi'ne yakın Hama doğumlu Sünni Albay Ziyad Hariri'nin adı altında yürütülmüştür(Demirel, 2019: 65).

8 Mart 1963 tarihi Suriye siyasi tarihinde bir dönüm noktası olarak kaydedilmiş ve Ortadoğu'da bir ay içinde gerçekleşen ikinci Baas darbesi olmuştur(Flaut, 2017: 195). Ortadoğu siyasetinde merkezi bir rol oynayan Suriye ve Irak'ta bu tarihten itibaren Baas Partisi'nin hakimiyeti hissedilmeye başlanmıştır. Ancak Suriye'deki Baas Partisi geniş çapta toplumsal bir destekten yoksun olması kendi başına bir darbe gerçekleştirme kapasitesine ulaştıramamıştır. Bu yüzden Baas Partisi'nin gerçekleştirdiği darbeyi çoğunlukla Baas taraftarı olan Mısır'ın birleşmesini isteyen Nasırcı askerler, Askeri Komite ve bağımsız Arap milliyetçilerinin desteğiyle başarıya ulaştırabilmiştir. Bu durum ayrılıkçı rejim muhaliflerinin bir tür koalisyon darbesi olarak adlandırılmasına yol açmıştır. Darbe sonrasında Baas Partisi kamuoyu önünde profilini düşük tutmaya çalışmış ve ilk açıklamalarda ne Baas Partisi adı ne de sosyalizm terimi kullanılmıştır(Özkoç, 2008:116). Baas Partisi içindeki bölünmeler ve darbeyi destekleyen gruplarla uzun vadeli bir ittifak kurma ihtimalinin düşük olması Suriye'nin 8 Mart darbesi sonrası istikrar kazanmasının zor olduğunu göstermiştir(Demirel, 2019:65).

8 Mart 1963'teki darbe, Irak'taki darbenin aksine kan dökülmeden gerçekleşmiştir(Şen,2004 :6). Darbe yapanlar önce ülkenin stratejik askeri noktalarını ele geçirerek kendi hayatlarını güvence altına almayı amaçlamışlardır(Özkoç, 2008: 76). Kritik askeri noktaların kontrolünü ele geçiren darbeciler, kamu kurumları ve iletişim daireleri de kontrol altına almışlardır. Daha sonra Cumhurbaşkanı koltuğunda oturan Nazım el-Kudsi ile Genelkurmay Başkanı Zahr el-Din ve diğer ayrılıkçı liderler tutuklanmıştır. Bu dönemde Başbakanlık görevini üstlenen Halid el-Azm, Türkiye'nin Şam büyükelçiliğine sığınmak zorunda kalmıştır (Soyalan,2018: 75).

Bu darbe Osmanlı İmparatorluğu döneminden bu yana siyasi ve sosyoekonomik yaşamı yönlendiren şehirli Sünni elitlerin iktidarını kalıcı olarak sona erdirmiştir. Baas Partisi'nin temel hedefi Sünni elitlerin siyasi ve ekonomik gücünü tamamen ortadan kaldırmaktı. Bu amaç doğrultusunda bağımsız milliyetçileri ortadan kaldırma çabalarına hızla girişen parti, 13 Mayıs'ta oluşturulan yeni hükümette bağımsızları temsil etmesi için Ziyad Hariri'yi savunma bakanı olarak atamıştır(Demirel, 2019: 68). Ziyad Hariri, Baas Partisi'nin toprak reformu girişimlerine ve Nasırcı subayların ordudan uzaklaştırılmasına muhalefet etmiş(Şen, 2004: 16) bunun yanında 23 Haziran 1963'te Cezayir'de bulunduğu sırada Hariri'ye bağlı yirmi beş personelin görev yerleri değiştirilmiştir. Bu yaşananlardan sonra Washington'da ataşelik pozisyonu teklif edilen Hariri bu görevi reddederek emekliliğini talep etmiştir. Baas Partisi ile ilişkileri ters düşen Albay Hariri, daha sonra sert bir Baascı karşıtı haline gelmiş ve emeklilik sonrası Fransa'ya yerleşmiştir(Demirel, 2019: 69).

3.2.4.2.7. General Salah Cedid Darbesi

1966 yılının 23 Şubat'ında, Salah Cedid liderliğindeki çoğunluğu Alevi ve Dürzi askerlerden oluşan bir grup mevcut iktidarı devirme planıyla harekete geçmiştir. Fakat mevcut iktidar darbeye karşı gelmeyi seçmiştir. Böylece darbe süreci içerisinde çatışmalar artmış ve ülkenin büyük şehirlerine yayılmıştır(Seale, 1986: 102). Salah Cedid

liderliğinde planlanan darbe, Suriye’de daha önce gerçekleşmiş darbeler arasında en kanlısı olarak tarihe geçmiştir(Collelo,1988: 37). Şiddetli çatışmalar darbeci askerler lehine sonuçlanmış ve kısa süre sonra Neo-Baasçıların darbe zaferi Suriye’deki gazete, radyo gibi yayın organları aracılığıyla kamuoyuna ilan edilmiştir. Darbe başladığı andan itibaren başkent Şam dışında görev yapan Sünni askerler darbeye direnmeye çalışsalar da başarılı olamamışlardır(Seale, 1986: 103).

Darbe sonrası yeni kurulacak olan hükümette Baas Partisi’nin daha önceki hükümetlerde görev alan yöneticilerinden hiçbirine görev verilmemiştir. Suriye’nin toplumsal fay hatları göz önüne alındığında yeni hükümetin kuruluş aşamasında dikkatli bir şekilde yöneticiler seçilmiş yeni yönetimde Sünni nüfusa da yer verilmesi planlanmıştır. Devlet başkanlığına Sünni bir isim olan Nurettin el-Ataşı’nın atanması halkın çoğunluğun oluşturan Sünnilerin tepkisini çekmemek amacıyla yapılmıştır(Demirel, 2019:80).

Baas Partisi, yeni rejimin meşruluğunu sağlamak ve Arap dünyasında bu rejimi kabul ettirmek amacıyla İsrail karşıtlığını vurgulamış ve bu nedenle El Fetih örgütünü desteklemiştir(Şen,2004: 40). El Fetih örgütünün Yaser Arafat liderliğindeki desteği, İsrail ile Suriye arasında bir savaş olasılığını gündeme getirmiştir. Bu olay, Arap dünyasında liderlik için yarışan Neo-Baasçılar ile Cemal Abdül Nasır arasında bir yakınlaşma yolunu açmıştır. Aslına bakılırsa Suriye ve Mısır’ın yakınlaşması 1966 yılına kadar uzanmaktadır. Bu yılda iki devlet karşılıklı savunma antlaşması imzalamıştır(Kemiksiz, 2019: 1). Suriye ve Mısır hükümetlerinin bu denli yakınlaşması ortak düşman olan İsrail’e savaş ilan etmelerine sebep olmuştur. Daha sonra yapılan ikili görüşmeler neticesinde Suriye ile Mısır’ın ortaklığına Ürdün de eklenmiştir(Demirel, 2019: 83).

Eylül 1970’te Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır’ın vefatı, Hafız Esad’ın Salah Cedid’i devirerek iktidarı ele geçirmesinin önündeki son engeli kaldırmıştır. Fakat

Hafız Esad, 12 Kasım 1970'te düzenlenecek olan BP'nin olağanüstü kongresinde alınacak kararları beklemeye karar vermiştir. Bu kongre sırasında parti içindeki sivil kanat, Salah Cedit'e desteklerini açıklarken askeri kanat ise Esad'ın yanında yer almıştır(Demirel, 2019: 86). Kongrenin ardından Cedit; Esad ve yardımcısını görevden almayı denemiştir. Bu yaşananlar sonrasında Esad, Cedit hükümetinin üyelerini ve Baas'ın yöneticilerini tutuklatmış ve yönetimi ele geçirmiştir(Collelo,1988: 40).

3.2.4.2.8. Hafız Esad Darbesi

Suriye'de Hafız Esad önderliğindeki darbe Suriye tarihinin son askeri darbesidir. Darbenin gerçekleştiği süre boyunca Suriye medyası darbe hakkında hiçbir bilgi yayınlamamıştır. Ancak 16 Kasım'da Libya lideri Muammer Kaddafi'nin Suriye'ye varışı ve Hafız Esad tarafından karşılanması sonrasında darbenin gerçekleştiği yönünde haberler yayınlanmaya başlanmıştır(Özkoç,2008: 156). Darbenin üç günlük sürecinde ordu içerisinde azınlıkta olan Esad muhalifleri görevlerinden alınmış aynı zamanda Baas Partisi'nin sivil kanadının çoğunluğunu Esad muhaliflerinin oluşturduğu bir grup büyük ölçüde tasfiye edilmiştir. Darbe kan dökülmeden gerçekleşmiş ve sonrasında Salah Cedit ve yanlıları tutuklanmıştır. Hayatının sonuna kadar hapis yatan General Cedit 1993 yılında hapisanede ölmüştür(Soyalan, 2018: 102).

Esad'ın darbeyi kazanmasındaki en belirleyici faktör; kendisine derin bir sadakatle bağlı olan Alevi topluluğu, aile bireyleri ve aynı aşiretten olan kişileri stratejik mevkilere yerleştirmiş olmasıydı. Hafız Esad'a yakın olan kişilerin ordu ve siyasi kurumlar içerisinde önemli pozisyonlara atanması darbenin ardından da sürdürülmüştür. Son darbe sivil ve askeri yapı arasındaki ayrımı kaldırmış böylece ordunun siyaset üzerindeki egemenliğini zirveye taşınmıştır. Darbe sonrasında Esad'ın iktidarını sonlandırabilecek bir rakip bulunmadığı için Suriye'yi uzun yıllar boyunca yönetme imkanı bulmuştur(Demirtaş, 2014: 162).

3.2.4.3.Hafız Esad Yönetimindeki Suriye

70 yıllık Bağımsız Suriye tarihinde 1970-2000 yılları arasında Esad hanedanının yönetimi söz konusudur(Dağ, 2013: 34). Suriye’de Hafız Esad’ın Kasım 1970’te kan dökülmeden gerçekleştirdiği darbe, alışılmışın dışında bir durum yaratmamıştır. Aksine Bağımsız Suriye’nin kuruluşundan bu yana ülkede kanlı ve kansız darbeler peş peşe yaşanmıştı. Suriye’de durum o kadar alışılmış hale gelmişti ki askeri darbeler artık “normal” kabul ediliyordu. Bu nedenle Hafız Esad’ın gerçekleştirdiği darbenin de diğerleri gibi olacağına dair kuşku duyulmamıştır. Ancak Esad’ın “Düzeltilme Hareketi (El Hareka El Tashihiyya)” adını verdiği bu darbenin, 30 yıl sürecek bir “göreceli istikrar dönemi “nin başlangıcı olabileceği kimse tarafından tahmin edilmemiştir. Beklenmedik bir şekilde Esad iktidarı ele geçirdi ve geniş çaplı “rejim/sistem” düzenlemelerine girişmiştir. Bu hamle, ülkedeki darbe dönemine son vererek Suriye’yi yeni bir aşamaya taşıdı. 60’lı yıllarda benimsenen kolektif liderlik ilkesi tamamen Esad’ın şekillendirdiği bir “başkanlık monarşisi” ile değişmiştir(Hinnebusch, 1990:145). Bu “başkanlık monarşisi,” 1973’te kabul edilen kalıcı Anayasa ile resmiyet kazandı ve Esad’ın ölümüne kadar 30 yıl boyunca devam etmiştir (Vurmay, 2011: 65).

1972’de Hafız Esad, iktidarını sağlamlaştırmak ve kişisel hükümet sistemini inşa etmek için adımlar atmaya başlamıştır. Esad, “Parti (Baas) - Ordu - İstihbarat (Muhaberat)” gibi sistemin temel taşlarını dikkatlice yerleştirmeye çalışmıştır(Vurmay, 2011: 67). Ordunun Esad’ın iktidarına yönelik en büyük potansiyel tehdit olduğunun farkındaydı ve neredeyse tamamen kontrol altına almıştı. Stratejik noktalara uygun isimler atayarak bu kontrolü sağladı. Ayrıca, partide ve orduda belirgin bir şekilde hissedilen mezhepçiliği dengelemek için toplumun farklı kesimlerinden önemli figürleri göreve getirmiştir(Vurmay, 2011: 67).

Hafız Esad döneminde ulus inşası sürecinde uygulanan politikalar, Esad’ın doğrudan ya da resmi tarih çalışmaları sırasında birkaç ülkeye karşı düşmanlık

beslemesiyle şekillenmiştir. Bu ülkeler arasında en önemlisi Türkiye olmuştur. Özellikle Hatay Sorunu ve su paylaşımı anlaşmazlıkları nedeniyle. Esad yönetimi, Türkiye ile ilişkilerini çatışma noktasına getirmeyi amaçlayarak son derece problemli bir seviyede tutmuştur. Hatay Sorunu bu gerilimin temel nedeniydi. Uzun yıllar boyunca Türklerle birlikte yaşayan Esad, halkın önünde sık sık Türkiye'ye karşı katı bir tavır sergilemiş ve sert ifadeler kullanmıştır. Esad, her fırsatta Hatay'ın geri alınacağını vurgulayarak Türkiye karşıtlığını ulus inşa sürecinde de sistematik bir şekilde uygulamıştır. Halk, Esad yönetimi altında Türkiye'den gelebilecek tehdit algısıyla yaşamış ve "güçlü liderlerine" minnettarlık duymaları teşvik edilmiştir(Vurmay, 2011: 97).

Hafız Esad döneminde, Türkiye'ye yönelik eleştirilerde sıkça vurgulanan bir başka sorun su meselesiydi. Türkiye'nin paylaşılan nehirler üzerindeki politikaları, Suriye ile arasındaki uzun süreli anlaşmazlıkları Esad yönetimi altında doruğa taşıdı. Esad, Türkiye'nin kasıtlı olarak Suriye halkını susuz bırakmaya çalıştığını sürekli ifade etmiş ve bu iddiayı broşürler, radyo programları ve televizyon yapımları aracılığıyla kamuoyuna yansıtmaya çalışmıştır. Suriye halkı, Esad yönetimi altında Türkiye'yi bir tehdit olarak görmüş ve Esad'ın Türkiye politikalarını, istemese de desteklemiştir. Örneğin, Suriye uzun yıllar boyunca PKK terör örgütüne ev sahipliği yapmıştır. Örgütün lideri Abdullah Öcalan, 1998 yılına kadar Suriye'nin başkenti Şam'da Esad'ın himayesinde yaşamıştır. Suriye halkı bu durumu genellikle sorgulamamış ve güvenlik nedenleriyle kabul etmiştir (Vurmay, 2011: 98).

3.2.4.4. Beşşar Esad Yönetimindeki Suriye

Ortadoğu'da ün kazanmış ve Suriye'nin siyasi arenasında uzun yıllar etkili olmuş olan devlet başkanı Hafız Esad, 10 Haziran 2000 tarihinde geçirdiği bir kalp krizi sonucunda yaşamını yitirmiştir (Peterson, 2000: 116). Hafız Esad'ın ölümünün ardından Suriye Meclisi ve sosyalist Baas Partisi, Beşşar Esad'ın başkanlığa geçişini engelleyen yasal engelleri hızla kaldırmıştır. Suriye Anayasası'ndaki yaş sınırını düşürerek Beşşar'ı

babasının yerine aday olarak göstermişlerdir. Aynı gün içinde Beşşar'ın askeri rütbesi yükseltilmiş ve Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin komutanı olarak atanmıştır. Böylece Beşşar'ın devlet başkanı olmasının önündeki tüm hukuki engeller ortadan kaldırılmıştır(Atlıoğlu, 2006:30). 10 Temmuz 2000'de gerçekleştirilen referandum sonucunda Suriye'nin devlet başkanı olarak seçilen Beşşar Esad, babasından kalan ve sorunsuz devraldığı siyasi mirası hem iç hem de dış politikada güçlendirerek Suriye'nin iç siyasetinde olası bir iktidar kavgasının önüne geçmiştir.

Oğul Esad iktidarının ilk dönemlerinde toplumun onayını ve meşruiyetini kazanmak için özgürlükçü, serbest piyasa destekçisi ve demokratik bir profil oluşturmuştur. Bu süre zarfında birçok politik mahkum serbest bırakılmış ve devlet denetiminde demokratik toplantılar ve gösterilere belirli şartlar altında izin verilmiştir. Bu eylemler Beşşar Esad 'ın iktidarının ilk yılında dış politika alanında gereken siyasi onayı elde etmesine yardımcı olmuştur(BBC,2001). Beşşar'ın iktidara geldiğinde ilk yaptığı eylemlerden biri sıkıyönetimi sonlandırma çabası olmuştur. Hafız Esad'ın 1970'te iktidara gelmesinden bu yana Suriye İstihbarat Teşkilatı (Muhaberat) ve Siyasi Şube (Emnisiyasi) sıkıyönetim yasalarını kullanarak halk üzerinde yoğun bir baskı oluşturmuştu. Beşşar'ın bu 30 yıllık yasayı kaldırmaya çalışması halkın ona olan sempatisini artırmıştır(Haddad, 2005: 4-13). Ancak bu imaj oluşturma çabalarının köklü bir değişiklik getirmediği Arap Baharı sürecinde daha net bir şekilde anlaşılmış ve halk 10 yıldır yavaş ilerleyen reform sürecine karşı çıkmıştır.

Suriye'nin yeni lideri Beşşar Esad'ın ilk büyük dış politika sınavı 18 Mart 2003 yılında başlayan Irak Savaşı olmuştur. ABD ve İngiltere'nin başlattığı işgale karşı çıkma girişimleri Arap ülkeleri arasında yapılan diplomatik manevralar ve kendilerinin de benzer bir durumla karşı karşıya kalabileceği endişeleriyle şekillenmiştir. Beşşar Esad Suriye'nin radikal bir ülke olarak algılanmasının aksine dengeli ve ölçülü bir tutum sergilemiştir (Dağ, 2013: 54). ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi(BOP) kapsamında

başlattığı siyasi, ekonomik, toplumsal ve askeri dönüşüm operasyonunun hedef ülkelerinden biri olan Suriye, tek başına bu süreçle başa çıkamayacağını biliyordu. Bunun için alternatif aktörleri devreye sokarak bu zorlu dönemi atlarmaya çalışmıştır. Türkiye, İran, Rusya ve Fransa gibi Arap dışı ülkelerle yakınlaşma hamleleri yaparken aynı zamanda Mısır ve Suudi Arabistan gibi Arap dünyasının önemli ülkeleriyle iş birliği platformlarında fırtınaya karşı hazırlıklarını sürdürmüştür. Suriye bu ülkelerden beklediği desteği aldıkça ve güç dengelerini başarıyla kullanmaya devam ettiği sürece ABD-İsrail ikilisinin taktiklerinden kurtulmayı ummuştur.

PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'den sınır dışı edilmesinin ve Türkiye ile güvenlik komitesi oluşturulmasının ardından Ankara ile Şam arasındaki ilişkiler yumuşama sürecine girmiştir. Bu süreç, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Hafız Esad'ın cenaze törenine katılmasıyla normalleşme yolunda ilerlemeye devam etmiştir. Ardından Suriye Başkan Yardımcısı Abdülhalim Haddam'ın Ankara'ya gerçekleştirdiği başarılı ziyaret, iki ülkenin ilişkilerini daha da olumlu bir yöne taşımıştır. Hafız Esad'ın vefatı sonrası Suriye'de beklenen ciddi iç karışıklıkların yaşanmaması Türkiye'de memnuniyetle karşılanmış ve Beşşar Esad'ın devlet başkanı olarak göreve başlaması, geleneksel politikaların yeniden gözden geçirilmesi için önemli bir fırsat olarak değerlendirilmiştir(Dağ, 2013: 61).

İki ülke arasındaki ilişkilerde bahar esintileri yaratan en kritik olay 2004 yılında Suriye Cumhurbaşkanı Beşşar Esad'ın Türkiye'ye gerçekleştirdiği resmi ziyaret oldu. Bu 1946'dan bu yana bir Suriye liderinin Türkiye'ye ilk ziyaretiydi ve iki ülke arasındaki ilişkilerin yanı sıra bölgesel denge açısından da yeni bir çağın başlangıcı olarak kabul edildi. Tarihsel perspektiften Türkiye-Suriye ilişkilerine bakıldığında Hatay'ın durumu ve su meselesi gibi ilişkilerdeki ana engeller neredeyse tamamen çözüme kavuşturuldu(Dağ, 2013: 65). Su sorunu hakkında Esad'ın yaptığı açıklama iki taraf arasındaki ilişkilerde dönüm noktası oldu: *“Ben şahsen bu tür sorunların çözümünün her*

zaman uluslararası hukukla sağlanacağına inanmıyorum. Hukuki yöntemler bazen çözümden ziyade sorunları da beraberinde getirebilir. Bu yüzden Türk dostlarımızla bu konuda doğrudan diyalog kurmayı tercih ediyorum. Bu diyalog sevgi, dostluk ve karşılıklı çıkarların gözetilmesi prensibi üzerine kurulu olduğu sürece ve Türkiye'nin bu konuda atacağı adımlarla geliştiği sürece Suriye'nin su ihtiyaçları karşılanacak ve böylece su sorunu gündemimizden çıkacak.” Hatay konusunda ise Esad şunları belirtti: “Bu konunun çözümü için zaman gereklidir ancak bu çözülemeyeceği anlamına gelmez. Dikkat ederseniz biz hiçbir zaman Hatay'ın Suriye toprağı olduğunu ve bunun için Türkiye ile savaşağımızı iddia etmedik. Bu sorunun en iyi çözümü şu an için kenara konulmasıdır. İkinci olarak mevcut ilişkilerimizi öylesine iç içe geçirmeliyiz ki sorunun çözümü için adımlar daha kolay atılabilsin. Üçüncü olarak ilişkiler bu seviyeye ulaştığında mevcut sınırların ötesinde daha güçlü bir bağ oluşacaktır. O zaman bu sorun daha kolay ve doğal bir şekilde çözülecektir. Ancak, bu sorunun çözümü sonuçta hükümetler arasında gerçekleşecektir. Unutulmamalıdır ki şu anda Suriye ve Türkiye arasında büyük bir karşılıklı güven oluşmuştur ve bizim görevimiz bu güveni sürekli pekiştirmektir.” (Yenişafak,2004). Bu ifadelerle Hatay'ın durumu ve su meselesi gibi iki konunun artık iki taraf arasında gerginlik yaratmayacağı ve gündemden kaldırıldığı açıklanmış oldu.

3.2.4.5. Arap Baharı ile Birlikte Suriye İç Savaşı

2010 yılında Tunus'taki bir genç seyyar satıcının kendini ateşe vermesiyle tetiklenen öfke dalgası Ortadoğu'nun genelinde kontrol edilemeyen bir sürecin fitilini ateşledi. Kısa sürede bölge genelinde derin ve hızlı değişimler meydana geldi ki uzun yıllardır diktatörlük yönetimindeki Suriye'nin bu değişim rüzgarına karşı koyması beklenemezdi. Gerçekten de Ortadoğu'yu sarsan bu toplumsal öfke dalgası 2011 yılının mart ayı itibarıyla Esad yönetimindeki bağımsız Suriye 'de de kendisini gösterdi(Dağ, 2013: 86). Mart ayının başlarında güvenlik güçlerinin şiddetli müdahalesiyle sonlandırılmak istenilen gösteriler ülkede artan ölüm sayılarıyla sonuçlanan bir iç savaşı

ortaya çıkardı. Suriye’deki bu durumlar Tunus ve Mısır’da halkı topluca sokaklara döken hareketlerin tersine nispeten sönük bir şekilde ortaya çıktı. Sürecin Suriye ayağını oluşturan ilk olay Deraa şehrinde duvarlara yazı yazdıkları için gözaltına alınan iki gencin işkencelere maruz kalması sonucu meydana geldi. Ağır işkence gören gençlerin aşiret üyeleri tarafından serbest bırakılmaları talebiyle yapılan protestolar şehirdeki tansiyonu yükseltti. Hükümetin sokaklardaki insanlara karşı takındığı katı tutum daha da büyük bir öfkeyi tetikledi bunun sonucunda ilk etapta yerel olarak sınırlı kalan bu küçük çaplı gösteriler her geçen gün daha da güçlenerek devam etti. Gösteriler Suriye’nin diğer şehirlerine sıçrayarak şiddetini arttırıyordu(Dağ, 2013: 86 - 87).

15 Mart 2011’de Şam’da başlayan ilk ciddi gösteriler yaşanan üzücü olaylara karşı düzenlenmiş ve ‘Öfke Günü’ olarak anılmıştı. Bu gösterinin şiddet kullanılarak engellenmesi üzerine 17 Mart’ta insanlar tüm şehirlerde küçük gruplar oluşturarak sokaklara çıktılar. 20 Mart’tan sonra ise çatışmalar başladı ve Şam’daki Ömeri Camii’ni basmaya çalışan silahlı kuvvetler ile halk arasındaki çatışmalarda ilk defa kan döküldü ve 9 kişi yaşamını yitirdi. 24 Mart’ta 20.000’den fazla kişinin katılımıyla gerçekleşen gösterilerde hükümet eleştirilirken bir ay içerisinde ölenlerin sayısı 50’yi geçti. Bu durum diğer ülkelerdeki gibi muhalefetin destekçi tabanının genişlemesine ve olayların ülke geneline yayılmasına yol açtı. Böylece Müslüman Kardeşler gibi geleneksel muhalefet yapıları, Kürt etnik toplulukları, ülke genelinde yayılmış Marksist fraksiyonlar, uzun süredir baskı altında olan Nasırist gruplar ve aile içi muhalifler aynı anda eyleme geçerek Suriye’de dönüşü olmayan yeni bir evrenin kapılarını aralayarak uzun yıllar sürecektir bir iç savaşın paydaşları haline geldiler. Her gün insanların hayatını kaybettiği bu dönemde Suriye ordusundan kopmalar başladı. Binlerce asker halka karşı savaşma emrine karşı çıkarak Temmuz 2011’de “Özgür Suriye Ordusu” adı altında rejime karşı silahlı mücadeleye başlayacaklardı(Dağ, 2013:87).

3.3.Suriye İç Savaşını Fırsat Bilen ve Türkiye'nin Toprak Bütünlüğünü Tehdit Eden Terör Örgütleri

3.3.1. Demokratik Birlik Partisi (PYD)

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmesi Kuzey Irak'ta siyasi değişikliklere yol açmış ve bu durum Suriye'nin kuzeyindeki Kürt nüfuslu bölgelerde de etkisini göstermiştir. Bu süreçte Suriyeli Kürtler Baas Rejimi 'nin otoriter yönetimine karşı ilk kez siyasi hareketlerde bulunmaya itmiş ve Kuzey Irak'taki Kürtlerle politik anlamda yakınlaşmalarına sebep olmuştur. Suriye Kürtleri Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin Başkanı Mesud Barzani ile ilişkilerini güçlendirirken bu durum PKK'nın Suriye'deki planlarına zarar vermiş ve örgütün faaliyetlerini hızlandırıp daha sistemli bir yapıya kavuşturmak amacıyla PYD'yi oluşturmaya neden olmuştur(Caves, 2012: 1). Bu bağlamda Fuat Ömer'in liderliğindeki Demokratik Birlik Partisi (PYD) 2003 yılında Suriye'deki PKK mensupları tarafından kurulmuş bir terör örgütüdür(Ertuğrul, 2014: 77).

Kuruluş zamanının Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin doruk noktasına rastlaması hükümetin parti faaliyetlerine sınırlamalar getirmesine ve pek çok parti mensubunun ya hapse atılmasına ya da sürgüne gönderilmesine yol açmıştır. Fakat Arap Baharı'nın Suriye'de etkisini göstermeye başlamasıyla bölgedeki stratejik ortaklıklar ve derin kök salmış ittifaklar hızla değişime uğramış adeta eski durumlarına geri dönmüştür. Esad Hükümeti'nin strateji değişikliğine gitmesi sonucunda PYD üyelerinin hepsi serbest bırakılmış ve Suriye'nin kuzeyinde Kürt nüfusunun yoğun olduğu şehirlerin idaresi partiye bırakılmıştır. Kuruluşunun ilk yıllarında pasif bir tutum sergileyen parti 2011'de hükümetle geliştirdiği yeni ilişkiler ve oluşturduğu yeni vizyon sayesinde asıl yükselişini yaşamıştır. Türkiye'nin bu dönemde hükümete karşı silahlı direniş gösteren Arap muhaliflere uluslararası ve bölgesel düzeyde aktif destek sağlaması hükümetin Türkiye sınırında PYD'yi tampon bölge olarak yerleştirme planını hayata geçirmesindeki en önemli etken olmuştur(Ertuğrul, 2014: 77- 78). Özellikle Temmuz 2012'de Şam'da

meydana gelen ve hükümetin dört üst düzey yetkilisinin ölümüne neden olan bombalı saldırının(Hürriyet,2018) ardından hükümetin Kürtlerin yaşadığı bölgelerin idaresini PYD'ye devretmesi dikkate değer bir gelişme olarak öne çıkmıştır.

2003 yılında temelleri atılan ve kurumsal yapısını henüz tam anlamıyla oluşturamamış olan PYD Arap Baharı'nın getirdiği tarihi dönemeçte Suriye'de en etkin güçlerden birine dönüşme fırsatını yakalamıştır. PYD'nin 2011 yılında resmen duyurduğu silahlı kolu Halk Koruma Birlikleri (YPG) 'nin desteğiyle aynı zamanda hükümetin bölgeden bilinçli bir şekilde çekilmesi sonucunda Afrin, Kobani, Serê Kaniyê, Dêrik ve Ras al-Ayn gibi Kürt nüfusunun yoğun olduğu şehirlerde yönetimi üstlenmiştir. Hükümet PYD'yi kullanarak bir yandan Türkiye'ye karşı bir misilleme olarak Arap muhaliflere verdiği desteği dengelemeye çalışırken diğer yandan da Arap Baharı sürecinin ardından olası bir bölünme senaryosuna karşı Akdeniz kıyısında planladığı Alevi devletin altyapısını güçlendirmeye çalışmaktadır(Ertuğrul, 2014: 81).

Arap Baharı'nın yol açtığı sosyal dinamiklerin Suriye'de etkili olmaya başlamasıyla birlikte PYD hükümetle paylaştığı ortak çıkarlar ve Türkiye'yi ortak düşman olarak görmeleri çerçevesinde aşağıdaki temel politikaları benimsemeye başlamıştır:

1. Hükümet değişikliği gerçekleşmeden Kürt bölgelerinde demokratik özerk yapılar kurma amacı gütmek
2. Suriye'ye yönelik dış müdahale Türkiye'nin bu ülkedeki etkinliğini artıracığından ve Müslüman Kardeşler 'in güçlenmesine yol açacağından bu müdahalelere karşı çıkmaktadır(Erkmen, 2012: 25).

3.3.2. Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)

2002 yılında başlayan ABD'nin Irak işgali, 2011 yılında Obama yönetiminin ABD askerlerinin Irak'tan çekileceğini duyurmasıyla son bulmuştur. ABD'nin çekilmesi ve Irak Başbakanı Nuri El-Maliki'nin Sünnilere ve diğer etnik-dini gruplara karşı

uyguladığı dışlayıcı politikalar Irak'ta büyük bir otorite boşluğunun oluşmasına neden oldu. Bu boşluktan yararlanan Ebu Bekir el-Bağdadi, Zerkavi'nin ölümünün ardından örgüt lideri olarak 2013 Nisan'ında Suriye'deki el-Kaide bağlantılı Nusra Cephesi ile birleşerek örgütün adını “Irak-Şam İslam Devleti” (İŞİD) olarak değiştirdiğini ilan etti (Özalp, 2016: 135). Dünya İŞİD'i ilk kez 10 Haziran 2014'te Irak'ın Musul şehrini birkaç saat içinde hızlıca ve sessizce ele geçirmesiyle tanımıştır(Özalp, 2018: 173).

“Ad-Davla Al-Islāmiyya fī al-'Irāq wa-sh-Shām” Arapça ismiyle ve İŞİD (Irak Şam İslam Devleti) Türkçe kısaltmasıyla tanınan “İslam Devleti” (İD) kuruluşundan itibaren çeşitli adlarla anılagelmiştir(Abubaker, 2018: 38). Başlangıçta 1999 yılında “Cemaat el-Tevhid vel-Cihat” (Tevhid ve Cihat Örgütü) ismiyle Ebu Musab Zerkavi tarafından İran sınırına yakın bir yerde kurulan örgüt 2004 yılında El Kaide'ye bağlılığını ilan etmiş ve “Tanzim Kaidat el-Cihat fī Bilad el-Rafıdayn” yani “İki Nehir Topraklarındaki el Kaide” (Irak el Kaidesi) olarak bilinmeye başlamıştır (Şenol ve Erdem,2016:193). 2006 Ocak ayında ideolojik olarak benzer birkaç radikal İslami grupla birleşerek “Mücahidin Şûra Konseyi” adını almıştır. Aynı yılın Ekim ayında ise “Irak İslam Devleti” (İİD) adını kullanmaya başlamıştır (Oosterveld ve Bloem, 2016: 8).

Ebu Musab Zerkavi 'nin 2006'da ölümünün ardından örgütün liderliğine geçen isimlerin ardı ardına öldürülmesi sonucunda İŞİD'in liderliğine Ebu Bekir el Bağdadi getirilmiştir. Fakat 2019 yılında Ebu Bekir el Bağdadi'nin ABD askerleri tarafından Suriye'de öldürülmesiyle birlikte örgütün yeni lideri Ebu Hafs el-Haşimi el-Kureyşi olmuştur (Varlı ve Uğur, 2016: 9-10).

Tablo 2: IŞİD Terör Örgütünün Adının Değişim Süreci ve Aktif Olduğu Dönemler

TARİH	ÖRGÜTÜN ADI	YÖNETİCİSİ	BAĞLI OLDUĞU ÖRGÜT	BULUNDUĞU ÜLKE
1999	Cemaat el Tevhid vel Cihad	Ebu Musab Ez Zerkavi	El Kaide	Afganistan-Irak
Ekim 2004	Tanzim Kaidat el cihat fi Bilad el Rafidayn	Ebu Musab Ez Zerkavi	El Kaide	Irak
Ocak 2006	Mücahidin Şura Konseyi	Ebu Musab Ez Zerkavi	El Kaide	Irak
Haziran 2006	Mücahidin Şura Konseyi	Ebu Musab Ez Zerkavi	El Kaide	Irak
Ekim 2006	Irak Sözde İslam Devleti	Ebu Hamza el Muhacir Ebu Ömer El Bağdadi	El Kaide	Irak
2010	Irak Sözde İslam Devleti	Ebubekir el Bağdadi	El Kaide	Irak
2013	Irak ve Şam Sözde İslam Devleti	Ebubekir el Bağdadi	-	Irak ve Suriye
Temmuz 2014	Sözde İslam Devleti	Ebubekir el Bağdadi	-	Irak ve Suriye
Ekim 2019	Sözde İslam Devleti	Ebu Hafs el-Haşimi el-Kureyşi	-	Irak ve Suriye

Kaynak: (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2017: 8)

IŞİD terör örgütü Suriye’de etkinlik göstermeye başladığı zaman olan 2013 Nisan’ında adını günümüzde genel olarak bilinen ‘Irak ve Şam İslam Devleti’ (IŞİD) olarak değiştirme kararı almıştır. Bunun yanında IŞİD’in Arapça isminin kısaltması ise (DAEŞ)’tir (Güller, 2014 :114). Öte yandan IŞİD, Irak’ın ikinci en büyük şehri Musul’u ele geçirdikten sonra 29 Haziran 2014 tarihinde Ebu Bekir el-Bağdadi adına hutbe okuyan Şeyh Mücahit Ebu Muhammed el Adnani’nin Hilafet’i ilan etmesiyle örgütün adını ‘İslam Devleti’ (Islamic State) olarak değiştirmiştir(BBC,2016). Bu olayla birlikte örgütün adı 'Irak ve Şam İslam Devleti'nden 'İslam Devleti'ne geri dönüş yapmıştır(Abubaker, 2018: 39).

IŞİD 2011 yılında Suriye’de hissedilmeye başlayan Arap Baharı’nın etkileri ile hiç beklemediği bir avantajı elde etmiş oldu(Bozan, 2016: 10). Bu iç savaş IŞİD’in Irak’ta kurmayı amaçladığı İslam Devleti’nin Suriye’yi de kapsamı açısından büyük bir fırsattı. Oğul Esad’a Suriye halkı tarafından isyanlar başlayınca dönemin IŞİD lideri Ebu Bekir el Bağdadi, 2011 yılı Temmuz-Ağustos aylarında IŞİD’in cephe kolunu düzenlemek amacıyla örgütün Musul sorumlusu Ebu Muhammed el Colani ile 8 kişilik bir grubu Suriye’ye gönderdi. Bu grup daha sonra Suriye’de Nusra Cephesini (Cephet en-Nusra) oluşturmuşlardır(Taştekin, 2016: 172). Bu dönemde El Kaide ile olan bağıni koparan IŞİD, Suriye’de kısa bir zaman dilimi içinde gerçekleştirdiği büyük ölçekli eylemlerle Esad rejimine karşı önemli bir direnç sergilemiştir (Demirci, 2017: 3).

Suriye’de patlak veren iç savaş IŞİD’in ülkede aşağıda sıralanan bazı yönlerden genişlemesine ve güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Bunlar:

1. Suriye’de iç savaşın başlamasıyla ülke, ciddi siyasi ve güvenlik boşluklarına sürüklenmiştir. Bu durum IŞİD’in Suriye’yi de kapsayacak şekilde planladıkları İslami devletin sınırlarını genişletme fikrini güçlendirmiştir(Karaçuka & Çelik, 2017, s.31).
2. Beşar Esat’ın, Suriye’deki halk gösterilerini bastırmak için şiddet ve askeri güç kullanması IŞİD’in "Ehl-i Sünni'lere destek" bahanesiyle faaliyet alanını Suriye’ye kadar genişletmesine olanak sağlamıştır(Stanford Model Unite Nations Conference,2014).
3. Arap Baharı ayaklanmaları başlangıcında İslami güçler öne çıkmış ve kendi programlarını ve siyasi otoritelerini uygulama girişimine öncelik vermiştir. Bu İslami güçler 2011 yılındaki gösteriler sırasında siyasi arenanın dışında yer almaktaydı. Ancak halk devrimlerinin patlak vermesiyle birlikte iktidarı ele geçirme umuduyla hareket etmeye başladılar. Fakat bu hayallerini gerçekleştiremediler. IŞİD de Selefi cihatçı bir güç olarak bu hayal kırıklığı

yaşayan gençlerin birçoğunu kendi saflarına çekmek amacıyla önemli bir merkez haline geldi(Abubaker, 2018: 127).

4. Suriye'deki iç savaş ülkeye yabancı savaşçıların gelmesine sebep olmuştur. ABD' merkezleri CIA'ye göre, 15 binden fazla yabancı savaşçı Suriye'ye giriş yapmış bunların yaklaşık 2000'i Avrupa'dan gelmiştir. IŞİD'in güç kazanmasıyla birlikte büyük oranda Bağdadi'ye biat eden bu yabancı savaşçılar IŞİD saflarına katılmış ve böylece örgütün silahlı savaşçı sayısında önemli bir artış yaşanmıştır.
5. IŞİD Suriye'ye yerleşerek zengin petrol yataklarını işgal etti ve bu durum Bağdadi örgütünü ekonomik açıdan zengin bir terör örgütüne dönüştürdü. Örgüt kendi finansal kaynaklarını kullanarak faaliyetlerini sürdürdü ve bu sayede büyük bir güç kazandı(Taştekin, 2016: 216).

2013 yılında Türkiye'de terör listesine alınan IŞİD'in (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013) tarafından Türkiye'de gerçekleştirdiği intihar saldırıları çok sayıda sivilin yaralanmasına ve yaşamını yitirmesine sebep olmuştur. T.C. İçişleri Bakanlığı'nın 2017 yılı raporuna göre bu eylemler istatistiksel olarak şöyle sıralanmaktadır:

1. 10 canlı bomba
2. 1 bombalı saldırı
3. 3 silahlı saldırı

Bu saldırılar neticesinde 10 polis ve 1 asker dahil olmak üzere toplam 304 kişi yaşamını yitirmiş, 62 polis ve 7 asker de dâhil olmak üzere toplam 1.338 kişi yaralanmıştır(T.C. İçişleri Bakanlığı, 2017, s. 66).

Özetlemek gerekirse, IŞİD terör örgütü Selefi ideolojiyi merkezi referans olarak kabul etmektedir. Bu örgüt Muhammed bin Abdulvehhâb ve İbn Teymiyye gibi isimlerin geliştirdiği düşünceleri İslam'ın temel prensipleri olarak kabul eder. IŞİD'in ideolojik

yapısında İslam'ın ilk dönemlerine dönüş büyük önem taşır. Kendi yorumlarından ayrılan veya bunlara uymayan kişileri kâfir veya münafık olarak nitelendiren IŞİD, bu kişilere karşı ölüm cezasını meşru bir yaptırım olarak görmektedir. Şiddet kullanarak dünya düzenini kendi vizyonları doğrultusunda şekillendirmeyi amaçlayan IŞİD'in nihai hedefi, ulusal sınırları ortadan kaldırarak 'İslam Devleti' adı altında yeni bir yapı oluşturmaktır(Abubaker, 2018: 54).

3.4. Türkiye'nin Suriye'ye Düzenlediği Askeri Harekâtlar

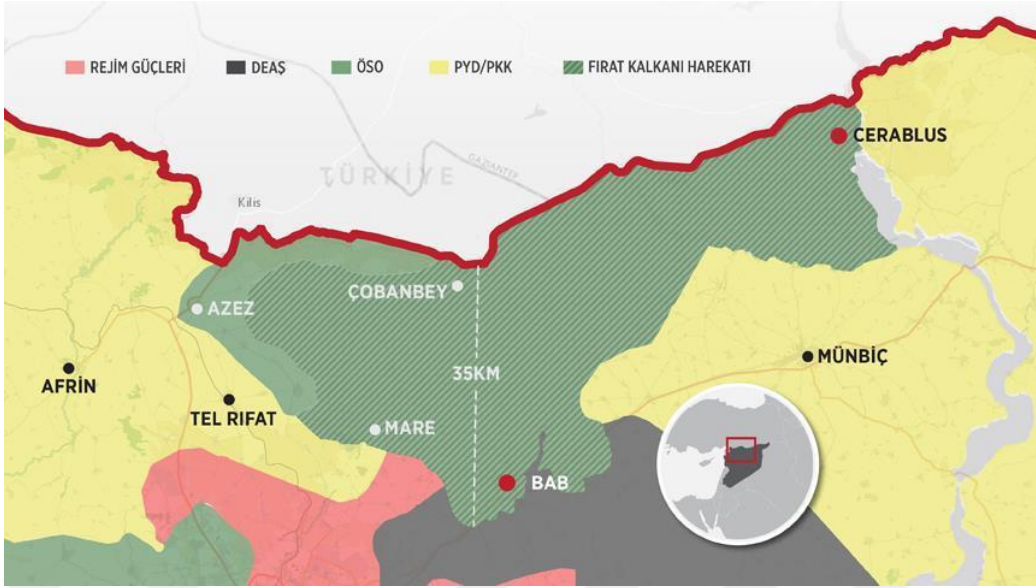
3.4.1. Fırat Kalkanı Harekâtı (24 Ağustos 2016)

2011 yılında Ortadoğu'da meydana gelen Arap Baharı'nın etkileri Suriye'ye de etkisini göstermiş rejim güçleri ile muhalifler arasında ortaya çıkan yoğun çatışmalar sonucunda ülke iç savaşa sürüklenmiştir. Bu süreçte bölgedeki güç dengesizliği PYD/YPG ve DAESH gibi grupların yükselişine zemin hazırlarken Türkiye de Esad rejimini bir tehdit olarak algılamakla kalmayıp Suriye'den kaynaklanan diğer tehditleri de daha fazla dikkate almaya başlamıştır(Yeltin, 2018:201). Nitekim 2012'de Türkiye'ye ait F-4 savaş uçağının Suriye hükümet güçleri tarafından düşürülmesi Türkiye'nin güney sınırındaki güvenlik ve tehdit algısını yeniden gözden geçirmesine yol açmıştır(Bayezit, 2016:85). Türkiye'nin güney sınırındaki güç dengelerinde meydana gelen bu değişiklikler Türkiye'nin o bölgede aktif politikalar benimsemesine ve uygulamasına sebep olmuştur. DAESH'in Türkiye sınırları içerisinde terör eylemlerinde bulunması ve DAESH ile YPG'nin Türkiye'nin güney sınırı boyunca bir koridor oluşturması Türkiye'yi askeri eyleme geçmeye zorlamıştır(Yeltin, 2018:207).

Türkiye 24 Ağustos 2016 tarihinde Birleşmiş Milletler 'in (BM) 51. Maddesi temelinde kendi "meşru müdafaa hakkı" gerekçe göstererek Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile iş birliği içinde Fırat Kalkanı Operasyonu'nu başlatmıştır. Türkiye'nin bu operasyonun gerekçesini DAESH'i sınır bölgelerinden uzaklaştırmak, sınır boyunca yer alan terör

öğelerini ortadan kaldırmak ve terör örgütlerinin çekildiği alanları "güvenli bölge" olarak düzenleyerek bu bölgelere ülkedeki mültecilerin yerleştirilmesini sağlamak olarak iç ve dış kamuoyuna bildirmiştir(Ulutaş ve Duran, 2016:24). 24 Ağustos'ta resmen başlayan harekât kapsamında Türk Silahlı Kuvvetleri ve ÖSO güçleri Cerablus yönünde ortak bir ilerleme kaydetmişlerdir. Çatışmalar sonucunda Cerablus DAESH'ten arındırılmıştır. Türkiye için Cerablus, Fırat Kalkanı Harekâtı 'nın başlangıç safhasını teşkil etmekteydi(Korkmaz, 2016:17). TSK ve ÖSO birlikleri Fırat Kalkanı Harekâtı 'nın ikinci aşaması olarak Çobanbey ve Dabık'ı kontrol altına almıştır. Çobanbey çevresini saran güçler DAESH teröristlerinden bölgeyi temizlemiştir. Dabık'ın ele geçirilmesiyle Fırat Kalkanı Harekâtı güçleri 1300 metrekarelik bir alanı kontrol altında tutmaya başlamış(Yeşiltaş, Seren ve Özçelik, 2017: 26-29) böylece Türkiye, Azez-Cerablus hattını güvence altına almıştır. Ayrıca Dabık'ın terör örgütlerinden temizlenmesi ile harekâtın cephesi güneye çevrilmiş ve YPG'nin kontrolündeki bölgeleri batıdaki Afrin ile birleştirme çabaları fiilen engellenmiştir(Kasapoğlu ve Ülgen, 2017:2). Fırat Kalkanı Harekâtı 'nın ilk iki evresinin ardından Türkiye için harekâtın önemli dönüm noktası olarak görülen El-Bab'a yönelik operasyona sıra gelmiştir. 9 Aralık 2016'da TSK ve ÖSO güçlerinin kasabaya girişiyle başlayan El-Bab operasyonu Türkiye için stratejik bir öneme sahiptir. Bu önem kasabanın Türkiye sınırına yalnızca 30 kilometre mesafede olmasından kaynaklanmaktadır. El-Bab, Azez-Cerablus hattının kontrol altına alınmasının ardından YPG'nin Afrin ile bağlantı kurma potansiyeline sahip kritik bir geçiş noktasıdır. Bu perspektiften bakıldığında El-Bab kasabası DAESH ve YPG için stratejik bir koridor işlevi görmektedir. TSK ve ÖSO güçleri bu koridoru keserek kendilerine yönelik tehdidi ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Yaklaşık yedi ay süren Fırat Kalkanı Harekâtı sonucunda Türkiye 72 askerini şehit verirken ÖSO ise 600'e yakın şehit vermiştir. Bunun yanında YPG/PYD ve DAESH mensubu 3.000'den fazla teröristin etkisiz hale getirildiği kaydedilmiştir(Yeltin, 2018:209-210).

Harita 5 : Fırat Kalkanı Harekâtından Sonra Bölgedeki Güncel Durum

Kaynak: (Anadolu Ajansı,2017).

216 gün süren Fırat Kalkanı Harekâtı ‘nın tamamlanmasıyla(Özalp, 2018: 182) Türkiye, sınır hattını DAESH teröristlerinden temizleyerek güney sınırının güvenlik derinliğini 40 kilometre genişletmiştir. Ayrıca harekât süresince 2.000 metrekarelik bir alan terörist unsurlardan arındırılmıştır. Türkiye harekâtın DAESH'e yönelik bölümünü sonlandırmış ve PYD/YPG'ye karşı mücadelenin Fırat Kalkanı Harekâtı ‘nın devamı niteliğindeki operasyonlarla sürdürüleceğini duyurmuştur(Ulutaş ve Duran, 2017:35).

3.4.2. İdlip Operasyonu(8 Ekim 2017)

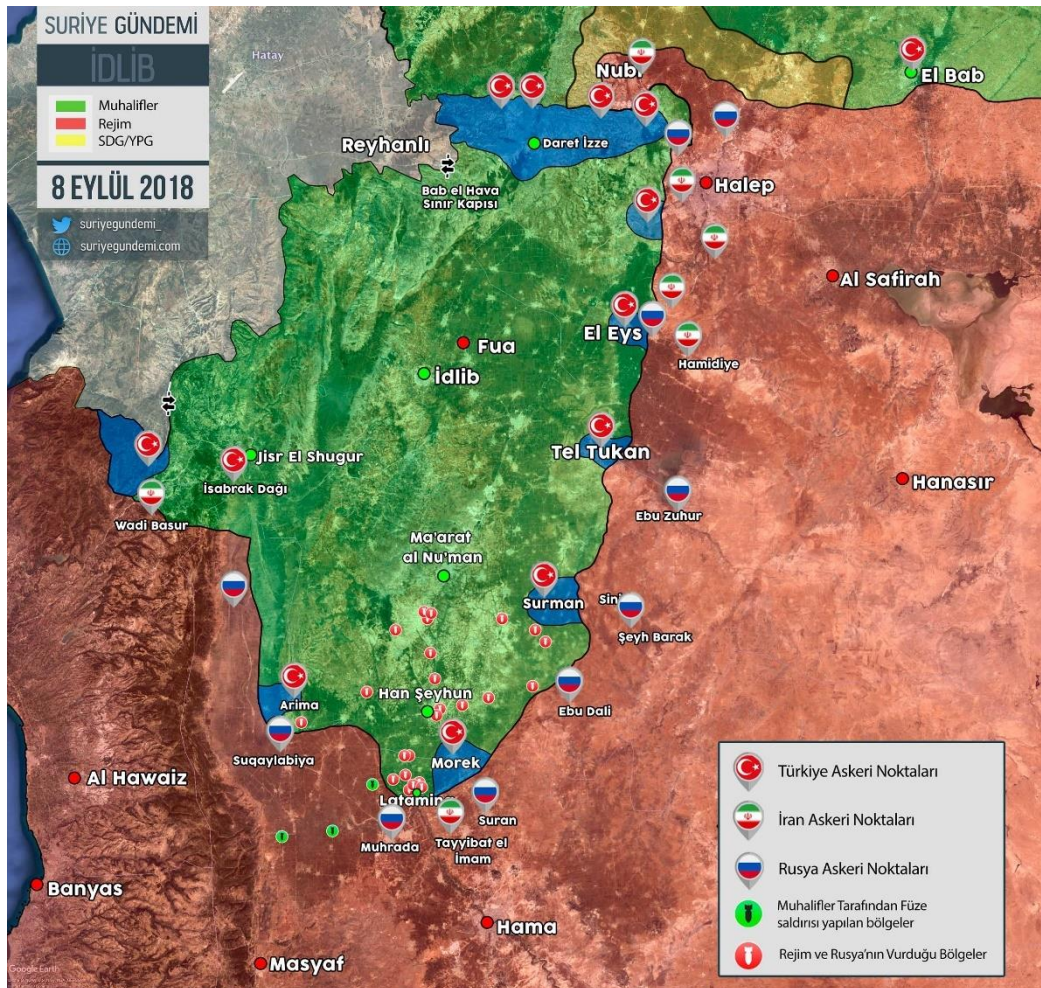
Suriye İç Savaşı sırasında güvenlik ve göçmen akınından en fazla etkilenen şehirlerden biri olan Hatay’ın İdlip vilayeti ile uzun bir sınır paylaşması İdlip ’teki çatışmalardan ve yoğun göç dalgasından doğrudan etkilenmesine sebep olmuştur. 2016’nın sonlarından itibaren İdlip, Suriye Rejimi’ne karşı direnen Suriyeli muhaliflerin kontrolünde kalan son alanlardan biri olmasından dolayı burayı Suriye İç Savaşı’ndan kaçan insanların en yoğun olarak sığındığı yer yapmıştır. Bunun yanında İdlip’te bağımsız hareket eden çok sayıda muhalif grubun bulunması ve bunların bazılarının radikal görüşlere sahip olması Suriye rejimi ile onun destekçileri Rusya ve İran’ın İdlip’e yönelik saldırılarını yoğunlaştırmasına yol açmıştır. Bu nedenle İdlip’e yapılan yoğun

saldırıları 3 milyondan fazla insanın Türkiye'ye göç etme ihtimalini arttırmıştır. Bunu engellemek isteyen Türkiye İdlip konusundaki diplomatik çabalarını arttırmak zorunda kalmıştır(Demir, 2019: 46-49).

Bu kapsamda Türkiye, Rusya ve İran arasında "Astana Görüşmeleri" yapılmış bu görüşme sonucunda 30 Aralık 2016'da Rejim ve Muhalifler arasında genel bir ateşkes anlaşması sağlanmıştır. Bu ateşkes İdlip'in tamamı, Hama'nın kırsal kesimleri, Doğu Guta ve Kuneytra'nın doğusu dahil olmak üzere dört bölgede yürürlüğe girmiştir. 2017'nin ilk aylarında yapılan görüşmelerde İdlip 'teki ateşkesin denetlenmesi amacıyla Türkiye, Rusya ve İran'ın garantör ülke olarak belirlenmesi kararlaştırılmıştır. 4 Mayıs 2017'de imzalanan Astana Anlaşması ile "İdlip Gerginliği Azaltma Bölgeleri "nin (İGAB) oluşturulması kabul edilmiş 15 Eylül 2017'deki ikinci Astana Anlaşması ile de İGAB'ın sınırları ve garantör ülkelerin askeri unsurlarının görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Bu gelişmelerin ardından 13 Ekim 2017'de İdlip bölgesine giren Türk Silahlı Kuvvetleri 16 Mayıs 2018'e kadar süren bir süreçte Astana ve Soçi Anlaşmaları çerçevesinde İdlip'i kuzeyden, doğudan ve güneyden kuşatan 12 Gözlem Noktası kurmuştur. Türk Gözlem Noktaları muhaliflerin kontrolündeki bölgelerde yer alırken Rejim kontrolündeki bölgelerde ise Rusya ve İran'nın askeri gözlem noktaları kurulmuştur(Gündüz, Çoruh ve Hatipoğlu, 2020: 11-15).

TSK askerleri İdlip’te görevlerini ifa ederken Suriye Rejimi İran destekli milis güçlerinin kara operasyonları ve Rusya destekli hava operasyonları ile İdlip ve diğer dört ateşkes bölgesine saldırılar düzenleyerek ateşkes anlaşmasını bozmuştur. Devamında ise 2019 yılının ortalarında İran ve Rusya’nın desteği ile Suriye Rejim güçleri, Türk Gözlem Noktaları ’nın yer aldığı bölgeler de dahil olmak üzere bazı alanları ele geçirmiştir(Demir, 2021: 564).

Harita 6 : İdliپ Operasyonu Sonrası Bölgede Kurulan Gözlem Noktaları

Kaynak: (Acun ve Salaymeh, 2018:16).

12 Ocak 2020’de Türkiye ile Rusya arasında varılan yeni bir ateşkes anlaşmasına karşın Suriye Rejimi ’nin saldırıları ve İdlip şehir merkezine ilerlemesi sürmüştür. Ateşkesin ihlal edilmesi ve Rusya’nın müdahale etmemesi sonucunda Türkiye sınırlarına doğru artan göçmen akını, sınır güvenliğinin riske girmesi ve İdlip ‘teki Türk Gözlem Noktaları’nda bulunan askerlere yönelik artan saldırı tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır.

Bu duruma yanıt olarak bölgeye ek birlikler sevk edilmiş ve İdlip şehir merkezine yönelik Rejim harekâtına karşı önlem olarak komando birlikleri ve zırhlı araçlar gönderilmiştir. Saldırıların artması sonucunda operasyon 10 Şubat 2020’de Bahar Kalkanı Harekâtı adını alarak genişletilmiştir.

3.4.3. Zeytin Dalı(Afrin) Harekâtı (20 Ocak 2018)

Türk Silahlı Kuvvetleri ile Özgür Suriye Ordusu koordineli olarak Fırat Kalkanı Operasyonunu icra edilmiş(Demir, 2018: 284) ve Azez ile Cerablus arasındaki alanı ele geçirerek PYD’nin Münbiç ve Afrin bölgeleri arasındaki bağlantıyı kesmiştir. Türkiye, İran ve Rusya’nın da dahil olduğu Astana ve Soçi süreçlerini hayata geçirerek İdlip bölgesine kadar olan alanın kontrolünü sağlamıştır. Ancak ABD’nin desteklediğini alan PYD’nin Afrin’den Akdeniz’e doğru genişleme ihtimali tam anlamıyla bertaraf edilememiştir. Özellikle ABD’nin Suriye Demokratik Güçleri’nden oluşacak 30 bin kişilik bir ordu kuracağını açıklaması Türkiye için yeni bir harekâtın başlatılmasına gerekçe olmuştur. Bu durumda Türkiye, Afrin’de PYD/YPG tarafından oluşturulan sözde “devlet/kanton” yapılanmasını dağıtmak amacıyla harekete geçmiştir(Polat, 2020: 70). Bu gelişmeler ışığında Türkiye 20 Ocak 2018’de saat 17:00’de Afrin bölgesinde “terörle mücadele” ve “sınır güvenliği” gerekçeleriyle ağırlıklı olarak PKK/YPG’ye yönelik Zeytin Dalı Harekâtı’nı başlatmıştır(Bayraktar,2019: 51).

Bu harekâtın gerçekleştirilme sebepleri şu 12 madde ile özetlenebilir(Polat, 2020: 71-72):

1. Özgür Suriye Ordusu’nun etki alanını 10 bin kilometrekare genişletmek.
2. PKK’nın Doğu Akdeniz’e erişimini engelleyerek bölgede bir kuşak oluşturmasını önlemek.
3. Türkiye’nin Arap dünyası ile olan coğrafi bağlantısının kesilmesini engellemek.
4. Türkiye’nin Suriye sınırının güvenliğini temin etmek.

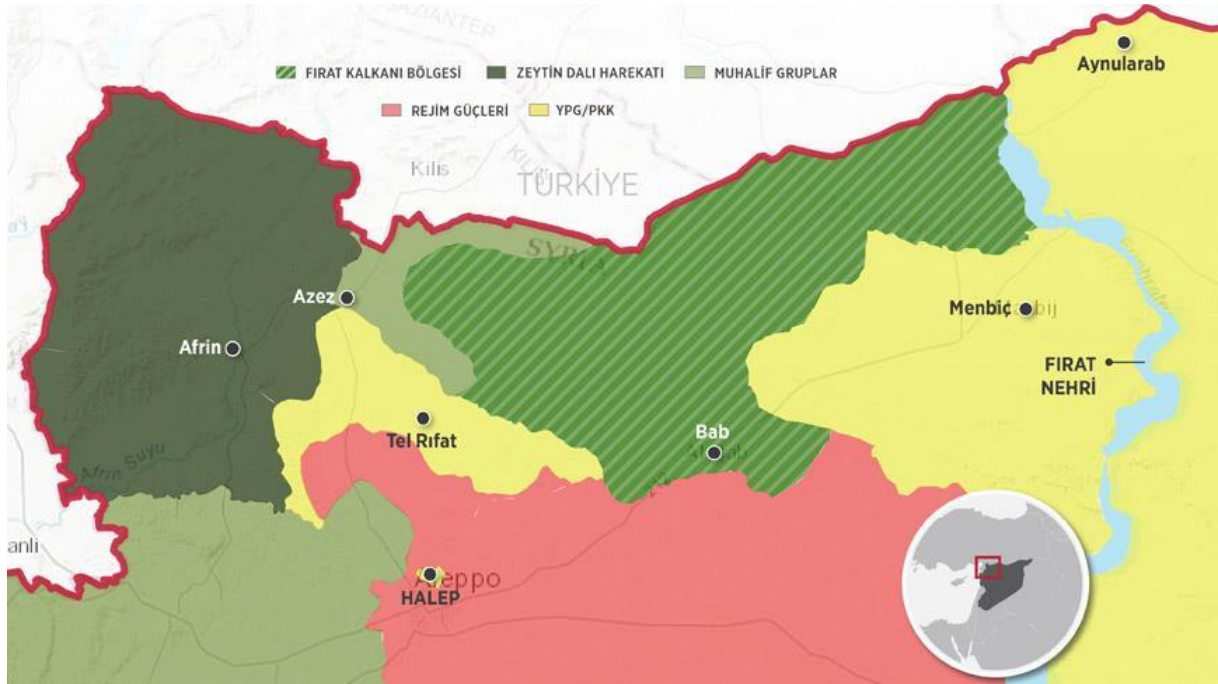
5. PYD/PKK'nın Amanos Dağları üzerinden gerçekleştirdiği sızma girişimlerini durdurmak.
6. Terör örgütlerinin Akdeniz üzerinden global düzeyde yayılmasını engellemek.
7. Fırat Kalkanı operasyonunun güvenliğini sağlamak ve devamlılığını sürdürmek.
8. Tel Rıfat bölgesini kontrol altına alarak sivillerin evlerine dönüşünü sağlamak.
9. ABD'nin terör örgütlerine verdiği desteği engellemek.
10. Afrin bölgesinin Türkiye'nin sınır güvenliği ve Fırat Kalkanı operasyonunun korunması açısından stratejik önem taşıması.
11. Terör örgütlerinin Afrin'de varlığının Kilis ilinin tamamı ve Hatay ilinin büyük bir kısmını tehdit altına alması.
12. Afrin ile Ayn el Arap'ın birleşmesini "Kürt koridoru" projesinin kritik bir parçası olarak değerlendirmek.

Zeytin Dalı Harekâtı Fırat Kalkanı Harekâtı'nda şehit edilen 72 askerin anısına 72 savaş uçağının katıldığı hava saldırıları ile başlamıştır (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2018). Uzun bir süre boyunca Afrin'deki terörist faaliyetler Türk Silahlı Kuvvetleri ve istihbarat tarafından izlenmiş bu sayede teröristlerin yığınakları, lojistik hatları ve silah depoları hava saldırılarıyla etkisiz hale getirilmiştir. TSK ve ÖSO birlikleri Afrin'e birçok yönden giriş yaparak kısa sürede birçok köyü terörden arındırmıştır (Serper, 2018).

Fırat Kalkanı Harekâtında savunma amaçlı bir strateji izlenirken Zeytin Dalı Harekâtında ise bölgeyi terör unsurlarından arındırma stratejisi izlenilmiştir. Fırat Kalkanı sırasında DEAŞ ve PYD/YPG gibi terör örgütleri temizlenerek PYD'nin bölgede bir koridor oluşturması engellenmiştir. Öte yandan Zeytin Dalı Harekâtı kapsamında

Afrin'deki operasyon hedef olarak Afrin şehir merkezinin teröristlerden arındırılmasını belirlemiştir(Polat, 2020: 74).

Harita 7 : Zeytin Dalı Harekâtından Sonra Bölgedeki Güncel Durum

Kaynak: (Koparan ve Karacaoğlu, 2021).

Yaklaşık 57 gün süren Zeytındalı Harekâtı sonucunda Türkiye 54 askerini şehit verirken ÖSO ise 320 şehit vermiştir. Bunun yanında YPG/PYD ve DAESH mensubu 4.600’den fazla teröristin etkisiz hale getirildiği kaydedilmiştir(Koparan, Temizer ve Kako, 2018).

3.4.4. Barış Pınarı Harekâtı (9 Ekim 2019)

Türkiye 9 Ekim 2019 Çarşamba günü saat 16.00'da ulusal güvenlik tehditlerini ortadan kaldırmak, Suriye'nin kuzey sınırındaki terör örgütleriyle mücadele etmek, bölge halkının can güvenliğini sağlamak, PYD/YPG'nin yasa dışı eylemlerini durdurmak ve Suriye'nin toprak bütünlüğünü desteklemek amacıyla Suriye'nin kuzeyine hava saldırılarını başladığını duyurmuştur(T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019). Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Suriye'de var olan PKK/YPG ve DAESH terör örgütlerine karşı başlatmış olduğu bu harekâta “Barış Pınarı Harekâtı” adı verildi. Barış Pınarı Harekâtı, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Suriye Milli Ordusu'nun Suriye'nin kuzeyinde tek taraflı bağımsızlık ilan

eden Suriye Demokratik Güçlerine yönelik olarak gerçekleştirdiği bir sınır ötesi askeri operasyondur. Türkiye bu operasyonu Suriye sınırındaki güvenlik risklerini ortadan kaldırmak ve bölgede güvenli bir alan oluşturmak için yaptığını açıklamıştır. Ayrıca Türkiye, Suriyeli vatandaşların evlerine dönebilmeleri için bu alanları yaşanabilir koşullara getirme amacını da taşıdığını kamuoyuna duyurmuştur(Yavuzer ve Bozdağ, 2020: 108).

Barış Pınarı Harekâtı Nusaybin karşısında Kamışlı, Ceylanpınar karşısında Resulayn ve Akçakale karşısında Tel Abyad'daki PYD/YPG hedeflerine yapılan topçu atışları ile başlatılmıştır(Örmeci,2019). Aynı zamanda F-16 savaş uçakları Cerablus'tan Irak sınırına kadar geniş bir bölgedeki terör hedeflerine hava saldırıları düzenlemiştir (Karacaoğlu, Tok, Misto ve Koparan, 2019). Hava gücü ile bölgede hakimiyet sağlanmasının ardından kara harekâtı üç farklı cepheden ilerlemiş ve TSK ile Suriye Milli Ordusu'nun sınırı ilk geçtiği noktalar Resulayn ve Tel Abyad çevresindeki köyler olmuştur. Operasyon bölgesi Fırat Nehri'nin doğusunda yer alan Halep'in Ayn El Arap, Rakka'nın Tel Abyad ve Tabka, Haseke'nin Kamışlı, Amude ve Resulayn ilçeleri ile Deyrizor 'un kuzeyini içermiştir(TRT Haber, 2019).

Bir yandan harekât devam ederken Türkiye'nin 17 Ekim 2019'da ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence, Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, Ulusal Güvenlik Danışmanı Robert O'Brien ve Suriye Özel Temsilcisi James Jeffrey'den oluşan heyetle yaptığı kapsamlı görüşmeler neticesinde PKK/YPG'nin Güvenli Bölge'den 120 saat içinde çekilmesi, ağır silahlarının alınması ve savunma yapılarının yıkılması yönünde bir ateşkes anlaşması sağlanmıştır(NTV, 2019). Bu anlaşma doğrultusunda PKK/YPG güçleri bölgeyi terk etmeye başlarken yer yer taciz ateşleri de gerçekleşmiştir. Belirlenen süre sonunda ABD, PKK/YPG'nin bölgeden tamamen çekildiğini duyurmuştur. Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar bu gelişmeler üzerine Barış Pınarı Harekâtı 'nın yapıldığı alanın dışındaki sınırların güvenliği ve YPG güçlerinin 30 kilometre dışına çıkarılmasını

da kapsayan anlaşma çerçevesinde mevcut operasyon bölgesi dışında yeni bir askeri harekâtın gerekli olmadığını belirtmiştir(T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2019). Böylece Resulayn ile Tel Abyad arasındaki 120 kilometrelik bölgede yürütülen Barış Pınarı Harekâtı sonlandırılmış fakat Türkiye, Fırat Nehri'nin doğusu ile batısı arasındaki bölgeleri birleştirememiştir(Mynet Haber Sitesi, 2019). Operasyonun ardından Türkiye kontrolü altındaki bölgede mayın ve patlayıcı düzeneklerin temizlenmesine yönelik çalışmalara başlamıştır. Ayrıca 22 Ekim 2019'da Soçi 'de Rusya ile yapılan anlaşma uyarınca bölgede ortak devriye görevleri icra edilmeye başlanmıştır(T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2018).

Harita 8 :Barış Pınarı Harekâtından Sonra Bölgedeki Güncel Durum

Kaynak: (Karagöz ,2019)

Yaklaşık 8 gün süren Barış Pınarı Harekâtı sonucunda Türkiye 9 askerini şehit verirken ÖSO ise 130 şehit vermiştir. Bunun yanında YPG/PYD ve DAEŞ mensubu 700’den fazla teröristin etkisiz hale getirildiği kaydedilmiştir(Alhas ve Aliyev, 2019).

3.4.5. Bahar Kalkanı(İdlib) Harekâtı (10 Şubat 2020)

Bahar Kalkanı Harekâtı, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 10 Şubat 2020’de Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin 51. maddesinde tanımlanan meşru savunma hakkına dayandırılarak başlatıldığını duyurmuştur. Operasyonun temel hedefleri; rejimin ilerleyişini durdurmak, bölgede konuşlu askeri gücünün güvenliğini temin etmek, rejim saldırıları sonucu Türkiye’ye doğru gerçekleşebilecek göç dalgasını engellemek ve yerel halkın güvenliğini sağlayarak onların güvenli, isteğe bağlı ve onurlu bir biçimde topraklarına dönüşlerini kolaylaştırmaktır(T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2020). Daha önceki bölümde de değinildiği gibi Bahar Kalkanı Harekâtı aslında İdlib Operasyonu’nun genişletilmiş bir safhasıdır.

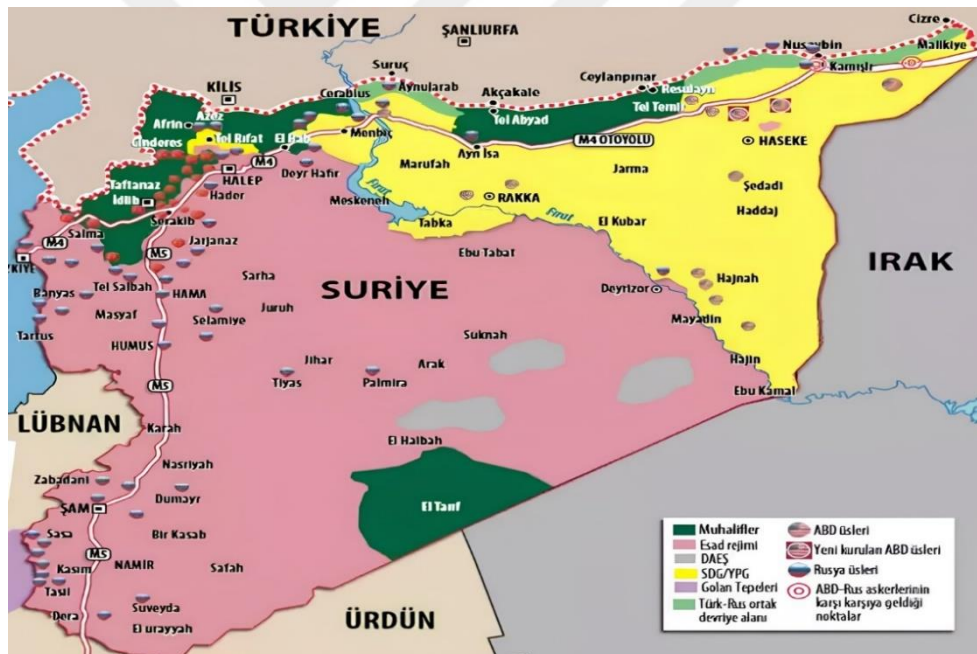
İdlib’te Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından başlatılan Bahar Kalkanı Harekâtı’nın başlamasına yol açan sebepler aşağıdaki maddelerle özetlenebilir(Demir, 2019: 47-57):

1. Suriye Rejimi ’nin birden fazla ateşkes anlaşmasını ihlal etmesi ve bu bölgelerdeki siviller üzerinde saldırılar ve katliamlar yapması,
2. Bu saldırılar sonucunda İdlib ve çevresinde yaşayan insanların Türkiye sınırına doğru göç etmeleri ve büyük bir insani krizin ortaya çıkması,
3. Yerel halkın Rejim ’in saldırıları nedeniyle kendilerini korumak amacıyla Türk Silahlı Kuvvetleri’ni bölgeye çağırması ve Türkiye’nin İdlib halkıyla olan tarihi, kültürel ve akrabalık ilişkileri nedeniyle bu daveti kabul etmesi,
4. Suriye Rejimi ‘nin bölgede bulunan Türk Gözlem Noktaları ’nın çoğunu kuşatması ve bu sebeple söz konusu noktalara ikmal yollarının kesilmiş olması,
5. Rejimin İdlib merkezi ve çevresinde konuşlanmış TSK birliklerine saldırı düzenleyerek kayıplara neden olması,

6. Rejimin saldırıları sonucu bölgedeki aşırı grupların ve diğer unsurların radikalleşmesinin artması ve bu durumun bölgedeki Türk askerleri ve Türkiye sınırları için tehdit oluşturması,
7. Tüm bu sebeplerin bir araya gelmesiyle Türkiye'nin sınırlarını kaos ve tehditlerden korumak, siyasi, askeri ve demografik istikrarsızlığı gidermek için meşru nedenler taşıması.

10 Şubat 2020’de başlayan Bahar Kalkanı Operasyonu, 5 Mart 2020’de Türkiye ile Rusya arasında Soçi Anlaşması’na eklenen bir protokolle son bulmuştur. Harekât sırasında TSK, 3.394 kilometrekarelik bir alanda ve 370 yerleşim biriminde hakimiyet kurmuştur(T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2020).

Harita 9: Bahar Kalkanı Harekâtından Sonra Bölgedeki Güncel Durum

Kaynak : (Çekirge,2020).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Gazetelerin Analizi

Bu bölümde dönemin siyasilerinin ve bürokratlarının popüler jeopolitik öğelerini sıklıkla kullanıp kamuoyunu gazeteler aracılığı ile Suriye'ye düzenlenen harekâtlara karşı nasıl hazırladığının analizi üzerinde durulacaktır. Gazete haberleri incelendiğinde ‘terör koridoru,’ ‘Suriye’nin kuzeyi,’ ‘sınır güvenliği,’ ‘güvenli bölge,’ ‘terör örgütü,’ ‘PYD,’ ‘İŞİD’ ve ‘harekât’ gibi terimler, söylemler içerisinde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Böylece hem Türk kamuoyunda hem de uluslararası toplumda bölgeye yönelik müdahalelere meşruiyet kazandırılmak istenilmiştir.

Suriye’deki terör örgütlerinin Türkiye içerisinde gerçekleştirdikleri kanlı terör eylemlerine kadar gazete manşetlerinde ön plana alınmaması ulusal basının Suriye’de var olan terör örgütleri ile ilgili, Suriye’deki terör örgütleri hakkında kamuoyunu bilgilendirme çabası olup olmadığını sorgulamaktadır. Kitle iletişim araçları, toplumun düşünce ve bakış açısını şekillendirmede önemli bir rol oynar. Basın, bu noktada vazgeçilmez bir iletişim kanalını temsil eder ve bireylerin fikirlerinin oluşumunda büyük bir etkiye sahiptir. Ancak kitle iletişim araçlarının oluşturduğu yaygın görüşlerin dışında kalan bireyler toplumsal dışlanma korkusu nedeniyle ifade özgürlüklerini kendiliğinden kısıtlayabilir. Noelle-Neumann’ın “Suskunluk Sarmalı” teorisi, bu durumu çok iyi açıklar; bu teori, insanların çoğunluğun görüşüne uyma eğiliminde olduğunu ve azınlık görüşlerini ifade etmekten kaçındığını ortaya koyar(Gökçe, 1996: 164-169). Bir diğer önemli teori ise “Bando Arabası Etkisi”dir. Bu teori, bireylerin inanç ve düşüncelerinin sosyal, politik ve ekonomik olaylarda sürü psikolojisi ile şekillendirilebileceğini öne sürer(Yurdakul, 2016: 81-90). Suriye’deki terör örgütleriyle ilgili haberlerin gazete manşetlerinde sınırlı yer bulması, basının bu konuda kamuoyu oluşturma çabası

taşımadığı anlamına gelmez. Ancak haberlerin içerikleri incelendiğinde aslında basın bu konuda kamuoyu oluşturma amacı taşıdığı görülmektedir(Baydili, 2020:188 - 189).

Eleştirel jeopolitik bakış açısı ile ele alınacak bu analiz siyasilerin ve bürokratların Suriye'ye düzenlenen harekâtlara bakışını gazete haberleri aracılığıyla ele alacaktır. Böylece Suriye'ye düzenlenen harekâtlar konusundaki tutum değerlendirilecek ve bu tutumun halka aktarılmasında ve halkta oluşturduğu etkinin nasıl eleştirel jeopolitik bakış açısıyla işlendiği ve değerlendirildiği analiz edilecektir.

4.2. Suriye'ye Yapılan Harekâtlar Öncesi Türkiye Haberlerinin Eleştirel Jeopolitik Yaklaşım Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Suriye'ye düzenlenen ilk harekât olan Fırat Kalkanı Harekâtı öncesinde 13 Ocak 2016'da Suriye'den kaçak yollarla ülkeye giren 28 yaşındaki Suriye uyruklu Nebil Fadli tarafından gerçekleştirildiği anlaşılan İstanbul/Sultan Ahmet intihar eylemi sonrasında 11 turist hayatını kaybetmiş 15 kişi ise yaralanmıştır. Saldırıyı IŞİD terör örgütü üstlenmiştir. Bu terör eyleminden sonra açıklamalarda bulunan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan “*Terörün ilk hedefi Türkiye*”(Yeni Şafak, 13.01.2016) söylemi harekâtlar öncesinde kamuoyunda ortak bilinç oluşturmaya yönelik bir söylemdir. Haber içeriğinde Türkiye'yi tehdit eden terör örgütlerinin hepsi ile mücadele edildiği ve bunun sonucunda Türkiye'nin hedefte olduğu ifade edilmektedir. Dönemin Milliyetçi Hareket Partisi genel başkanı Devlet Bahçeli ise “*Cevabı Çok Ağır Verilmeli*” (Milliyet Gazetesi,13.01.2016) söylemini kullanarak Suriye'de varlık gösteren IŞİD'e karşı misilleme yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca milliyetçilik unsurlarının ön planda olduğu bir dönemde milliyetçi söylem ve eylemlerin kamuoyunda büyük bir etki yaratması da kaçınılmazdır(Baydili, 2020:188 - 190).

Devamında terör örgütü IŞİD ülke içerisindeki eylemlerine bir yenisini daha eklemiştir. 19 Mart 2016 'da İstanbul/İstiklal Caddesi intihar eylemi gerçekleştirilmiş saldırı sonrası 5 kişi hayatını kaybetmiş 36 kişi ise yaralanmıştır. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan “İsimleri farklı amaçları aynı” (Haber Türk, 21 Mart 2016) söylemini kullanmıştır. Bu söylemle birlikte IŞİD’in aslında diğer terör örgütlerden bir farkı olmadığını Suriye’de yapılsa dahi Türkiye için tehlike arz ettiğini anlayabiliriz. Diğer taraftan kamuoyuna terör örgütlerinin farklı isimler altında faaliyet gösterse de temel amaçlarının Türkiye’yi istikrarsızlaştırmak olduğu mesajını vermektedir. Bunun yanında Cumhurbaşkanı Erdoğan’nın “Milletimize yaşatılan acının sebebi kirli hesapların devreye sokulmasıdır. İsmi farklı terör örgütleri bu planın taşeronudur. Terör üzerinden Türkiye’yi terbiye etmeye çalışanların oyununu mutlaka bozacağız.” (Sabah , 21.03.2016) söylemiyle terör olaylarının arkasında daha büyük ve karmaşık planların olduğunu ima etmiştir. Erdoğan’nın “Oyununu mutlaka bozacağız” ifadesi ile devletin kararlılığını ve bu tehditlere karşı güçlü bir duruş sergileyeceğini kamuoyuna aktarmıştır. Bu tür söylemler medya aracılığıyla geniş kitlelere ulaşır ve toplumun terör olaylarına karşı algısını şekillendirir. Medya bu söylemleri tekrar ederek devletin resmi görüşünü popüler kültür düzeyine taşır. Bu da toplumun terörle mücadelede devletin yanında yer almasını ve birlik içinde hareket etmesini teşvik eder.

Bu dönemde ABD'nin Suriye'de IŞİD terör örgütü ile mücadele etmesi için desteklediği PYD terör örgütünün gazete haberlerinde kalın puntolarla kendisine yer bulması harekâtlar öncesinde önem arz etmektedir. Çünkü PKK ve PYD terör örgütlerinin söylemlerde isimlerinin bir arada yer bulması kamuoyuna ikisinin de Türkiye aleyhine eylemde bulunduğunu ve ikisinin de birbirinden farkı olmadığı düşüncesini oluşturmaya yönelik olduğunu anlayabiliriz. ABD'nin IŞİD ile mücadele ettiğini ifade eden ABD'li bürokratlar aslında Türkiye'nin güney sınırında tehlike oluşturan bir terör örgütünü doğrudan doğruya silahlandırmaktadır. Bununla ilgili dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun dönemin ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden'a “YPG'ye verdiğiniz silahlar PKK'ya gidiyor. Bu silahlar sonra Türkiye'ye doğrultuluyor.”(Milliyet, 25.01.2016) söylemi bu düşüncüyü doğrular niteliktedir.

Görsel 3: 25 Ocak 2016, Milliyet

Görsel 4: 27 Ocak 2016, Star

Fırat Kalkanı Harekâtı öncesinde 27.01.2016 tarihinde düzenlenen Milli Güvenlik Kurulu'nda PYD ve IŞİD ile ilgili alınan kararlar gündemin terör ve Suriye olduğunun kamuoyuna ilanı niteliğindedir. Yaklaşık 6 saat 40 dakika süren toplantı sonrasında alınan kararlara bakıldığında Suriye'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden terör örgütlerine karşı mücadele edileceği sinyali verilmiş ayrıca Türkiye'nin güney sınırını oluşturan Suriye'nin kuzeyinin terör örgütlerine peşkeş çekilemeyeceği üzerinde karar alınmıştır. MGK toplantısından 10 gün sonra Davutoğlu'nun “Aynı tedbirleri Suriye'de

alırız”(Vatan, 11.02.2016) söylemi ile Kandil’de terör örgütü PKK için düzenlenen askeri operasyonların Suriye’de PYD için düzenlenebileceği sinyali vermiştir. Bu haber eleştirel jeopolitik perspektiften incelendiğinde söylemlerin ardındaki gerçeklik ortaya çıkmaktadır. Türkiye, Suriye meselesinin ne kadar ciddi olduğunu kamuoyuna açıkça ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye’nin Suriye politikasını uluslararası camiada kabul ettirme gayretinde olduğunu da anlayabiliriz. Çünkü Kandil’e düzenlenen operasyonların ana hedefi olan PKK Türkiye’nin güvenliği için tehdit oluşturuyorken Suriye’nin kuzeyinde yer alan PYD terör örgütü de aynı minvalde eşdeğer tehdit olarak ilan edilmiştir. Aynı tarihte Star Gazetesinin yapmış olduğu haberde oldukça önemlidir. “İlk Adım PYD Devleti”(Star, 11.02.2016) başlığı ile birinci sayfadan yayımlanan haberde terör örgütü PYD’nin Suriye’de Azez’i ele geçirerek bir devlet kurma peşinde olduğu düşüncesidir. Bu düşünce önemlidir. Çünkü ilk defa bir gazete haberinde PYD’nin bir devlet peşinde olduğu kamuoyuna aktarılmıştır. Devamında haberde terör örgütünün devlet kurduktan sonra Türkiye’ye saldıracağı yönünde bir analiz yapılmıştır. Ayrıca 17 Şubat 2016 tarihli gazetede Erdoğan’ın “Rusya ve ABD’nin amacı Suriye’nin kuzeyinde PYD’ye kuşak oluşturmak”(Bugün, 17.02.2016) söylemi bu haberi destekler niteliktedir.

Görsel 5 : 11 Şubat 2016, Star

Ayrıca bu haberde harita kullanılarak algı yönetiminin daha da etkili olması istenmiştir. Kimlik oluşturma sürecinde haritaların kullanımı büyük önem taşır. Haritalar somutlaştırmalar yapma imkanı sunar. Kolektif hayali sınırlar, 'iyi-kötü', 'güvenilir-tehlikeli' ve 'gerçek-keyfi' gibi anlamlar içerir (Defay, 2005: 90-91). Bu anlamlar genellikle jeopolitik söylemlerle birlikte haritalar aracılığıyla somutlaştırılır (Ó Tuathail, 1996: 105-108; Özcan, 2015: 119). Mekânın görsel ahengi, harita algıları, milli sınırlar ve el değiştiren topraklar jeopolitik düşünceler çerçevesinde jeopolitik bir hareketi ifade eder (Ó Tuathail ve Dalby, 1998: 3).

Suriye ile ilgili haberlerde yazı, harita ve fotoğraf gibi algı materyallerine sıklıkla yer verilirken karikatür gibi görsel öğeler nadir kullanılmaktadır. Bunun bir örneği Hürriyet Gazetesinin kullanmış olduğu görseldir. Eleştirel jeopolitik incelemelerde karikatürler sıkça kullanılmaktadır. Bu görseller popüler jeopolitik açıdan önemli verileri aktarabilmektedir. Bu minvalde Hürriyet Gazetesi 16 Şubat 2016 tarihinde “*Obüsler YPG’yi Neden Vuruyor ? Üç Gerekçe*”(Hürriyet, 16.02.2016) başlıklı gazete haberinde dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu’nun karikatürüne yer vermiştir. Karikatür başlığı olarak seçilen “*Kamuflajik Derinlik*” (Hürriyet, 16.02.2016) ile Ahmet Davutoğlu’nun 2001 yılında yayınlanan ve klasik jeopolitik esintilere yer veren Stratejik Derinlik kitabına atıfta bulunulmuştur. Davutoğlu’nun Türkiye’nin uluslararası konumuna ve dış politikasına yönelik yazmış olduğu bu çalışma klasik jeopolitik tasavvurla yazılan ve eleştirel jeopolitik çalışmalara konu olan bir eserdir(Taban, 2013:28).

Türkiye'ye sadece 7,9 km uzaklıkta olan Azaz'e PYD'nin işgale kalkışması ile Türkiye'nin Fırtına obüsleriyle PYD'yi vurması sonrasında yayımlanan bu karikatür aslında okuyucularına diğer devletler ile yürütülen diplomasiğin Suriye konusunda bizi tatmin etmediği ve bunun sonucunda güney sınırımıza yaklaşan terör örgütünün vurulması gerektiğini aktarmaktadır. Bir diğer önemli haber ise 24 Şubat 2016 tarihinde Hürriyet Gazetesinin Başbakan Davutoğlu'nun El Cezire Arapça 'ya vermiş olduğu röportajı ana manşetine taşınmasıdır. Bu röportajda moderatörün “Suriye’ye neden müdahalede bulunmuyorsunuz?” sorusuna Davutoğlu “Türkiye’ye yönelik bir tehdit olursa kimsenin iznini istemeden müdahale edeceğimizden kimsenin kuşkuşu olmasın” şeklinde yanıtlamıştır(Hürriyet,24.02.2016). Bu söylemiyle Davutoğlu olası Suriye’ye müdahalenin gerekçesini kamuoyuna iletmiştir.

İlerleyen süreçte terör örgütleri PYD ve IŞİD ülke içerisinde eylemlerini arttırması söylemlerin sertleşmesine sebep olmuştur. PYD'nin 13 Mart 2016 tarihinde Ankara Güven Park'ta patlatmış olduğu bomba sonucunda 34 kişi ölmüş 125 kişi ise yaralanmıştır(Star, 14.03.2016). Azerbaycan dönüşü açıklamalarda bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan “Saldırı Türkiye’ye yapıldı. Hedefi milletimiz arasına korku salmaktı. Terörü maşa olarak kullananlar, masumların kanı üzerinden hesap görmek isteyenler Türkiye’ye asla diz çöktüremeyecek, kendileri diz çökecek.”(Vatan, 16 Mart

2016). Bu açıklamayı yapısöküm modeli ile analiz etmek gerekirse saldırının amacının “*milletimiz arasına korku salmak*” olduğunu belirterek terörün toplum üzerindeki psikolojik etkisini vurgulamakta ve bu halkın güvenlik algısını sarsmayı ve devlete olan güveni zayıflatmayı hedefleyen bir strateji olarak sunulmaktadır. “*Terörü maşa olarak kullananlar*” ifadesi teröristlerin arkasında daha büyük ve gizli güçlerin olduğunu ima ederek kamuoyunda düşman imajını güçlendirip halkın bu güçlere karşı birleşmesini sağlamayı amaçlamaktadır. “*Türkiye’ye asla diz çöktüremeyecek, kendileri diz çökecek*” ifadesi ise devletin ve milletin kararlılığını ve direncini vurgulamaktadır. Bu tür söylemler halkın devlete olan güvenini artırmak ve ulusal birliği güçlendirmek için kullanılır. Ayrıca bu söylemler terörle mücadelede devletin kararlılığını ve gücünü vurgulamak için de önemli bir araçtır.

Mayıs ayı, gazetelerin Suriye ile ilgili artık savunmadan saldırıya geçme sinyallerini verdiği bir ay olmuştur. Ayrıca gazetelerde terör saldırılarına karşılık verilmesine dair söylemler artmış ve gazete manşetlerinde net ifadeler ile düşman tanımlanmıştır. Bunun en güzel örneklerinden bir tanesi Habertürk Gazetesinin 2 Mayıs 2016 tarihli “*İŞİD(DAEŞ) Devleti Hedef Aldı*” manşetli haberidir(Habertürk, 02.05.2016). Haber içeriğine baktığımızda Gaziantep Emniyet Müdürlüğü’ne ağırlığı 1 ton olan bombalı saldırının düzenlendiği devamında ise İŞİD’in kendisiyle mücadele eden bütün unsurları hedef aldığı ifade edilmiştir. Bu haber kamuoyuna İŞİD’in doğrudan devleti hedef aldığı ve ülkenin güvenlik tehditleri altında olduğu bilgisini verir. Gazete bu tür olayları haber yaparken popüler jeopolitik bağlamda şu amaçları güdebilir:

1. Toplumsal Birlik ve Beraberlik: Terör saldırıları karşısında toplumun birlik içinde hareket etmesi gerektiği mesajını yaymak.
2. Devletin Meşruiyeti ve Gücü: Hükümetin terörle mücadeledeki kararlılığını ve gücünü vurgulayarak devletin meşruiyetini pekiştirmek.

3. Dış Tehdit Algısı: Saldırıların dış kaynaklı olduğu vurgulanarak dış tehdit algısını güçlendirmek ve ulusal güvenlik politikalarını desteklemek.

Görsel 7: 2 Mayıs 2016, Habertürk

Vatan Gazetesinin yapmış olduğu bir diğer önemli haber ise 31 Mayıs 2016 tarihli haberdır. Haberde dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Türkiye'nin devam eden IŞİD ve PYD ile mücadelesinin sınır ötesine taşınabileceğine dair söylemlerine yer verilmiştir. 2014 yılında IŞİD'in fiili olarak başkent ilan ettiği Rakka'ya yönelik operasyon yapılacağıнын sinyalinin veren Çavuşoğlu “*ABD ve Türk özel birliklerinin ortak operasyonu ile Rakka temizlenebilir.*” (Vatan, 31.05.2016) söylemi Türkiye'nin uluslararası kamuoyuna bölgedeki güvenlik ve istikrarı sağlama çabalarının olduğunu gösterir. Bunun yanında iç kamuoyuna ise Türkiye'nin terörle mücadeledeki kararlılığını ve bölgesel istikrarı sağlama hedefini vurgular.

Fırat Kalkanı Harekâtı öncesinde düzenlenen son terör saldırısı 20 Ağustos 2016 tarihinde Gaziantep'te IŞİD tarafından gerçekleştirilmiştir. Kına gecesine düzenlenen intihar eylemini 12 yaşındaki bir canlı bomba tarafından gerçekleştirildiği sonucuna varılmış saldırıda 59 kişi hayatını kaybetmiş 100'e yakın kişi ise yaralanmıştır. Saldırı sonrası açıklamalarda bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan “*Türkiye’de ezanları susturmaya, bayrağı indirmeye, vatanımızı bölmeye, milletimizi parçalamaya bu eli kanlı örgütlerin ve arkalarındaki güçlerin nefesi de takati de yetmeyecek*” (Yeni Şafak,

22.08.2016) söyleminde bulunmuştur. Bu söylem ile kamuoyuna Türkiye'nin milli değerlerine ve egemenliğine yönelik tehditlerin var olduğunu ve tarihsel olarak Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesini ve ulusal birliğini hatırlatır. Bu tür söylemler genellikle kriz dönemlerinde veya dış tehdit algısının yüksek olduğu zamanlarda ortaya çıkar. Bununla birlikte milliyetçi ve vatansever bir ideolojik yapıya dayanan bu söylem ezan, bayrak, vatan ve millet gibi Türkiye'nin milli kimliğinin ve dini değerlerinin sembollerini kullanarak kamuoyuna ulusal birliği ve bütünlüğü koruma çağrısı yapar. Söylemde “*eli kanlı örgütler*” ve “*arkalarındaki güçler*” ifadesi ile iç ve dış tehditlerin belirli aktörler tarafından kontrol edildiğini ve bu aktörlerin Türkiye'nin egemenliğine zarar vermek istediği algısını oluşturur. Bu tür söylemler genellikle siyasilerin ve bürokratların halkı mobilize etmek ve ulusal birliği pekiştirmek için kullandığı stratejilerdir. Halk arasında milli duyguları güçlendiren bu tarz söylemler ulusal birliği de pekiştirir ve belirli politikaları ve eylemleri meşrulaştırabilir. Örneğin güvenlik önlemlerinin artırılması, askeri harekâtlar veya dış politikada sert tutumlar bu tür söylemlerle desteklenebilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin son Başbakanı Binali Yıldırım ise saldırıdan sonra “*Şeytani saldırıları bozacağız*”(Hürriyet, 22.08.2016) söylemiyle saldırının aktif bir direniş ile karşılığının olacağına ve halkın belirli bir düşmana karşı birleşmesini ve mücadele etmesini teşvik eder. Saldırı sonrası açıklamalarda bulunan dönemin Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ise “*Öfkemiz derin, acımız ortaktır*”(Vatan, 22.08.2016) söylemi ile iç kamuoyuna toplumsal veya siyasi bağlamda güçlü duyguların olduğunu ifade ederek belirli bir tehdit veya kriz karşısında toplumsal birlikteliği vurgulama amacını iletmıştır. Eleştirel jeopolitik açıdan bu tarz söylemler kriz ve çatışma anlarında toplumsal ve uluslararası dinamikleri şekillendirebilir ve belirli stratejik hedeflere ulaşmak için etkili bir araç olabilir. MHP Genel Başkanı Bahçeli'nin milliyetçi ve dini bir çerçeveye dayandırarak ifade ettiği “*İblis artıkları cezalarını bulacaklar*”(Hürriyet, 22.08.2016) söylemi ile kamuoyunda var olan terör

algısını güçlendirmek, hedef grupları kötüleştirmek ve toplumsal destek sağlamak amaçlanmıştır.

Sonuç olarak Türkiye ve dünya kamuoyu söylemler ile harekâta hazırlanmıştır. Böylece Fırat Kalkanı Harekâtı 24 Ağustos 2016 tarihinde başlamış ve 29 Mart 2017 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır. Fakat Türkiye Suriye'deki var olan tehditleri tamamen ortadan kaldırmak amacıyla farklı zamanlarda harekâtlarına ve operasyonlarına devam etmiştir. Fırat Kalkanı Harekâtı sonrası IŞİD'ten temizlenen Cerablus, El Bab ve Dabık gibi şehirler güvenli bölge ilan edilmiş Türkiye'nin güney sınırı boyunca yeni güvenli bölgeler oluşturulmak amacıyla İdlip hedef seçilmiştir. Bunun için dönemin siyasileri ve bürokratları bu sefer İdlip'e yönelik düzenlenecek operasyonun sinyalini sıklıkla söylemlerinde kullanmışlardır.

Sivas Kongresi'nin yıldönümü olan 04 Eylül 2017 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan “ *Sivas Kongresi'nde hakim olan milli birlik, beraberlik ve dayanışma ruhu günümüzde de milletimize, bayrağımıza, vatanımıza ve devletimize yönelen tehditler karşısında en büyük gücümüzdür.*”(Milliyet, 04.09.2017) popüler jeopolitik söylemler halkın terörle mücadeleye dair somut deneyimlerini, korkularını ve duygularını harekete geçirmeye yöneliktir(Aksoy ve Yılmaz, 2022 : 535). Ayrıca bu söylem milli birlik ve beraberlik vurgusuyla tarihsel bir olayı günümüz bağlamına taşımaktadır. Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesi ve ulusal kimliğinin inşası sürecinde önemli bir rol oynayan Sivas Kongresi'ni referans alarak günümüzde de benzer bir dayanışma ruhunun gerekliliğini vurgulayan bu söylem iç ve dış tehditlere karşı milli dayanışmanın en büyük güç olduğunu belirterek toplumsal bir mobilizasyon çağrısı yapmaktadır. Bunun yanında milliyetçi bir ideolojik çerçeveye sahip olan bu söylem ile milli birlik ve beraberlik, vatanseverlik ve devletin korunması gibi temalar milliyetçi ideoloji ile ifade edilmiştir. Bu haber ile hem Türk kamuoyuna hem de uluslararası kamuoyuna Türkiye'nin toprak bütünlüğüne göz diken terör tehditlerine karşılık verilmeye devam edileceği sinyali

verilmiştir. Öte yandan Türkiye Gazetesi'nin İdlip Operasyonu öncesi yapmış olduğu haber de dikkat çekicidir. TSK'nın operasyona hazırlık sürecini kamuoyuna aktarmasıyla ilgili olan haberde “*Afrin ve İdlip Hazırlığı – İki Tabur İslahiye’de*”(Türkiye, 11.09.2017) başlığı kalın puntolarla ana manşette yayımlanmıştır. Afrin ve İdlip Suriye iç savaşında Türkiye'nin önemli cephelerinden ikisidir. Bu bölgelerdeki askeri operasyonları hem sınır güvenliğini sağlama hem de bölgedeki terör unsurlarını temizleme amacı taşımaktadır. Bu haber ile kamuoyuna operasyonların hazırlık sürecinin aktarılması Türkiye'nin Suriye'deki sınır güvenliğini tehdit eden terör örgütlerine yönelik bir harekâtın olacağı yönünde algı yaratma amaçlı olduğunu söylenebilir. Türkiye'nin sınır güvenliğinin sürekliliğinin sağlanması ve terörle mücadele edileceği vurgusu söylemin ideolojik temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda söylem, ulusal güvenlik ve egemenlik temalarını öne çıkararak toplumsal desteği mobilize etmeyi amaçlamaktadır.

Yeni Şafak Gazetesi'nin 16 Eylül 2017'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'nın söylemini haber yapması popüler jeopolitik açıdan önemlidir. Bu haberde Erdoğan“ *Şu anda bizim için Afrin ve İdlip önemli bir yerlerdir. Buralardan taviz veremeyiz. Zira Kuzey Suriye, terör koridoru olamayacaktır, olmayacaktır. Bilsinler ki Türkiye Cumhuriyeti ve TSK buna asla müsaade etmeyecektir.*”(Yeni Şafak, 16.09.2017) söyleminde bulunmuştur. Bu söylem Türkiye'nin Afrin ve İdlip'teki askeri varlığını ve jeopolitik dinamiklerini ele almaktadır. Ayrıca Türkiye'nin bölgedeki askeri ve siyasi etkisini artırma çabası olarak da değerlendirilebilir. Söylemi yapı-söküm modeli ile analiz etmek gerekirse Afrin ve İdlip'in “*önemli*” olarak tanımlanması bu bölgelerin stratejik ve jeopolitik değerini vurgularken bu önem “*taviz verilemez*” ifadesiyle pekiştirilmektedir. Kuzey Suriye'nin “*terör koridoru*” olamayacağı vurgusu bu bölgenin güvenlik açısından kritik olduğunu ve Türkiye'nin güvenlik politikalarının bir parçası olarak bu bölgelerde kontrolü sağlamayı amaçladığı iç ve dış kamuoyuna ima edilmektedir. Kullanılan dilin güçlü ve kararlı bir ton taşımasının yanında “*taviz*

veremeyiz”, “olamayacaktır, olmayacaktır”, “asla müsaade etmeyecektir” gibi ifadeler Türkiye’nin bu konudaki kararlılığını ve sert duruşunu yansıtmaktadır. Bunun yanında söylem içeriğinde Türkiye Cumhuriyeti’nin ve TSK’nın adı geçerek harekât öncesinde uluslararası kamuoyuna ulusal egemenliğin ve askeri gücün önemi hatırlatılmaktadır. Devamında 26 Eylül 2017’de Ombudsmanlar Birliği Genel Kurulunda açıklamalarda bulunan Erdoğan “*Bölge sadece bir şahsın veya aşiretin yaşam alanı değil. Bir gece ansızın gelebiliriz. Suriye’de terör devletlerine izin veremeyiz. Öyle PYD, YPG devlet kuracakmış! Bu kuru bir rüya.*” (Sabah, 26.09.2017) söyleminde bulunmuştur. Bu söylem Türkiye’nin ulusal güvenliğini ve birliğini koruma gerekliliğini vurgulayarak halkın harekâtlar öncesinde desteğini kazanmayı amaçlamaktadır. “*Bir gece ansızın gelebiliriz*” ve “*Suriye’de terör devletlerine izin veremeyiz*” ifadeleriyle dış tehditlerin varlığı vurgulanmış halkın bu tehditlere karşı duyarlılık seviyesinin yükseltilmesi hedeflenmiştir. Böylece kamuoyunun güvenlik politikalarına olan inancı güçlendirilerek desteğinin arttırılması amaçlanmıştır. Bunun yanında söylem içeriğinde PYD ve YPG gibi grupların terörist olarak tanımlanması bu grupların meşruiyetini zayıflatırken halkın bu gruplara karşı olumsuz bir tutum geliştirmesini sağlar. Bu da Türkiye’nin olası harekâtlar öncesinde askeri müdahalelerini meşrulaştırmak için kullanılır. Bu tarz söylemler ile hem iç hem de dış kamuoyunu belirli bir yönde şekillendirmek ve Türkiye’nin bölgesel jeopolitik hedeflerini desteklemek için kullanılır.

İdlip Operasyonu öncesi Türkiye Gazetesi 8 Ekim 2017’de “*Bahçeli İdlip Operasyonu için açık destek verdi*” (Türkiye Gazetesi, 08.10.2017) başlığıyla yaptığı haberde MHP lideri Devlet Bahçeli’nin “*Cumhurbaşkanımız tutarlı ve kararlı görülmekte. Bu tutarlı politikalar devam ettikçe, terörle mücadelede herhangi bir yılgınlığa düşmemek kaydıyla MHP sayın Cumhurbaşkanının yanındadır.*” (Türkiye Gazetesi, 08.10.2017) söylemini kamuoyuna iletmiştir. Söylemde “*Cumhurbaşkanımız tutarlı ve kararlı görülmekte*” ifadesi ile iç kamuoyu tarafından Cumhurbaşkanının güçlü

ve güvenilir bir lider olarak algılanması istenilmiş ve halkın liderine olan güvenini arttırmak amaçlanmıştır. Ayrıca MHP'nin harekât öncesi bu söylemi iç politikada birlik ve dayanışma mesajı verir. Bu da dış kamuoyuna harekât öncesi Türkiye'nin iç politikada güçlü ve istikrarlı bir duruş sergilediğini gösterir.

Görsel 8: 8 Ekim 2017, Türkiye Gazetesi

Bu söylemlerden sonra TSK tarafından Suriye'nin İdlip bölgesine operasyon başlatılmıştır. Çalışmamızın ilerleyen sürecinde değineceğimiz Bahar Kalkanı Harekâtı olarak genişletilen bu operasyon başarılı bir şekilde tamamlanmıştır. Operasyon sonucunda İdlip yeni güvenli bölge olarak terörden arındırılmış ve Türkiye'nin güney sınırında oluşturulmak istenen terör koridoru arzusunu engellemiştir. Fakat Türkiye oluşturulmak istenen koridorun tamamen ortadan kaldırılması için harekâtlarına devam etmiştir. Sıradaki hedef Afrin 'nin terörden temizlenmesi vardır. Bu amaçla harekât hazırlıkları başlatılmış ve kamuoyuna yönelik algı yönetimi sürdürülmüştür.

2018 ocak ayı gazete haberleri incelendiğinde dönemin siyasilerinin ve bürokratlarının Afrin'e yönelik harekât konusunda ortak bir tutum sergilediklerini ve

bunu söylemler ile halka yansıttıkları görülmektedir. Ayrıca gazetelerin birinci sayfa haberlerini incelediğimizde büyük bir kısmının Türkiye'nin Afrin'e yönelik harekât hazırlıklarıyla ilgili çeşitli haberlere yer verdiğini görmekteyiz. Bu bağlamda Zeytin Dalı Harekâtı öncesinde çıkan haberler analiz edildiğinde ise Hürriyet Gazetesinin 12 Ocak 2018 tarihindeki yapmış olduğu haber eleştirel jeopolitik bağlamda dikkat çekicidir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 43. Muhtarlar Toplantısı'nda yaptığı konuşmadaki söylemlerini haber yapan gazete Cumhurbaşkanı Erdoğan'nın *“Kuzey Suriye’de Devlet İsteyen Avucunu Yalar”* (Hürriyet,12.01.2018) söylemini kamuoyunun ilgisini çekmek ve önemli olduğu düşünülen bilginin hızlı bir şekilde kamuoyuna iletmek amacıyla kalın puntolarla ilk sayfasından duyurmuştur. Haberde Erdoğan'nın *“Kuzey Suriye, Misak-ı Milli sınırları içindeydi. Onun için oralarda öyle devlet kurmaya, bu yola tevessül edenler avucunu yalar”*(Hürriyet,12.01.2018) söylemine yer verilmiştir. Bu söylem, eleştirel jeopolitik açıdan incelendiğinde *“Kuzey Suriye, Misak-ı Milli sınırları içindeydi”* ifadesi ile milliyetçilik ve ulusal kimlikle ilişkilendirilmiş bir tarihsel kavram kullanılmış böylece Türkiye'nin bu bölgeye yönelik duygusal ve tarihsel bağının kamuoyu tarafından hatırlanması amaçlanmıştır. Ayrıca Kuzey Suriye'nin Misak-ı Milli sınırları içerisinde olduğunun vurgulanması bu bölgenin Türkiye için tarihsel ve coğrafi bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte *“avucunu yalar”* ifadesi ile Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde herhangi bir terör devletinin kurulmasına yönelik planlara izin vermeyeceğini bu konuda kararlı olduğunu ve taviz vermek istemediğini gösterir. Aynı gün yayımlanan Sabah Gazetesi ise manşetinde Erdoğan'nın *“Sabrımız azalıyor”*(Sabah,12.01.2018) söylemini kullanmıştır. Bu ifade aslında PYD'yi Suriye'de Türkiye'ye karşı silahlandıran ve askeri eğitim veren ABD'ye karşı söylenmiştir. NATO'da müttefikimiz olan bir devletin bölgemizde beslemiş olduğu terör örgütü bundan güç alarak sınırimıza dayanmış böylece güvenlik endişelerimiz artmıştır. Haber içeriğinde *“Birilerinin burnumuzun dibinde terör koridoru inşa etmeye çalışması*

sabrumuzu azaltıyor. Beklememizin sebebi, sühunetle çözme konusundaki ümidimizi koruyor olmamızdı. Ancak bu yolların kapandığını, geriye tek bir çarenin kaldığını görüyoruz.” (Sabah,12.01.2018) söylemine yer verilmiştir. Bu söylem ile alternatiflerin tükenmiş olduğunu ve artık sadece bir seçeneğin kaldığı ima edilerek Türkiye’nin güneyinde oluşturulmak istenen koridorun diploması ile değil harekât ile son verileceği görüşü kamuoyuna aktarılmıştır. Devam eden süreçte 14.01.2018 tarihinde Ak Parti’nin Elazığ ve Bingöl il kongrelerinde açıklamalarda bulunan Erdoğan *“Fırat Kalkanı Harekâtı ile terör koridorunu bıçakla keser gibi kesip attık. İdlip Operasyonu ile bu koridorun batı kanadını çökerttik. Afrin’deki teröristler teslim olmazsa orayı da başlarına yıkacağız”* (Vatan,14.01.2018) demiştir. Bu söylem ile daha önce yapılan operasyonlar Türkiye’nin terörle mücadelesinde önemli adımlar olduğunun vurgusu yapılmıştır. Bunun sebebi başarı hikayeleri, kahramanlık öyküleri ve askeri zaferler iç kamuoyunun desteğini olumlu yönden etkileyebilir. Yapılan operasyonlar sonucunda PYD/YPG kontrolündeki Afrin’in güneyden kuşatılması sağlanmış ve bu sayede terör koridorunun Akdeniz çıkışı önlenmiştir. Bölgedeki terör örgütlerinin güvenlik tehditlerine devam etmesi sonucunda yeni harekâtın başlayacağı algısının yaratıldığı bu haberde Türkiye’nin terörle mücadelesinde yapacağı müdahaleler sonucunda halkın güvenlik endişelerini hafifletilebileceği algısı oluşturulmak istenmiştir. Ocak ayında yapılan bir diğer popüler jeopolitik değer taşıyan haber ise Haber Türk’ün *“Temizliğe Afrin’le devam edeceğiz”* (Haber Türk, 15.01.2018) başlıklı haberidir. Ak Parti’nin Tokat ve Yozgat il kongrelerinde açıklamalarda bulunan Erdoğan *“Nasıl sınırlarımız içinde bölücü terör örgütüne göz açtırmıyorsak, sınırlarımızın öte tarafında da bunların hakkından gelmeye kararlıyız. Önümüzdeki günlerde inşallah, Fırat Kalkanı Harekâtı ile ilk adımını attığımız güney sınırımızı terörden arındırma operasyonunu Afrin’le devam ettireceğiz”*(Haber Türk, 15.01.2018) söyleminde bulunarak kamuoyuna harekâtın yaklaştığı sinyalini vermiş devamında kararlılık ve caydırıcılık amacı taşıyan söylemlerine bir yenisini daha

ekleyerek “PYD’ymiş, YPG’miş, DEAŞ’mış. Topunuz gelin, ne olursanız olun, tepenize ineceğiz. Türkiye’nin sınırı boyunca kurulacak terör yapılanmasının Türkiye’den başka hedefi olabilir mi? TSK, Afrin ve Münbiç meselesini halledecektir. Harekât her an başlayabilir”(Akşam, 15.01.2018) söyleminde bulunmuştur. Bu söylem ile dış kamuoyuna Türkiye’nin bölgesel güvenlik politikalarını yansıtmanın yanında sınırların ötesinde de terörle mücadelede aktif olunacağı mesajı verilmiş ve Türkiye’nin stratejik bir aktör olduğunun anlaşılması istenmiştir. Bunun yanında operasyonların somut adımlarla desteklendiği mesajı dış ilişkilerde Türkiye’nin kararlılığını yansıtmaktadır.

Görsel 9: 15 Ocak 2018, Haber Türk

Söylemlerin kararlılık ve ciddiyet seviyelerinin artışı bu dönemde MHP lideri Devlet Bahçeli 17 Ocak tarihli grup toplantısında “ABD/YPG aşkı kara sevdaya dönüştü. Türkiye yeni istiklal müdafaaası içindedir. Ya hep ya hiç noktasındayız. Türkiye kaynağında imha için harekete geçmelidir. Gazamız mübarek olsun.”(Hürriyet,17.01.2018) söyleminde bulunarak ABD’nin Suriye’deki varlığına yönelik bir eleştiride bulunmuştur. Hem tarihsel bir geleneği yansıtan hem de günümüzde milliyetçilik, güvenlik ve birlik mesajları içeren “Gazamız mübarek olsun” sözü Osmanlı İmparatorluğu döneminde padişahların seferler öncesinde orduya hitap ederek kullandığı

bir dua ve temenni ifadesiyken harekâtlar öncesinde Bahçeli'nin bu sözü kullanması iç kamuoyuna milliyetçilik duygusu aşlamış ve toplumun bu operasyona destek vermesi gerektiği mesajını vermiştir.

Bu söylemlerden sonra TSK tarafından Suriye'nin Afrin bölgesine 20.01.2018 tarihinde harekât başlatılmıştır. Harekât sonucunda Afrin yeni güvenli bölge olarak terörden arındırılmış ve Türkiye'nin güney sınırında oluşturulmak istenen terör koridoruna büyük bir darbe daha vurulmuştur. Fakat Türkiye oluşturulmak istenen koridorun tamamen ortadan kaldırılması için harekâtlarına devam etmiştir. Sıradaki hedefte Fırat Nehri'nin doğusunda yer alan Rasulayn ve Tel Abyad 'ın PYD ve IŞİD terör örgütlerinden temizlenmesi vardır. Bu amaçla yeni düzenlenecek olan harekâtın hazırlıkları başlatılmış ve kamuoyuna yönelik algı yönetimine devam edilmiştir.

Fırat, İdlip ve Zeytin Dalı Harekâtlarının başarılı bir şekilde tamamlanmasından sonra bölgedeki güç dengeleri Türkiye lehine değişmiştir. Bunun üzerine Barış Pınarı Harekâtı öncesinde dış basında Suriye'ye düzenlenen harekâtların asıl hedefinin Suriye'de yaşayan Kürtlere yönelik olduğu yönünde haberler yapılarak Türkiye'nin başarılarına gölge düşürülmek istenmiştir. Ayrıca ABD'nin IŞİD'e karşı silahlandığı PYD'nin Türkiye açısından güvenlik tehditleri oluşturduğuna dair söylemlerde bu dönemde artmıştır. 7 Ocak 2019'da Sözcü Gazetesi'nin yapmış olduğu haber bu söylemlere örnek teşkil etmektedir. Dönemin Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın'ın "*Hadi Oradan*" (Sözcü, 07.01.2019) söylemini manşet olarak kullanan gazetenin haber içeriğine baktığımızda "*Türkiye'nin Kürtleri hedef aldığı iddiası akıl dışıdır. Türkiye'nin hedefi DEAŞ ve PKK/PYD/YPG terör örgütleridir.*" (Sözcü, 07.01.2019) ifadesi yer almaktadır. Suriye'nin kuzeyinde Türkiye'nin Kürt halkını hedef almadığını vurgulayan bu haber Türkiye'nin terörle mücadele stratejisini yansıtmaktadır. Yeni Birlik Gazetesi ise 9 Ocak 2019'da yapmış olduğu haberde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "*PYD'nin DEAŞ'la Savaşı Yalan*" (Yeni Birlik, 9.01.2019) söylemini

manşet olarak kullanmıştır. Haber içeriğine bakıldığında “PKK-PYD’nin DEAŞ’la mücadelesi koca bir yalandan ibarettir. Bu iki örgüt arasındaki kavga ilke değil, çıkar kavgasıdır. DEAŞ gidip PKK-PYD geldiğinde, masum insanlar açısından, araçların ve binaların üzerindeki paçavralar dışında değişen hiçbir şey olmamaktadır.” (Yeni Birlik, 9.01.2019) ifadesine yer verilmiştir. Suriye’de var olan aktörler arasındaki karmaşık ilişkilere işaret eden bu söylem uluslararası toplumun PYD’yi DEAŞ’a karşı mücadelede iş birliği yapılabilir bir aktör olarak görmesini eleştirmiştir.

Görsel 10: 7 Ocak 2019, Sözcü

Eleştirel jeopolitik değer taşıyan bir diğer gazete haberi ise Akit Gazetesinin 9 Ocak tarihli haberidir. Haber içeriği dönemin ABD Başkanı Donald Trump’ın Güvenlik Danışmanı John Bolton ’nın harekât öncesi Türkiye’den “Suriye’deki Kürtleri korumaya yönelik” anlaşma istemesiyle ilgilidir. Bu konu hakkında Bolton’a yanıt veren MHP lideri Bahçeli “Bolton musun Dalton musun bilmem. Türkiye neyi nasıl yapacağını sana ve patronlarına mı soracak? Bölücü teröristlerin Kürt kardeşlerimizle herhangi bir ilgisi yoktur. Fırat’ın doğusu fitnenin boynudur. Bu boyun koparılmalıdır. Bu katillerin, canilerin imhaları vaciptir.”(Akit, 09.01.2019) söyleminde bulunmuştur. Bu söylem ile kamuoyuna terörle mücadelede kararlılık ve sıfır tolerans politikasının desteklenmesi gerektiği konusunun önemi üzerinde durulmuştur. Ayrıca terörizmi bölgesel çıkarlarına müzahir kullanan karanlık çevrelere ve müttefik görünümlü muhasım ülkelere karşı direnme çağrısı yapılmıştır.

Suriye’deki çatışma ortamının Türkiye üzerindeki etkisine değinen Ak Parti Genel Başkanvekili Numan Kurtulmuş, “*Çevremizdeki oynanan oyunları görüyorsunuz. Türkiye’nin de içinde bulunduğu, Türkiye’nin kilit taşı olduğu bu coğrafya lime lime edilmek, paramparça hale getirilmek isteniyor. Suriye’deki oyun, oyun içinde oyundur.*” (Yeni Birlik,14.01.2019) söyleminde bulunarak Türkiye’nin Orta Doğu, Avrasya ve Akdeniz arasında kilit bir geçiş noktası olduğunu ve bu konumu itibariye Türkiye’yi bölgesel güçler ve çıkarlar açısından önemli bir oyuncu yaptığını kamuoyuna hatırlatır. Ayrıca Suriye’de var olan çıkar çatışmalarının Türkiye’yi doğrudan etkilediği ve güney sınırı boyunca bu çatışmaların güvenlik ve istikrar için önemli tehditler olduğunu ifade etmektedir. Bir gün sonra ABD, Türkiye’nin Suriye’ye harekât düzenlemesine ekonomik ambargo tehdidinde bulunmuş MHP lideri Bahçeli ise bu tehdide karşılık olarak “*Senin doların varsa Türk milletinin imanı var. Elinden geleni ardına koyma ne biliyorsan onu yap. Senin tehditlerine “tamam” diyen senin gibi olsun, Türkiye’yi mahvetmek senin ne haddine.*” (Yeni Birlik,15.01.2019) söyleminde bulunarak kamuoyuna milli iradeye, bağımsızlık duygusuna ve Türkiye’nin kendi yolunu çizme yeteneğine atıfta bulunmaktadır. Bu söylem ile milli bir duruşu ve Türkiye’nin kendi yolunu çizme iradesini yansıtmaktadır. Bahçeli’nin milliyetçilik duygusu ve Türk milletinin birliği üzerine kurulu olan “*Senin doların varsa Türk milletinin imanı var*” söylemi ile Türkiye’nin ekonomik tehditlere boyun eğmeyeceğini ve kendi yolunu çizeceğini ifade etmektedir. Suriye’ye düzenlenmesi planlanan Barış Pınarı Harekâtı hazırlıkları bir yandan sınırda devam ederken diğer yandan Cumhurbaşkanı Erdoğan başkanlığında 2019’un ilk MGK toplantısı 30 Ocak 2019’da düzenlenmiş toplantı sonrasında Türkiye’nin Suriye’nin kuzeydoğusunda Fırat Nehri’nin doğusunda ne yapacağına dair iç ve dış kamuoyuna önemli mesajlar verilmiştir. Yapılan açıklamada “*Fırat’ın doğusundaki kararlılığımız sürecektir*”(Yeni Birlik,30.01.2019) açıklaması yapılmıştır.

Böylece Fırat'ın doğusunda var olan terör örgütlerine yönelik yeni bir harekâtın olacağına dair sinyaller artmıştır.

Fırat Nehri'nin doğusunda yer alan Rasulayn ve Tel Abyad 'ın PYD ve IŞİD terör örgütlerinden temizlenmesi amacıyla düzenlenecek harekât öncesinde Türkiye'nin güney sınırına giden dönemin Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar *“TSK yeri ve zamanı geldiğinde Fırat'ın doğusunda gerekli faaliyetleri ve görevleri yerine getirecektir.”*(Star, 05.07.2019) açıklamasında bulunarak yaklaşmakta olan harekât öncesinde Türkiye'nin sınır güvenliği ve terörle mücadele konularındaki kararlılığını kamuoyuna yansıtmaktadır. Yapılan söylemlerden de anlaşılacağı üzere Suriye'nin kuzeyine yeni bir harekâtın düzenlenmesi artık kaçınılmaz seviyelere ulaşmıştır. Böylece Suriye'nin kuzeyindeki terör örgütlerinin güvenlik tehditlerinin bertaraf edilmesi gerekliliği Türk kamuoyuna anlatıldıktan sonra kurtarılması gereken bölgelerin tasavvuru ile harekâtın mekânsal anlamda ikna süreci tamamlanmıştır.

09 Ekim 2019'da başlatılan Barış Pınarı Harekâtı ile Fırat'ın doğusunda yer alan Rasulayn ve Tel Abyad terörden temizlenmiş ve yeni güvenli bölgeler olarak TSK tarafından kontrolü sağlanmıştır. Böylece TSK ve Suriye Milli Ordusu Resulayn, Tel Abyad ve Suluk dahil olmak üzere 600 yerleşim yerini ele geçirerek M4 Karayolu'nun Fırat'ın doğusunda kalan kısmını büyük ölçüde kontrol altına almış ve toplamda 4820 kilometrekarelik bir alanda hakimiyet sağlamıştır. Fakat harekâtlar öncesinde Rusya ve Suriye rejimi ile yapılan çatışmayı azaltma anlaşmasına rağmen yaptıkları askeri ilerlemelerini engellemek ve Türkiye'ye yönelik yeni bir göç dalgasını durdurmak amacıyla İdlip Operasyonu 27 Şubat 2020 tarihiyle Bahar Kalkanı Harekâtı olarak genişletilmiştir.

Bu dönemde Suriye ile ilgili haber içeriklerinde şiddet, bomba, tehdit, çatışma, saldırı, işgal, güvensizlik, tahrik, felaket, isyan, kuşatma ve gerginlik gibi olumsuz kavramların söylemlerde kendilerine yer bulması Suriye'nin güvenliksiz bir yer olarak

algılanmasına katkıda bulunmuştur. Bu algı hem Türk kamuoyunda hem de uluslararası toplumda bölgeye yönelik müdahalelere meşruiyet kazandırmıştır. Aynı zamanda haberlerde sıkça gördüğümüz bir şeyde Türkiye'nin terör örgütlerine yönelik askeri harekâtlarının meşruluğunun vurgulanmasıdır. Türkiye içerde var olan terör örgütleriyle mücadele ederken aynı zamanda sınırları dışındaki terör örgütleriyle mücadele etmek zorundadır. Bu bölgenin stratejik açıdan önemini vurgulamak için kamuoyuna haklı bir neden olarak sunulmaktadır.

Haberlerin analizinde gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta da yayımlandığı gazetelerdeki konumu ve yayımlanış şeklidir. Genellikle harekât ile ilgili söylemler sıklıkla hem birinci sayfadan kendilerine yer bulmuşlar hem de gazetelerin ana manşetlerinde yayımlanmışlardır. Her gün sürekli gündemde olan bir konunun sık sık manşet olması kamuoyunda oluşturulmak istenen atmosferle uyumlu bir şekilde gerçekleşir.

4.3. Haberlerle Oluşturulan Tasavvurlar

Gazeteler Suriye'ye düzenlenen harekât haberlerini aktarırken bilinçli bir şekilde belirli bir amaca yönelik yönlendirmeler yapmışlardır. Bu girişimler kamuoyu oluşturmayı ve mevcut kamuoyunu güçlendirmeyi amaçlayan bir tür 'tasavvur oluşturma' olarak adlandırılır. Bu bölümde Derrida'nın yapı söküm yöntemi kullanılarak söylemlerin ve kavramların içsel katmanlarına nüfuz edilecektir.

4.3.1. Suriye'nin Toprak Bütünlüğü Tasavvuru

Arap Baharı sonrası toprak bütünlüğünü kaybeden Suriye'nin terör ihraç eden bir konuma ulaşması Türkiye'nin güney sınırının güvenliğini tehdit etmektedir. Bundan dolayı Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması Türkiye'nin kendi güvenliği için hayati önem taşımaktadır. Terör örgütleri Suriye'nin iç savaşı sırasında Suriye'de etkinlik göstermiş ve Türkiye'ye yönelik saldırılar gerçekleştirmiştir. Bu nedenle Türkiye Suriye'nin toprak bütünlüğünü desteklemek zorundadır. Ayrıca Suriye'nin toprak

bütünlüğünün korunması Türkiye'nin sınır bölgelerinde istikrarın sağlanmasına da katkıda bulunur. Bunun yanında istikrarsızlık ve iç savaş bölgeye yayılan göç dalgalarına yol açarak Türkiye'yi de olumsuz yönden etkilemiştir. Suriye'nin toprak bütünlüğü bu istikrarsızlığın önlenmesine yardımcı olur. Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması bölgesel dengeyi ve Türkiye'nin jeopolitik çıkarlarını destekler. Bu açıdan gazetelerde Suriye'nin toprak bütünlüğünü destekler nitelikte söylemlere yer verilmesi iç ve dış kamuoyunun zihninde Suriye'nin toprak bütünlüğü tasavvuru oluşturulması amaçlanmıştır. Haberlerde geçen söylemler meşrulaştırma ve pekiştirme araçları olarak kullanılmış ve söylemin gücünden yararlanılmıştır.

Liderlerin resmi açıklamalarında ya da diplomatik temaslarında Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması ile ilgili sarf ettikleri söylemler kamuoyunda Suriye'nin toprak bütünlüğü tasavvurunun oluşmasında etkili olmuştur. Örneğin, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Rusya Devlet Başkanı Vladimir Vladimiroviç Putin Ankara'daki görüşmelerinden sonra yapmış oldukları basın açıklamasını manşetine taşıyan Sabah Gazetesi "*Erdoğan ve Putin'den Önemli Jeopolitik Karar: Irak ve Suriye Parçalanamaz*" (Sabah, 29.09.2017) başlıklı haberi ilk sayfasından yayımlamıştır. Haberde Erdoğan'ın "*Sayın Putin ile Suriye'nin toprak bütünlüğü konusunda hemfikiriz*"(Sabah, 29.09.2017) söylemine yer verilmiştir. Bu söylem Suriye'nin toprak bütünlüğünün sağlanması sonrasında Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit eden terör örgütlerinin ortadan kalkacağı ve ülkeye göç etmek zorunda kalan insanların artık göç etmeyeceği tasavvurunun oluşturulmasına yöneliktir.

Akşam gazetesi dönemin Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un “İşaretler, ABD'nin Suriye'yi mevcut sınırları içinde yaşayan bir devlet olarak tutmak istemediği yönünde”(Akşam, 16.01.2018) söylemini haber yapması ulusal medyanın Suriye'nin toprak bütünlüğü konusunda kamuoyu oluşturma amacında olduğunu göstermektedir. Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere “Suriye'nin Toprak Bütünlüğü” konusu ulusal basının ortak haberi olmuş ve siyasi liderlerin kullanmış oldukları söylemler ile toplum üzerinde ortak bir tahayyül oluşması noktasında etkili olmuştur.

4.3.2. Suriye'nin Stratejik Açıdan Önemlidir Tasavvuru

Türkiye'nin güney sınır komşusu olan Suriye, bölgesel istikrarın sağlanması açısından stratejik bir ülkedir. Türkiye ile Suriye arasındaki ilişki jeopolitik ve stratejik açıdan büyük önem taşırken bu ilişkiyi ele aldığımızda Türkiye'nin hedefleri ve güvenlik çıkarları göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun yanında Suriye'nin Orta Doğu'daki enerji geçiş yollarının kesişim noktasında yer alması Türkiye için enerji güvenliği açısından da stratejik bir öneme sahip olmasını sağlar. Çünkü Suriye'de var olan terör örgütleri bulundukları bölgelerdeki yer altı kaynaklarından elde ettikleri gelir sayesinde silah temin edebilir ve böylece Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit edebilir. Bu sebeple Suriye hem Türkiye hem de bölgedeki diğer devletler için stratejik bir öneme sahiptir.

Söylemler her zaman açık ve anlaşılır olmayabilir. Özellikle politik temalı haberlerde gerçekleri saklamaya yönelik ifadeler sıkça kullanılır. Eleştirel jeopolitik görünenden daha derin gerçekleri arama çabasıdır. Yani eleştirel jeopolitik için gerçeklik görüldüğü gibi olmayabilir. Aslında gerçeklik, siyasi, kültürel ve toplumsal bir anlam taşır. Politikanın mekânsal bir boyut kazanmasıdır (Ó Tuathail and Agnew 1992:190). Başka bir ifade ile sanal gerçekliğin altında imgeler ve sembollerle oluşturulmuş bir dünyanın ötesinde görünenden tamamen farklı bir gerçekliğin sunulmasıdır (Tezkan ve Taşar, 2013:254). Jeopolitiğin bu tür ifadeleri ve gerçekleri söylemler ile gizleme çabasının örneklerinden biri Suriye'nin stratejik açıdan önemini ifade eden Yeni Birlik Gazetesinin 16 Ocak 2019 tarihli haberidir. Gazete Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın'ın *"Kontrol Türkiye'de Olacak"* (Yeni Birlik, 16.01.2019) söylemine yer vermiştir. Haber içeriğinde terör örgütlerinden temizlenen Suriye'nin kuzeyinin stratejik açıdan Türkiye'nin kontrolünde olması gerektiği ifade edilmiş Suriye'nin Türkiye için stratejik ve jeopolitik önemi nedeniyle terör örgütlerine bırakılmayacak kadar kıymetli olduğu vurgulanmıştır.

Görsel 13: 16 Ocak 2019, Yeni Birlik

4.3.3. Terör Tehditi Tasavvuru

Suriye'de faaliyet gösteren terör örgütlerinin Türkiye sınırına yakın bölgelerde devlet kurma amacı güttükleri ve bu amaçla gerçekleştirdikleri terör eylemleri,

Türkiye’deki gazetelerde haber konusu olmuştur. Bu haberler incelendiğinde, Türk kamuoyuna sunulan bir terör tehdidinden bahsetmek mümkündür. Daha önce de belirttiğimiz gibi Suriye’nin kuzeyi Türkiye için oldukça hassas ve karmaşık bir konudur. Türkiye bu bölgede hem kendi sınır güvenliğini sağlamaya çalışmakta hem de terör örgütlerinin etkisini azaltmak için adımlar atmaktadır. TSK Suriye İç Savaşı’nın başlamasıyla Türkiye’nin sınır güvenliğini sağlamak amacıyla terör örgütü olarak tanıdığı IŞİD ve PKK’nın Suriye kolu olduğunu belirttiği PYD ve YPG’ye karşı sınır ötesi harekâtlar düzenlemiştir. Böylece Türkiye Cumhuriyeti bu hareketleri; Suriye’nin kuzeyindeki oluşturulmak istenen terör koridorunu engellemek ve Türkiye sınırlarını ve milletin güvenliğini sağlamak amacıyla gerçekleştirdiklerini açıklamıştır.

Görsel 14: 02 Ocak 2019, Yeni Birlik

Görsel 15: 15 Ocak 2019, Sabah

Yukarıda örnek olarak verilen haberler söylem analizi ve yapı-söküm yöntemiyle incelendiğinde oluşturulmak istenen terör tehdidi tasavvuru hakkında bilgi vermektedirler. Öncelikle Yeni Birlik Gazetesinin yapmış olduğu haberin üzerine kurulduğu dönemin Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar’ın söylemine “Ülkemizi, milletimizi tehdit edecek, ülkemiz ve milletimiz için risk ve tehlike oluşturacak bu terörist koridorunun oluşma büyük ölçüde Türk Silahlı Kuvvetlerinin ve güvenlik güçlerimizin mensuplarının büyük bir fedakarlık ve kahramanlığıyla engellenmiş durumda.”(Yeni Birlik, 02.01.2019) yoğunlaştığımızda; Türkiye Cumhuriyeti topraklarında yaşayan

insanların Suriye'nin kuzeyinde var olan terör örgütlerince güvenliklerinin tehdit edildiğini anlamaktayız. “*Ülkemizi, milletimizi tehdit edecek, ülkemiz ve milletimiz için risk*” söylemi bir yanda ülkenin milli güvenlik ve koruma duygusunu yüceltirken diğer yanda tehdit algısından dolayı toplumun birlik ve dayanışma hissini tetikler. Ayrıca tehdit ve risk kavramları toplumun güvenlik ve istikrarına dair temel endişeleri yansıtabilmektedir. Eleştirel söylem analizi dilin güç ilişkilerini, ideolojik unsurları ve toplumsal normları anlamak için kullanılan bir yöntem olduğu için bu cümle milli güvenlik ve birlik duygusunu vurgulayarak toplumsal bir mesaj taşımaktadır. Sabah Gazetesinin haberini ele alacak olursak Erdoğan'ın “ *Güvenli bölge terörden arındırılmış olmalı. Sorunumuz Kürtlerle değil, ulusal güvenliğimizi tehdit eden teröristlerle*” (Sabah,15.01.2019) söylemi ile teröristlerin faaliyetleri toplumun güvenliğine yönelik bir tehdit olarak görülmektedir. Kısacası bu cümle terörle mücadelede milli güvenliği öne çıkarırken teröristlerin tehdit oluşturduğunu net bir şekilde ifade etmektedir. Söylemler ile oluşturulan terör tehditti tasavvuru toplumda da yankı bulmuş ve Suriye'deki terör örgütlerine yönelik yapılan harekâtlara karşı itiraz oluşmamıştır.

4.3.4. Suriye Halkının Güvenliğini Sağlama Tasavvuru

Suriye'deki iç savaşın başlamasıyla ülke ve bölge genelinde birçok güvenlik tehdidi ortaya çıkmış ve ülke içerisinde terör örgütlerine zemin oluşturulmuştur. Özellikle IŞİD ve PYD gibi terör örgütleri Suriye'deki kaos ortamından yararlanarak bölgede faaliyet göstermiş ve Suriye halkının güvenliğini ciddi şekilde tehlikeye atmışlardır. Ayrıca iç savaşın neden olduğu ekonomik çöküş Suriye halkının yaşam koşullarını olumsuz etkilemiş işsizlik, yoksulluk ve temel ihtiyaçların karşılanamaması gibi faktörler güvenlik riskini arttırmıştır. Böylece ülke içerisinde çatışmalar kaçınılmaz olmuş ve halkın günlük yaşamı büyük risk altına girmiştir. Böyle bir dönemde Suriye'nin kuzeyine

düzenlenen harekâtlar hem Türkiye için hem de Suriye halkının güvenliği için bir umut olmuştur.

Görsel 16: 23 Ocak 2016, Milliyet

Görsel 17: 15 Ocak 2018, Akit

Türkiye'nin siyasetleri ve bürokratları harekâtlar öncesinde kamuoyunda Suriye halkının güvenliğini sağlanması konusunda tasavvur oluşturmak için söylemlerde bulunmuş ve gazeteler bu söylemleri haberleştirmiştir. Örneğin Milliyet Gazetesi dönemin Başbakanı Binali Yıldırım'ın "Suriye, bugün altı seneyi bulan bir iç savaşla maalesef enerjisini günden güne kaybediyor. 500 bin masum insan bu anlamsız iç savaşta hayatını kaybetti. Artık akan kanın daha fazla sürmemesi, Suriye'de huzur ve istikrarın sağlanması bölge için yapılacak en öncelikli ve önemli işlerden biridir"(Milliyet, 23.01.2016) söylemini haber yaparak kamuoyunda Suriye halkının huzurunun, güvenliğinin ve istikrarının sağlanması yönünde tasavvurun oluşturulması hedeflenmiştir. Bu söylem ile bölgenin istikrarı hem Suriye halkının güvenliği hem de komşu ülkelerin çıkarları için kritik bir mesele olduğu ifade edilmiştir. Diğer bir gazete haberinde ise "İşgal etmiyoruz İhya Ediyoruz"(Ahit, 15.01.2018) başlığını kullanılmıştır. Haber içeriğinde Türkiye'nin bölgeye yapmış olduğu harekâtlarının bir diğer amacının ise bölge halkının güvenliğini ve huzurunu sağlamaya yönelik olduğu ifade edilmiştir. Bu haber yapısöküm modeli ile analiz edildiğinde "işgal etmiyoruz" ifadesi ile Türkiye'nin

Suriye’de askeri varlık gösterdiği bölgelerde işgalci bir tutum sergilemediği vurgulanırken “*İhya Ediyoruz*” ifadesi ile de Türkiye’nin Suriye’deki bölgelerde sadece askeri harekâtlar yapmakla kalmadığını aynı zamanda bu bölgelerin yeniden inşası ve halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesi için çalıştığını vurgulanmaktadır. Ayrıca kamuoyuna işgalci bir niyet taşımadan terörle mücadele edilirken aynı zamanda bölgenin yeniden yapılandırılması ve halkın refahının artırılması hedeflendiği bilgisi verilmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ

Suriye'nin kuzeyinde kümelenen terör örgütlerine karşılık yapılan askeri harekâtlar dönemi Türkiye'nin popüler jeopolitik unsurları sıkça kullanarak kamuoyunda birtakım tahayyüller oluşturduğu ve böylece geniş halk kitlelerinin harekâtları desteklemesine ve karşı çıkmamasına yönelik katkı sağladığı bir dönem olmuştur.

Devletler ideolojilerinin halk tarafından benimsenebilmesi için kitle iletişim araçlarını sıkça kullanır. Türkiye de Suriye'ye düzenlenen harekâtlar öncesinde hem iç hem de dış kamuoyunu bilgilendirmek ve destek sağlamak amacıyla gazetelerden yararlanmıştır. Türkiye Suriye'ye düzenlenen harekâtlar öncesinde kamuoyunda eylemlerini ve düşüncelerini meşrulaştırmak için popüler jeopolitik unsurlara başvurmuştur. Bu dönemde aktif olan siyasiler ve bürokratlar harekâtların gerekliliklerini ifade eden söylemlerde bulunmuşlar, bu söylemleri gazeteler, dergiler ve TV gibi popüler iletişim araçları ile kamuoyuna aktarmışlardır. Bu sayede harekâtların haklılığı kamuoyuna anlatılmaya çalışılmıştır. Popüler jeopolitik perspektiften incelendiğinde, hükümetin yarattığı fiili durum, gazeteler ve diğer popüler kültür araçları aracılığıyla halka sunulmuş ve bu şekilde bir fikir birliği sağlanmıştır. Bu sistemde farklı düşünceler ifade edilmese bile fikir birliği sağlandığı düşüncesi yaygınlaşmıştır. Neumann'ın ünlü "suskunluk sarmalı" çalışmasında bizlere aktardığı ortam oluşmuştur. Gazetelerde yayımlanan haberler sadece kamuoyunu bilgilendirmek için yazılmış metinler değildir. Her haber belirli bir amaca hizmet etmese de genellikle "belirli bir amacın parçası" olarak değerlendirilebilir. Bu durum eleştirel jeopolitik çalışmalarında sıkça vurgulanan hayal gücü ve tasavvur oluşturma süreciyle ilişkilidir. Agnew ve Corbridge 'in belirttiği gibi, bu tür bir hayal gücü oluşturma, eleştirel jeopolitiğin farklı alanlarında kullanılır. Mekân, kimlik ve öteki kavramlarına dair yaratılan tasavvurlar, iktidar ilişkilerinin

biçimlenmesinde kritik bir etkiye sahiptir(Agnew ve Corbridge 1992: 48-50). Türkiye'nin Suriye'ye düzenlediği harekâtlar konusundaki farklı tasavvurlar popüler jeopolitik araçlar olan gazeteler aracılığıyla halka sunulmuş ve bu tasavvurlar kamuoyuna benimsetilmiştir. Bu çalışma Suriye'ye düzenlenen harekâtlar öncesinde popüler jeopolitik araçlar kullanılarak kamuoyunda siyasi, sosyal ve psikolojik açılardan iç ve dış kamuoyu oluşturma girişimlerini ele almaktadır.

Türkiye, Suriye'ye yapılan harekâtlara hazırlık sürecinde iç ve dış kamuoyuna görüşlerini aktarmak ve destek toplamak için gazete haberlerinden faydalanmıştır. Bu devletlerin ideolojilerini meşrulaştırmak amacıyla kitle iletişim araçlarını kullanması, popüler jeopolitiğin yaygın bir uygulamasıdır. Söylem analizinin bir diğer durumu kullanılan ifadelerin ne sıklıkla vurgulandığı ile ilgilidir. Gazeteleri incelediğimizde bazı ifadelerin ilk gününden bu yana değişmeden devam ettiğini gözlemliyoruz. Bu durum Türkiye'nin başlangıçtan itibaren belirli bir hedefe yönelik bir yol izlediğini ortaya koymuştur. Türkiye; barış, demokrasi, birlikte yaşam ve insan haklarına saygı gibi kıymetleri her zaman ön planda tutarak amacını net bir şekilde ifade etmiştir. Fakat bu söylemler uluslararası arenada pek bir karşılık bulamamıştır. Özellikle ABD ve Rusya, Türkiye'nin bölgedeki askeri varlığına karşı farklı tavırlar sergilemiştir. ABD, Türkiye'nin askeri operasyonuna karşı uyarılarda bulunarak bu tür adımların bölgesel istikrarı bozabileceğini ve kötü niyetli aktörlere fırsat sunabileceğini belirtmiştir. Rusya ise Türkiye'nin operasyonlarına karşı sahada caydırıcı pozisyonlar almış ve Suriye ordusuyla birlikte askeri tatbikatlar yapmıştır(Yeni Şafak,2022). Ayrıca Avrupa ve Arap medyası da Türkiye'nin harekâtlarını yakından takip etmiş ve çeşitli eleştirilerde bulunmuştur. Özellikle Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde oluşturmayı planladığı güvenlik bölgesi ve bu bölgedeki Kürt güçlerine yönelik operasyonları, uluslararası basında geniş yer bulmuştur(BBC,2021).

Haberlerde sıkça geçen kavramlar arasında, ‘terör koridoru,’ ‘Suriye’nin kuzeyi,’ ‘sınır güvenliği,’ ‘güvenli bölge,’ ‘terör örgütü,’ ‘PYD,’ ‘İŞİD’ ve ‘harekât’ gibi terimler yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Suriye ile ilgili haber içeriklerinde şiddet, bomba, tehdit, çatışma, saldırı, işgal, güvensizlik, tahrik, felaket, isyan, kuşatma ve gerginlik gibi menfi kelimelerin de sıkça kullanılması Suriye’nin güvenliksiz bir yer olarak algılanmasına katkıda bulunmuştur. Bu algı hem Türk kamuoyunda hem de uluslararası toplumda bölgeye yönelik müdahalelere meşruiyet kazandırmıştır. Aynı zamanda haberlerde sıkça gördüğümüz bir şeyde Türkiye’nin terör örgütlerine yönelik askeri harekâtlarının meşruluğunun vurgulanmasıdır. Türkiye içeride var olan terör örgütleriyle mücadele ederken aynı zamanda sınırları dışındaki terör örgütleriyle mücadele etmek zorundadır. Bu bölgenin stratejik açıdan önemini vurgulamak için kamuoyuna haklı bir neden olarak sunulmaktadır.

Haberlerin analizinde gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta da yayımlandığı gazetelerdeki konumu ve yayımlanış şeklidir. Genellikle harekât ile ilgili söylemler sıklıkla hem birinci sayfadan kendilerine yer bulmuşlar hem de gazetelerin ana manşetlerinde yayımlanmışlardır. Her gün sürekli gündemde olan bir konunun sık sık manşet olması kamuoyunda oluşturulmak istenen atmosferle uyumlu bir şekilde gerçekleşir.

Türkiye’nin harekâtlar öncesinde kamuoyunu hazırlamak amacıyla birtakım tahayyüller oluşturduğu ve bu tahayyülleri popüler jeopolitik araçlar ile özellikle gazeteler aracılığıyla kamuoyuna yansıtıldığı gözlemlenmiştir. Mekân tasavvurlarının yanı sıra haberler vasıtasıyla kimlik tasavvurları da oluşturulmuştur. Kimlik tasavvuru eleştirel jeopolitiğin önemli yöntemlerinden biridir. Bu yöntem eski değerlerin yerini yeni değerlerin aldığı yeni kimlik tanımlamaları yapılarak bir kimlik dönüşümünü teşvik eder.

Böylece kamuoyu eski bilgileri geride bırakarak yeni verilere dayanan tanımlamaları kabul etmiştir.

KAYNAKÇA

Abubaker, S. S.(2018). **Irak'ta İslam Devleti Örgütü'nün (İŞİD) Çıkış ve Yayılmasının Sebepleri: 2003-2017**. Adana: TC. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Acar, İ. (1989). **Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu**. Ankara: Türk Tarik Kurumu Basımevi.

Acar, M. S.(2003). **Medeniyetler Çatışması mı, Menfaatler Çatışması mı?**. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(2), 34.

Acun, C., & Salaymeh, B.(2018). **Suriye Krizinde Yeni Safha İdlib**. İstanbul: Seta Yayınları.

Agnew, J., & Corbridge, S.(1995). **Mastering Space: Hegemony Territory and International Political Economy**. Londra: Routledge Publishing.

Akengin, H., & Yaşar, A.(2018). **Suriye'nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye Rusya İlişkileri**. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(32), 25-57.

Akengin, H.(2019). **Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi**. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Akın, U.(2021). **Bir Jeopolitik Alan Olarak Uzay: Klasik ve Eleştirel Jeopolitik Bir Bakış**. Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi.

Aksoy, S., & Yılmaz, M.(2022). **Popüler Jeopolitik Bir İnceleme: La Haine Filmi'nde Yer Alan Ötekileştirme ve Ayrıştırma Biçimleri**. Ankara: TÜCAUM 2022 Uluslararası Coğrafya Sempozyumu. 1220-1224.

Akter, A.(2016). **Ortadoğu Bağlamında Jeopolitik Teorilere Bir Katkı**. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. Türk Dünyası Araştırma Dergisi ,114 (221), 191-202.

Alhas, A. M., & Aliyev, J.(2019). **US Should Hand YPG/PKK Ringleader Over to Turkey**. <https://www.aa.com.tr/en/turkey/us-should-hand-ypg-pkk-ringleader-over-to-turkey/1625500> (Erişim: 19.05.2024).

Anadolu Ajansı.(2017). **Fırat Kalkanı Harekatı'nda Dönüm Noktası**
<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/firat-kalkani-harekatinda-donum-noktasi/756844> (Erişim: 10.08.2024).

Anaz, N.(2012). **Siyasi Coğrafyada Yeni Eğilimler ve Popüler Jeopolitik: Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru Popüler Jeopolitik, Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler**. (Edt: Anaz, N. Özkan, M.). İstanbul: İlke Yayıncılık.

Ania, L.(1998). **Kolonyalizm Postkolonyaliz**. (Çev. Küçük, M.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Arı, T.(2013). **Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İş Birliği**. Bursa: MKM Yayıncılık.

Arı, T.(2014). **Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Postmodern Teoriler". Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2**. (Der. Arı, T.). Bursa: Dora Yayınları.

Arı, T.(2012). **Geçmişten Günümüze Ortadoğu**. Bursa: MKM Yayıncılık.

Artar, T., & Baysoy, E.(2020). **Bismarck Döneminden 2. Dünya Savaşı'na Alman Jeopolitik Düşüncesi: Haushofer ve Hitler Karşılaştırması**. Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 30(1), 9.

Aslan, C.(2008). **Beşar Esad Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri**. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ataman, M.(2009). **Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti**. Alternatif Politika Dergisi, 1(1), 1-41.

Ataman, M.(2012). **Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum**. SETAV Vakfı. SETAV Raporu. 1-30.

Atlioğlu, Y.(2006). **Beşar Esad'ın Siyasi ve Ekonomik Dışa Açılım Politikaları**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ayrancı, Ş.Z.(2006). **Türkiye Suriye İlişkileri** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Babahanoğlu, V.(2022). **21.Yüzyılda Jeopolitik Dönüşümler ve Türkiye**. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.

Bağlıoğlu, A.(2013). **Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri**. e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi, 6(2), 495-523.

Balbay, M.(2006). **Suriye Raporu**. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

Bannerman, M. G.(1995). **Syrian Arab Republic,” The Government and Politics of the Middle East and North Africa**. (Ed.: Long, D. E. ve Reich, B.). CO: Westview Press.

Baran, E., & Gürel, Ç.(2004). **Can Kozanoğlu ile Popüler Kültür ve Futbol Üzerine**. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 8(2), 57.

Baydili, İ.(2020). **Eleştirel Jeopolitik Yaklaşım Çerçevesinde Kıbrıs Barış Harekâtı: Gazetelerin İncelenmesi (Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Milli Gazete)**. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi. Doktora Tezi.

Bayezit, F.(2016). **Dengeleme Davranışı Olarak Fırat Kalkanı Operasyonu: Neoklasik Realist Bakış**. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 4(2), 20-30.

Bayraktar, B.(2019). **Suriye İç Savaşı Açısından Zeytin Dalı (Afrin) Harekâtı**. Bilge Strateji Dergisi, 11(20), 51-66.

Bayram, Y.(2007). **Postmodernizm Üzerine**. Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırma Merkezi Dergisi, 9(1), 37-39.

BBC News.(2001). **Bashar: A Year of Cautious Reform** http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1442526.stm/ (Erişim: 24.04.2024).

BBC News.(2015). **Isis, Isil, IS or Daesh? One Group, Many Names** <https://bbc.com/news/world-middle-east-27994277/> (Erişim: 06.05.2024).

BBC News.(2021). **Suriye'de son durum: Türkiye'nin askeri harekât planı sahayı nasıl şekillendiriyor?** <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59280382> (Erişim: 15.09.2024).

Beck, U.(1992). **Risk Society: Towards a New Modernity**. California: Sage Publications.

Beck, U., Giddens, A., & Lash, S.(1994). **Reflexive Modernization**. Cambridge: Polity Press.

Benek, S.(2016). **Türkiye-Suriye İlişkilerinin Sosyal Coğrafya Açısından Tarihsel Arka Planı**. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(1), 171-192.

Benno, T.(2006). **Geopolitics**. London: Historical Materialism Journal, 14(1), 32.

Berkes, N.(1969). **Arap Dünyasında İslamiyet, Milliyetçilik, Sosyalizm**. İstanbul: Köprü Yayınları.

Birdişli, F.(2014). **Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü**. Milli Savunma Üniversitesi. Güvenlik Stratejileri Dergisi,10(20), 229-256.

Bozan, F.(2016). **Radikal Örgütlerin Ortaya Çıkmasında Batı Politikalarının Etkisi**. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (IntJCSS), 2(2), 1-17.

Brzezinski, Z.(1997). **The Grand Chessboard: American Primacy an Its Geostrategic Imperatives**. New York: Basic Books.

Bulut, Y.(2012). **Orientalism'in Ardından**. Ege Üniversitesi. Sosyoloji Dergisi, 3(24), 1-57.

Büyük Larousse(1992). **Suriye**. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Caves, J.(2012). **Syrian Kurds And Democratic Union Party (PYD)** <https://www.understandingwar.org/backgrounders/syrian-kurds-and-democratic-union-party-pyd> (Erişim:15.09.2024).

Cerrah, U.(2018). **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Avrasya Jeopolitiğinde Yaşanan Değişimlerin Karadeniz Güvenliğine Etkileri: Karadeniz Jeopolitiği**. (Ed. Çomak H. & Sancaktar C. & Tatar V. & Şeker B.Ş.). İstanbul: Beta Yayınları.

Clodfelter, M.(1997), **Molding Airpower Convictions: Development and Legacy of William Mitchell"s Strategic Thought", The Paths of Heaven The Evolution of Airpower Theory**. (Ed. Meilinger P.S.). Alabama: Air University Press.

Collelo, H.(1988). **Syria a Country Study**. Washington: Federal Research Division of the Library of Congress.

Coşkun, B.D.(2007). **Post-modern Yaklaşım ,Uluslararası İlişkiler, Giriş, Kavram ve Teoriler**. (Ed. Çakmak, H.). Ankara: Platin Yayınları.

Cömert, S.(2000). **Jeopolitik, Jeostratejik ve Strateji**. İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.

Çağlar, N. O.(2008). **Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik**. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(3),369-386.

Çekirge F.(2020). **İşte Haritadaki Gerçek** <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/fatih-cekirge/iste-haritadaki-gercek-41448337> (Erişim:21.05.2024)

Çetin, B. N.(2016). **Küresel Şirketlerin Jeopolitik Etkisi**. Sosyoloji Derneği. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 19(1), 34-73.

Çıtak, E.(2014). **Postkolonyalizm ve Batı Sinemasında Doğu-Batı Ayrımına Yönelik Postkolonyal Öğeler**. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(2), 561-578.

Çoruk, A.Ş.(2007). **Oryantalizm Üzerine Notlar**. Afyon Kocatepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 193-202.

Çuhacı, A.(2007). **Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı**. Sosyoloji Derneği. Sosyoloji Dergisi, 24(1), 130-157.

Dağ, A.E.(2013). **Bilad-ı Şam'ın Hazin Öyküsü**. İstanbul: İHH Yayınları.

Dalby, S., & Ó Tuathail, G.(1996). **The Critical Geopolitics, Constellation: Problematizing Fusions of Geographical Knowledge and Power**. Political Geography Journal, 15(5), 451-456.

Dalby, S.(1986). **American Security Discourse: the Persistence of Geopolitics**. Political Geography Quarterly, 5(4),s.171-188.

Deborah, L.(1999). **Risk**. London: Routledge Publishing.

Defay, A.(2005). **Jeopolitik**. (Çev: Yerguz İ.). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

Demir, E.(2018). **Afrin Tarihi ve Zeytin Dalı Harekâtı**. İstanbul: Flipper Yayıncılık.

Demir, E. M.(2019). **Hatay Araştırmaları-V Türkiye Açısından İdlip'in Tarihi Jeopolitik ve Stratejik Önemi - HATAY (Anavatana Katılışının 80. Yıl Armağanı)**. Ankara: Hiper Yayınları.

Demir, E.(2021). **Türkiye'nin Suriye Politikası Bağlamında TSK'nın Suriye'deki Sınır Ötesi Harekâtlarının Nedenleri ve Sonuçları**. Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 5(2), 541-580.

Demir, S. A.(2009). **Sosyal Bilimlere Eleştirel Bir Bakış: Frankfurt Okulu ve Pozitivizm Eleştirisi**. Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi, 1(11), 59-73.

Demir, Ş.(2011). **Dünden Bugüne Türkiye'nin Suriye ve Ortadoğu Politikası**. Turkish Studies (International Periodical For The Language, Literature and History or Turkic), 6(3), 691-709.

Demirci, S.(2017). **İŞİD'in Genişleyen Afrika Ağı: Boko Haram ve Eş Şebab Uzantısı**. İstanbul: III. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Kongresi.

Demirdöken, H.(2019). **21.yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu'ya Yönelik Dış Politikasının Klasik ve Eleştirel Jeopolitik Paradigmalar Çerçevesinde Değerlendirilmesi**. Ankara: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Demirel, D.(2019). **Askeri Darbelerin Suriye Siyasetine Etkileri (1949-1970)**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Demirtaş, E.(2014). **Ortadoğu’da Devlet ve İktidar**. İstanbul: Metis Yayınları.

Deniz, T.(2013). **Suriye’nin durumu, ABD - Rusya ve Türkiye’nin Tutumu**. Marmara Üniversitesi. Marmara Coğrafya Dergisi, 1(27), 314-332.

Dikici, E.(2014). **Doğu-Batı Ayrımı Ekseninde Oryantalizm ve Emperyalizm**. Bitlis Eren Üniversitesi. Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 3(2), 45-59.

Dittmer, J.(2010). **Popular Culture, Geopolitics and Identity**. New York: Rowman ve Littlefield Publisher Inc.

Dodds, K.(1993). **Geopolitics, Experts and the Making of Foreign Policy**". Area Publishing, 25(1), 70-74.

Dodds, K.(2000). **Geopolitics in a Changing World**. England: Pearson Education Limited Publishing.

Dodds, K., & Atkinson, D.(2000). **Geopolitical Traditions: A Century of Geopolitical Identity**. Londra: Routledge Publishing,

Dolman, E.C.(2005). **Astropolitik: Classical Geopolitics in the Space Age**. London: Frank Cass Publishers.

Dostal, M.J.(2014). **Post-İndependence Syria And The Great Powers(1946-1958): How Western Power Politics Pushed The Country Toward Soviet Union**. Scotland: University of St Andrews. Understanding and Responding to Crisis, Resistance and Extremism.

Dündar, H.Ü.(2019). **Medeniyetler Çatışması Tezi Bağlamında “Şii Hilali” Tartışmalarının Bir Değerlendirilmesi**. Ortadoğu Araştırmaları Derneği. Ortadoğu Etütleri, 11(1), 42.

Düzgüt, A.(2015). **Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları**. Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, 12(46), 153-168.

Eken, E. M.(2017). **Feminizm, Maskülinite ve Uluslararası İlişkiler Teorisi: Uluslararası Siyasetin Toplumsal Cinsiyeti**. (Der. Gözen R.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Emeklier, B.(2011). **Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar**. Bilge Strateji Dergisi, 2(4), 139-184.

Erbaş, G.(2012). **Jeopolitik Kavramında Değişim: Karadeniz Jeopolitiği Örneği**. Çankırı Karatekin Üniversitesi. Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, 1(1), 137.

Erciyes, E.(2004). **Ortadoğu Denkleminde Türkiye - Suriye İlişkileri**. İstanbul: IQ Yayınları.

Erkal, Ş.(1989). **Sina - Filistin Cephesinde Mustafa Kemal (Atatürk)**. Ankara: Atatürk Haftası Armağanı. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Yayınları.

Erkmen, S.(2012). **Türkiye ve Suriyeli Kürtler: Güven Bunalımı Tıkanmışlık ve Bir Arada Yaşama**. Ortadoğu Analiz Dergisi, 4(47), 1-20.

Erşen, E.(2015). **Türkiye'deki 'Avrasya Yorumları' Formel, Pratik ve popüler Jeopolitik Yansımalar: Türkiye Dünyanın Neresinde**. (Edt: Yeşiltaş, M., Durgun, S. ve Bilgin, P.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Ertuğrul, E.(2014). **Suriye Kürtleri ve Demokratik Birlik Partisi (PYD)**. Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Ferro, M.(2002). **Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi: 13. Yüzyıl-20. Yüzyıl**. (Çev. Cedden M.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Fıncı, T.(2015). **Jacques Derrida Düşüncesinde Dil**. Mersin Üniversitesi. Kilikya Felsefe Dergisi(1), 61-81.

Flaut, D.(2017). **Some Aspect of İnternal Political Life İn Syria**. Remote Sensing of Environment, 1(2), 187-198.

Flint, C., & Taylor, P. J.(2014). **Siyasi Coğrafya Dünya-Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik**. (Çev. Ereker, F.). Ankara: Nobel Yayınları.

Fromkin, D.(1989). **Barışa Son Veren Barış**. (Çev. Harmancı M.). İstanbul: Sabah Yayınları.

Fukuyama, F.(1989). **The End of History**. The National Interest(16), 3-18.

George, E. K.(1961). **Contemporary Arab Politics A Concise History**. London: Methuen Co.Ltd.

Germaner, S., & İnankur, Z.(1989). **Oryantalizm ve Türkiye**. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları.

Gökçe, O.(1996). **Kamuoyu ve Kitle İletişim Araçları**. Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi(1), 163-171.

Gökdere, A.(2001). **Küreselleşmeye Genel Bir Bakış**. Avrupa Çalışmaları Dergisi, 1(1), 71-101.

Gökmen, S.R.(2010). **Geopolitics and The Study of International Relations**. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi. Doktora Tezi.

Güçyetmez, F.(2023). **21. Yüzyılda Uzay Gücü ve Hava Hâkimiyeti**. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Güler, N. (2013). **Kitle İletişim Araçları, Post-Yapısalcılık ve Çoğul Olanaklar**. Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 3(1), 47-63.

Güller, M.(2014). **İŞİD Kara Terör**. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Gündüz, A., & Çoruh, H. & Hatipoğlu, S. (2020). **Hatay Araştırmaları-V Doğunun Kraliçesi**”. Adıyaman: İksad Yayınevi.

Günel, K.(1997). **Coğrafyanın Siyasal Gücü**. İstanbul: Çantay Kitapevi.

Haddad, B.(2005). **Syria’s Curious Dilemma**. Middle East Report(236), 4-13.

Hinnebusch, R.(1990). **Authoritarian Power and State Formation in Ba’thist Syria: Army, Party and Peasant**. Colorado: Boulder Press.

Hopwood, D.(1988). **Syria 1945-1986 : Politics And Society**. Boston: Unwin Hyman Press.

Houranı, A.(2003). **Arap Halkları Tarihi**. (Çev. Alogan Y). İstanbul: İletişim Yayınları.

Huntington, S. P(1993). **The Clash of Civilizations?**. Foreign Affairs Journal, 72(3), 22-49.

Huntington, S. P.(2012). **Medeniyetler atışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**. (ev. Turhan M. & Soydemir C.). İstanbul: Okyanus Yayınları.

Hürriyet Gazetesi.(2018). **Şam'da Ulusal Güvenlik Binasına İntihar Saldırısı** <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/samda-ulusal-guvenlik-binasina-intihar-saldirisi-21011408/> (Erişim: 30.04.2024)

Ian K.(2009). **Five Minutes For Critical Geopolitics: A Slightly ProvocativeIntroduction** <https://exploringgeopolitics.org/category/africa-asia-and-middle-east/> (Erişim: 15.05.2024).

İlhan, S.(1985). **Jeopolitik ve Tarihle İlişkileri**. Belleten Dergisi, 49(125), 607-624.

İlhan, S.(1993). **Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopolitiğı**. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.

İlhan, S.(1999). **Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Türk Dünyası**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

İşcan, İ.H.(2004). **Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları**. Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneğı İktisadi İşletmesi. Uluslararası ilişkiler Dergisi, 1(2), 47-79.

Kara, N.(2006). **Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı**. Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi. Atatürk İletişim Dergisi, 13(1), 1-33.

Karabıçak, M.(2015). **Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler**. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(12002), 113-116.

Karabulut, B.(2013). **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi-1 Strateji-Jeostrateji-Jeopolitik**. Ankara: Barış Kitap.

Karabulut, B.(2005). **Stratejik - Geostrateji – Jeopolitik**. Ankara: Platin Yayınları.

Karacaoğlu, B., Tok, L., Misto, M., & Koparan Ö.(2019). **Türk Savaş Uçakları 30 Kilometre Derinliğe Girdi** <https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari->

harekati/turk-savas-ucaklari-30-kilometre-derinlige-girdi/1607592 (Erişim: 19.05.2024).

Karaçuka, M., & elik, N.(2017). **Kırılğan-Başarısız Devlet Olgusu ve Terörizm İlişkisi**. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi, 19(1), 20-41.

Karadsheh, J., Sciutto, J., & Smith, L.(2014). **How Foreign Fighters Are Swelling ISIS Ranks in Startling Numbers** <https://edition.cnn.com/2014/09/12/world/meast/isis-numbers/index.html/> (Erişim: 07.05.2024)

Karagöz T.H.(2019). **Barış Pınarı Harekatı Başarıyla Tamamlandı, Soçi Mutabakatı Süreci İşliyor - [Güncel Harita]** <https://www.yenisafak.com/dunya/baris-pinari-harekati-basariyla-tamamlandi-soci-mutabakati-sureci-isliyor-guncel-harita-3509801> (Erişim: 19.05.2024).

Karakoç E. (2022). **Popüler Kültür** https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/populer_kultur (Erişim Tarihi: 18.01.2024)

Kardaş, T., & Erdağ, R.(2017). **Postyapısalcılık ve Uluslararası İlişkiler", Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (Der. Gözen, R.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Karsh, E.(2002). **The Arab-Israeli Conflict: The Palestine War, 1948**. Oxford: Osprey Publishing.

Kasapoğlu, C., & Ülgen, S.(2017). **Fırat Kalkanı Harekatı ve El-Bab Operasyonu: Stratejik Bir Değerlendirme** <https://edam.org.tr/dis-politika-ve-guvenlik/firat-kalkani-harekati-ve-el-bab-operasyonu-stratejik-bir-degerlendirme> (Erişim: 15.09.2024).

Kaya, F.(2017). **Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiğı ve Dünya Siyasetindeki Yeri**. Ağrı İbrahim een Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), 1-14.

Kaya, S.(2008). **Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar**. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63(3), 83-111.

Kemiksiz, N.N.(2019). **Arap-İsrail Sorunu ve Bölgesel Yansımaları**. Journal Of Awareness Journal, 3(5), 127-144 .

Keskinkaya, E.(2015). **Irak ve Şam İslam Devleti'nin Yeni Medya Kullanımı**. Ankara: Ankara Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Khoury, P.S.(1980). **Politics of Nationalism; Syria and the French Mandate 1920- 1936**. New Jersey: Princeton Legacy Library.

Kıvılcım, F.(2013). **Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi**. Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği. Sosyal Beşeri Bilimler Dergisi, 5(1), 219-230.

Kıymaz, A.(2012). **Arap Bahar'ında Kışın Açan Çiçek: Suriye**. Ankara: Sarkaç Yayınları.

Kıbaroğlu, M. (2007). **Uluslararası İlişkiler Giriş, Francis Fukuyama ve "Tarihin Sonu", Uluslararası İlişkiler, Giriş, Kavram ve Teoriler**. (Ed. Çakmak, H.). Ankara: Platin Yayınları.

Kocakenar, M.(2015). **Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler** https://tasam.org/tr-TR/Icerik/19571/amerikan_dis_politikasinda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler (Erişim: 15.09.2024).

Koçak, H., & Memiş, K.(2018). **Bilgi Toplumunda Korku: Bilgi Güvenliği ve Risk Toplumu**. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(3), 1-8.

Koparan Ö., & Karacaoğlu, M.B.(2021). **Afrin'in Terörden Kurtuluşunun 3. yıl Dönümü** <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afrin-in-terorden-kurtulusunun-3-yil-donumu/2179988#:~:text=Harekat%20s%C3%BCrecinde%204%20bin%20519,%C5%9Fehit%20oldu%2C%20236%20asker%20yaraland%C4%B1> (Erişim: 15.05.2024)

Koparan Ö., Temizer S., & Kako A.(2018). **Zeytin Dalı Hedefine Tel Rıfat'la Ulaşacak** <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/zeytin-dali-hedefine-tel-rifatla-ulasacak/1099550> (Erişim: 18.05.2024).

Korkmaz, S.C.(2016). **Fırat Kalkanı Harekâtı'nın Askeri Perspektiften Değerlendirilmesi**. Ortadoğu Analiz Dergisi, 8(77), 200-214.

Koyuncu, A.(2018). **Kuruluşundan Arap Baharı'na Suriye**. İstanbul: Sude Yayınları.

Köse, H.(2007). **Yeni Risk Tanımlamaları Bağlamında Küresel Medya**. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 5(1), 42-51.

Köylü, M.(2018). **Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı**. Adaleti Savunanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Derneği ASSAM Uluslararası Hakemli Dergisi, 5(11), 70-86.

Küçük, M.(2009). **Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüşü Anlamak**. Ege Üniversitesi. Ege Akademik Bakış Dergisi, 9(2), 771-795.

Küçük, M.(2017). **Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık: Uluslararası İlişkiler Teorileri**. (Der. Gözen R.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Küçük, O.(2016). **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Bursa: Ekin Yayınevi.

Longrigg, S. H.(1958). **Syria and Lebanon Under French Mandate**. London: Oxford University Press.

Ma'oz, M. (1995). **Esad: Şam'ın Sfenksi**. İstanbul: Akademi Yayıncılık.

Mackinder, H. J.(1919). **Democratic Ideals and Reality**. New York: Henry Holt and Company Press.

Mackinder, H.J.(1904). **The Geographical Pivot of History**. The Geographical Journal, 23(4), 421-437.

Mahan, A.T.(1890). **The Influence of Sea Power upon History 1660-1783**. Boston: Little-Brown and Company.

Mamadouh, V. D.(1998). **Geopolitics in the Nineties: One Flag, Many Meanings**. GeoJournal, 46(4), 237-253.

Möngü, B.(2013). **Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı**. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(2), 27-36.

Müller, M.(2011). **Doing Discourse Analysis in Critical Geopolitics**. L'Espace Politique, 12(3),1-18.

Mynet Haber Sitesi.(2019). **MSB: Barış Pınarı Harekatı'nda 2 binden Fazla Mayın ve EYP Etkisiz Hale Getirildi** <https://www.mynet.com/msb-baris-pinari-harekatinda-2-binden-fazla-mayin-ve-eyp-etkisiz-hale-getirildi-110106176709> (Erişim: 19.05.2024).

NTV İnternet Sayfası.(2019). **SON DAKİKA... Cumhurbaşkanı Erdoğan-ABD Başkan Yardımcısı Pence Görüşmesi Sona Erdi** <https://www.ntv.com.tr/dunya/bestepedeki-kritik-gorusme-sona-erdi,b9k9K3BMm0qGNA7PhgBuNw> (Erişim: 19.05.2024).

Ó Tuathail, G., & Agnew J.(1992). **Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy**. Political Geography Journal, 11(2), 190-204.

Ó Tuathail, G., & Dalby, S.(1998). **Introduction: Rethinking Geopolitics: Towards a Critical Geopolitics**. London ve New York: Rethinking Geopolitics Press.

Ó Tuathail, G., & Dalby, S.(1998). **The Geopolitics Reader**. London, New York: Routledge Press.

Ó Tuathail, G., & Dalby, S.(2002). **Rethinking of Geopolitics**. Londra: Routledge Press.

Ó Tuathail, G.(1996). **Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space**. Londra: Routledge Press.

Ó Tuathail, G.(1998). **Postmodern Geopolitics? The Modern Geopolitical Imagination and Beyond**. London ve New York: Rethinking Geopolitics.

Ó Tuathail, G.(1999). **Understanding Critical Geopolitics: Geopolitics And Risk Society**. Londra: Journal of Strategic Studies, 22(3), 107-124.

Ó Tuathail, G.(2000). **The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft and Security at the Millennium**. Annals of the Association of Amercan Geographers, 90(1), 166-178.

Ó Tuathail, G.(2006). **General Introduction: Thinking Critically About Geopolitics**. Abingdon: Routledge Press.

Odabaş, U.K.(2018). **Frankfurt Okulu ya da Eleştirel Teori Üzerine**. Dört Öge Dergisi(14), 211-233.

Oosterveld, W., & Bloem, W.(2017). **The Rise and Fall of ISIS From Evitability to Inevitability**. Netherlands: The Hague Centre for Strategic Studies.

Örmeci O.(2019). **Barış Pınarı Harekatı Başladı** <https://politikaakademisi.org/2019/10/10/baris-pinari-harekat-basladi/> (Erişim:19.05.2024).

Özalp, M.(2016). **IŞİD'in Ortaya çıkışı ve Bunun Türkiye-Irak Ekonomik İlişkilerine Yansımaları**. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Osmaneli Meslek Yüksek Okulu. Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi. Bildiriler Kitabı. 136.

Özalp, M.(2018). **Türkiye'nin Suriye'ye Düzenlemiş Olduğu Fırat Kalkanı Operasyonu**. Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(18), 169-186.

Özcan, G.(2015). **Türkiye Siyasetinde Jeopolitik Söylem**. Türkiye Dünyanın Neresinde. (Edt: Yeşiltaş M., Durgun S. ve Bilgin P.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Özey, R.(2002). **Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği**. İstanbul: Aktif Yayınevi.

Özgen, N., & Güngördü, S.(2019). **Eleştirel Jeopolitik: Yer Politikalarını Yeniden Okumak**. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. 1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı. 913-922.

Özkoç, Ö.(2008). **Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika**. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.

Özsavaş, A. S.(2016). **Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem**. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(2), 144-155.

Öztürk, O.M.(1997). **Türkiye ve Ortadoğu**. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Paasi, A.(1998). **Boundaries as Social Processes: Territoriality in the World of Flows**. Philadelphia : Geopolitics and International Boundaries, 3(1), 69-88.

Paintmaps.(2024). <https://paintmaps.com/tr/bos-haritalar/207/Suriye-haritasi-bos-dilsiz> (Erişim: 15.07.2024).

Parker, G.(1985). **Western Geopolitical Thought in the Twentieth Century**. New York: St. Martin's Press.

Parsa, A.(2004). **Göstergebilim Çözömlmeleri**. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Peterson, S.(2000). **The Mideast without the Lion**. London: The Christian Science Press.

Platon (2005). **Devlet**. İstanbul: Bordo Siyah Yayın Evi.

Polat, D.Ş.(2020). **Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyindeki Askerî Harekâtının Amaçları ve Sonuçları**. Millî Savunma Üniversitesi. Güvenlik Strateji Dergisi, 16(33), 53-96.

Pollack, K.(2004). **Arabs at War: Military Effectiveness 1948-1991**. USA: University of Nebraska Press.

Rifat, M.(2009). **Göstergebilimin ABC'si**. İstanbul: Say Yayınları.

Ritzer, G.(2020). **Toplumun McDonaldlaştırması**. (Çev. Pilgir A.E.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Roger, V.(2011). **Rediscovering U.S. Geopolitics Simpelveld**. USA: Roosevelt Study Center. Master Thesis American Studies.

Ross, E.(1998). **Suriye**. Diyanet Vakfı Yayınları. İslam Ansiklopedisi, 38(11), 1-20

Rutli, E. E.(2016). **Derrida' nın Yapısökümü**. Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi, 1(5), 49-68.

Sağlam, Z.(2006). **Jeopolitik, Jeoekonomik ve Jeostratejik Konumları İtibariyle Türkiye- Suriye İlişkilerinin İncelenmesi**. Ankara: Milli Savunma Üniversitesi. Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Said, E.(1998). **Oryantalizm**. (Çev. Uzel, N.). İstanbul: İrfan Yayınevi.

Said, E.(2004). **Oryantalizm, Batı'nın Şark Anlayışları.** (Çev. Ünler, B.). İstanbul: Metis Yayınları.

Salık, N.(2016). **Modern Suriye'de Toplum ve Siyaset: 1946-2000.** (Ed. Okur, M.A., & Salık N.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sallan, S., & Boybeyi, S.(1994). **Postmodernizm-Modernizm İkilemi.** Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Araştırma Dergisi, 15(2), 313-323.

Sandıklı, A.(2011). **Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar.** İstanbul: Bilgesam Yayınları.

Sandıklı, A.(2015). **Türkiye'nin Jeopolitiği Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm.** İstanbul: Bilgesam Yayınları.

Sarınay, Y.(2001). **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Hatay.** Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Sarup, M.(1995). **Postyapısalcılık ve Postmodernizm.** (Çev: Güçlü A.B.). Ankara: Ark Yayınları.

Satır, Ö. C.(2015). **Müzikolojide Anahtar Bir Kavram: Postyapısalcılık, David Beard ve Kenneth Gloag: Post-Structuralism.** İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Derneği. İnsani ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(3), 787-790.

Say, Ö.(2013). **Yapısalcılıktan Post-Yapısalcılığa Çoğulculuğun İnşası.** Sakarya Üniversitesi. Akademik İncelemeler Dergisi, 8(2), 331-346.

Seale, P.(1986). **The Struggle for Syria, A Study of Post-War Arab Politics 1945-1958.** London: B. Tauris and Co. Ltd Press.

Seale, P.(1988). **Asad Of Syria The Struggle For The Middle East.** London: B. Tauris and Co. Ltd Press.

Serper, E.(2018). **Zeytindalı Harekâtı ve Terörle Mücadele” , Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi** https://tasam.org/tr-TR/Icerik/50178/zeytindali_harekati_ve_terorle_mucadele (Erişim: 15.05.2024).

Sloan, G.(2003). **Sir Halford J. Mackinder: Geçmişten Günümüze Kalpgah Kuramı İçinde: Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya.** (Ed. Gray, C.S. ve Sloan, G.). Ankara: ASAM Yayınları.

Smith, S., & Owens, P.(2006). **Alternative Approaches to International Theory: The Globalization of World Politics.** (Edt. Baylis, J. ve Smith S.). New York: Oxford University Press.

Soyalan, M. Y.(2018). **Emevi Hanedanlığından Esad Diktatörlüğüne Suriye.** İstanbul: Mana Yayınları.

Soydemir, S.(2011). **Modernizmin Karanlık Yüzü: Risk Toplumu.** Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği. Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 3(2), 169-178.

Spykman, N. J.(1942). **The Geography of the Peace.** New York: Harcourt and Brace Press.

Stanford Model Unite Nations Conference.(2014). **The Syrian Civil War Regime of Bashar Al-Assad** <https://web.stanford.edu/group/sias/cgi-bin/smunc/wp-content/uploads/2014/10/Syria-Govt.pdf> / (Erişim: 07.05.2024).

Şen, S.(2004). **Ortadoğu’da İdeolojik Bunalım, Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi.** İstanbul: Birey Yayıncılık.

Şen, S.(2010). **Ortadoğu’da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi.** İstanbul: Hemen Kitap.

Şener, B.(2017). **Jeopolitik Uluslararası İlişkilerde İnsan, Devlet, Coğrafya ve Zaman Etkileşimi Üzerine Bir Giriş** Ankara: Barış Kitap.

Şenol, D., Erdem, S., & Erdem, E.(2016). **İŞİD Terör Örgütünün İletişim ve Propaganda Teknikleri.** Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi. II. Uluslararası Ortadoğu Sempozyumu. 191-204.

Şenzeybek, A.(2013). **Suriye’de Dürzi-Nusayri-İsmaili ve Sünni İlişkileri.** e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi, 6(2), 469-493.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası.(2013). **Türkiye’nin DAES ile Mücadelesi ve Yabancı Terörist Savaşçılar (YTS) Konusuna Yaklaşımı** https://mfa.gov.tr/turkiye_nin-yabanci-terorist-savascilarla-mucadelesi.tr.mfa / (Erişim: 06.05.2024).

T.C. Dışışleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası.(2019). **Uluslararası Toplumda Barış Pınarı Harekâtı'nı Hedef Alan Bazı Yorumlar Hk.** <https://yenidelhi-be.mfa.gov.tr/Mission/ShowAnnouncement/362176> (Erişim: 18.05.2024).

T.C. Dışışleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası.(2024). **Suriye Arap Cumhuriyeti Ülke Künyesi** <https://www.mfa.gov.tr/suriye-kunyesi.tr.mfa> (Erişim: 22.01.2024)

T.C. İçişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası.(2017). **Türkiye'nin DEAŞ ile Mücadelesi** <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYI NLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/deas%CC%A7%20frans%C4%B1zca .pdf/> (Erişim:06.05.2024).

T.C. Milli Savunma Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası.(2019). **Rusya Federasyonu ile Varılan Mutabakat Hakkında Basın Bilgilendirme Toplantısı Düzenlendi** <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/23102019-82506> (Erişim: 19.05.2024).

T.C. Milli Savunma Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası.(2018). **Zeytin Dalı Harekatı** <https://www.msb.gov.tr/ZeytinDaliHarekatı/> (Erişim: 15.05.2024).

T.C. Milli Savunma Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası.(2019). **Barış Pınarı Harekâtı ile İlgili Son Gelişmelere İlişkin Basın Açıklaması** <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/23102019-61645> (Erişim: 19.05.2024).

T.C. Milli Savunma Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası.(2020). **Bahar Kalkanı Harekatı”** <https://www.msb.gov.tr/BaharKalkani> (Erişim: 23.05.2024).

T.C. Ticaret Bakanlığı.(2024). <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/suriye/genel-bilgiler> (Erişim: 22.01.2024)

Taban, M. H.(2013). **Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve "Stratejik Derinliğin" Bu Bağlamda İncelenmesi.** Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 21-31.

Taner C.(2017). **Suriye'nin Jeopolitiği, Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi** <https://www.ankasam.org/suriyenin-enerji-jeopolitigi/> (Erişim: 25.01.2024)

Taş, G.(2016). **Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri**. Akademik Hassasiyetler Dergisi, 3(5), 163-175.

Taştekin, F.(2016). **Karanlık Çöktüğünde IŞİD: Din Adına Şiddetin Dünü ve Bugünü**. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık.

Taştekin, F.(2016). **Rojava: Kürtlerin Zamanı**. İstanbul: İletişim Yayınları.

TDK. (1988). **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu Basım Evi.

Tejel, J.(2008). **Syria's Kurds: History, Politics And Society**. New York: Advances In Middle East And Islamic Studies. Routledge Press.

Tepeciklioğlu, E. E.(2013). **Postkolonyal Kuram Uluslararası İlişkiler Disiplinini Dekolonize Etmek**. Ege Üniversitesi. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 4(2), 80-97.

Tezkan, Y., & Taşar, M.(2002). **Dünden Bugüne Jeopolitik**. İstanbul: Ülke Kitapları.

Tezkan, Y., & Taşar, M.(2013). **Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye**. İstanbul: Ülke Yayınları.

Tirben, E. G.(2009). **Dünyaya Yeni bir Bakış: Eleştirel Jeopolitik: Batı'da Jeopolitik Düşünce**. (Der. Palabıyık, M. S.). Ankara: Orion Kitapevi.

TRT Haber Sayfası.(2019). **Telabyad ve Rasulayn'da 42 Köy Terörden Arındırıldı** <https://www.trthaber.com/haber/dunya/telabyad-ve-rasulaynda-42-koy-terorden-arindirildi-435614.html> (Erişim: 19.05.2024).

Tutar, H.(2000). **Küreselleşme Sürecine İşletme Yönetimi**. İstanbul: Hayat Yayınları.

Tuysuz, S., & Başbüyük, A.(2018). **Küreselleşme Nereye?**. Ankara: Ankara Üniversitesi. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi(TÜCAUM) 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu. 1220-1224.

Ulaş, B.(2011). **Jeopolitik Türkiye'nin Milli Güvenliği ve Avrupa Birliği Süreci**. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.

Uluç, G., & Soydan, M.(2007). **Said, Oryantalizm, Resim ve Sinemanın Kesişme Noktasında Harem Suare**. Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi. Bilig Dergisi, 41(1), 35-53.

Ulutaş, U., & Duran B.(2016). **Türkiye'nin DEAŞ'la Mücadelesinin Kritik Dönemeci: Fırat Kalkanı Harekâtı**. İstanbul: Seta Yayınları.

Umar, Ö. O.(2002). **Türkiye-Suriye İlişkileri(1918-1940)**. Elazığ: Fırat Üniversitesi Yayınları.

Umar, Ö.O.(1999). **Osmanlı Yönetiminde ve Fransız Mandası Döneminde Suriye'de Arap Bağımsızlık Hareketleri (1908-1938)**. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.

Ural, A.(2009). **ABD "nin Enerji Hâkimiyeti Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi**. Akademik Ortadoğu Derneği. Akademik Ortadoğu Dergisi, 3(2), 131- 145.

Uzer, U.(2007). **Medeniyetler Çatışması: Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler**. (Edt. Çakmak, H.). Ankara: Platin Basın Yayın Dağıtım.

Van Dam, N.(2000). **Suriye'de İktidar Mücadelesi**. (Çev. İdiz, S., & Çalkıvık, A.F.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Varlı, İ., & Uğur, C.(2016). **Ortadoğu'yu Anlama Kılavuzu**. İstanbul: Birgün Yayıncılık.

Varol, S.(2011). **Frankfurt Okulu'ndan Postmodernizme Televizyona Dair Eleştirel Perspektifler**. Erciyes Üniversitesi. Erciyes İletişim Dergisi, 2(1), 118-134.

Vurmay, M.T.(2011). **Hafız Esad Döneminde Suriye'de Arap Milliyetçiliğinin Dönüşümü (1971-2000)**. Ankara: Ankara Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi.

Weapons & Warfare.(2016). **Arab – Israeli War of 1948–1949**
<https://weaponsandwarfare.com/2016/12/30/arab-israeli-war-of-1948-9/>
(Erişim:10.03.2024).

Wendt, A.(1992). **Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics**. The MIT Press. International Organization, 46(2), 391-425.

Wendt, A.(1994). **Collective Identity Formation and The International State**. American Political Science Association. The American Political Science Review, 88(2), 384-396.

Wendt, A.(2016). **Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi**. (Çev. Ertem, H. ve Öner, S.). İstanbul: Küre Yayınları.

Yalçınkaya, T., & Özsoy, E.(2003). **Risk Toplumu: Bilgi Toplununun Evriminde Yeni Boyut**. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi. II. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi.

Yanık, L. K.(2015). **Türkiye'ye Popüler Jeopolitikle Bakmak: Çarpışan Mekanlar, Değişen Simgeler, Çatışan Kimlikler: Türkiye Dünyanın Neresinde** (Edt: Yeşiltaş, M., Durgun, S., & Bilgin, P.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Yaralıoğlu,Y.(2021). **Yapısalcılık ve Post-Yapısalcılık Nedir?** <https://dinsosyolojisi.com.tr/yapisalcilik-ve-post-yapisalcilik/> (Erişim: 15.09.2024).

Yatin, G.(2009). **Yaşayan Bir Organizma Olarak Devlet: Friedrich Ratzel", Batı'da Jeopolitik Düşünce**. (Ed. Palabıyık, M.S.). Ankara: Orion Kitabevi.

Yavuzer, H., & Bozdağ Z.(2020). **Üniversite Öğrencilerinin Barış Pınarı Harekâtına Yönelik Algıları: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi**. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi. Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi(6), 103-127.

Yeltin, H.(2018). **Türkiye'nin Suriye Krizine Karşı Güvenlik Arayışlarına Bir Örnek: Fırat Kalkanı Harekâtı**. Econdor Uluslararası Akademik Dergi, 6(2), 200-214.

Yeni Şafak Gazetesi.(2004). **Esad: Türkiye ile İlişkilerimiz Stratejik Perspektife Oturmalı** <https://www.yenisafak.com/gundem/esad-turkiye-ile-iliskilerimiz-stratejik-perspektife-oturmal-2678956/> (Erişim: 24.04.2024)

Yeni Şafak.(2022). **Türkiye'nin Suriye'ye düzenleyeceği harekati dünya basını nasıl gördü?** <https://www.yenisafak.com/dunya/turkiyenin-suriyeye-duzenleyecegi-harekati-dunya-basini-nasil-gordu-3833386> (Erişim: 15.09.2024).

Yenigün, A.(2010). **1973 Arap-İsrail Savaşının Suriye Basınına Yansıması: El-Ba‘as Gazetesi Örneği**. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Yeşiltaş, M., & Durgun, S.(2020). **Coğrafya ve Jeopolitiği Tartışmak: Eleştirel Bir Değerlendirme” Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar**. (Der. Yeşiltaş, M., Durgun, S. ve Bilgin, P.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Yeşiltaş, M., Seren, M., & Özçelik, N.(2017). **Fırat Kalkanı Harekâtının İcrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler**. Ankara: SETA Yayınları.

Yeşiltaş, M.(2016). **Türkiye’de Ordu ve Jeopolitik Zihniyet**. Ankara: Kadim Yayınları.

Yıldırım Ö. (2019). **Popüler Kültür Nedir?** <https://www.felsefe.gen.tr/populer-kultur> (Erişim Tarihi: 18.01.2024)

Yılmaz, H.(2001). **Türkiye – Suriye ilişkileri**. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yılmaz, S.(2009). **Jeopolitik ve Strateji**. Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi, 8(61), 1-26.

Yurdakul, H.(2016). **Medya ve Siyaset Perspektifinden Kamuoyu**. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1(2), 81-90.

Zeine, N.Z.(2003). **Türk—Arap İlişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu**. İstanbul: Gelenek Yayınları.

ÖZET

Türkiye'nin güney sınırının 877 km'lik bölümünü oluşturan Suriye, jeopolitik ve stratejik anlamda oldukça önemli ve değerlidir. Bu sınır hattına yakın Suriye bölgelerinin silahlı ve bölücü terör örgütlerinin kontrolü altına girmesi Türkiye'yi güç durumda bırakabilecek olayların meydana gelmesine yol açabilir. Bu sebeple Türkiye bölücü terör örgütlerine karşı(PYD/İŞİD) harekâtların ilki olacak olan 24 Ağustos 2016 tarihinde Fırat Kalkanı Harekâtı'nı düzenleyerek en azından Türkiye'nin sınır hattına yakın Suriye topraklarında Suriye yerel halkının yaşayabilmesine ve kontrolünün onların elinde olmasını sağlayabilecek ilk adımı atmıştır. Devamında 8 Ekim 2017 'de İdlip Operasyonu, 20 Ocak 2018'de Zeytinalı Harekâtı, 9 Ekim 2019'da Barış Pınarı Harekâtı ve son olarak 27 Şubat 2020'de ise Bahar Kalkanı Harekâtı düzenlenleyerek bölgedeki düzenin sağlanması pekiştirilmek istenmiştir. Fakat bu harekâtların gerçekleşmeden önce iç ve dış kamuoyunda harekâtların haklı gerekçelere dayandırılması ve doğru anlatılması gerekmektedir. Bu gerekçeleri kamuoyuna anlatmak isteyen dönemin siyasileri ve bürokratları jeopolitik söylemlere başvurmuşlardır. Böylece toplum üzerinde harekâtların haklılığı konusunda etki oluşturulmak istenmiştir.

Türkiye'deki yayın organlarının iç ve dış kamuoyunun dikkatini çekecek ve gerektiğinde harekâta sebep olabilecek haklı gerekçeleri eleştirel bir jeopolitik bakış açısıyla sunmaları gerekmektedir. Bu gerekçelerin doğru ve etkili bir şekilde anlatılması toplumun bilinçlenmesine katkı sağlamaktadır. Nitel bakış açısı kullanılarak yapılan bu çalışmada Türkiye'nin Suriye'ye başlattığı harekâtlar öncesi dönemin siyasilerinin ve bürokratlarının söylem ve eylemlerini eleştirel jeopolitik bağlamda konu edinmiştir. Basın organları da bu konuda çeşitli söylemler ve temsillerle Türkiye'nin Suriye ile güney sınırının güvenliğini sağlama ve kontrolsüz göçü önleme çabalarını kamuoyuna aktarmışlardır.

Anahtar Kelimeler : Popüler Jeopolitik, Suriye, Jeopolitik, Eleştirel Jeopolitik, Askeri Harekât, Gazete İncelemesi

ABSTRACT

Syria, which forms the 877 km land border of Turkey's southern border, is quite important and valuable in geopolitical and strategic terms. The control of armed and separatist terrorist organizations in Syrian regions close to this border line could lead to events that could put Turkey in a difficult position. For this reason, Turkey took the first step to ensure that the local Syrian population could live and control Syrian lands close to Turkey's border by organizing Operation Euphrates Shield on August 24, 2016, which would be the first of the operations against separatist terrorist organizations (PYD/ISIS). Subsequently, Operation Idlib on October 8, 2017, Operation Olive Branch on January 20, 2018, Operation Peace Spring on October 9, 2019 and finally Operation Spring Shield on February 27, 2020 were organized in order to reinforce the order in the region. However, before these operations take place, the operations must be based on justified reasons and explained correctly in the domestic and foreign public opinion. The politicians and bureaucrats of the period who wanted to explain these reasons to the public resorted to geopolitical discourses. In this way, it was aimed to create an effect on the society regarding the justification of the operations.

The media outlets in Turkey need to present the justified reasons that will attract the attention of the domestic and foreign public opinion and that can cause operations when necessary, from a critical geopolitical perspective. Explaining these reasons correctly and effectively contributes to the awareness of the society. This study, which uses a qualitative perspective, examines the discourses and actions of the politicians and bureaucrats of the period before the operations Turkey launched in Syria in a critical geopolitical context. The press also conveyed to the public the efforts to ensure the security of Turkey's southern border with Syria and to prevent uncontrolled migration with various discourses and representations on this issue.

Key Words: Popular Geopolitics, Syria, Geopolitics, Critical Geopolitics,
Military Operations, Newspaper Review

